

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Diplomová práce

***Uplatnění žen v právních profesích v období první republiky
ve světle současnosti***

Zpracovala Aneta Radová

*„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně,
a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala
způsobem ve vědecké práci obvyklým.“*

Plzeň, únor 2019

Aneta Radová

Obsah

1. Úvod	9
2. Ženy v právu v minulosti a v současnosti	11
A. Ženy v právu v období první republiky	11
A.1. Historický vývoj	11
A.1.1. Zasazení do kontextu světových dějin.....	11
A.1.1.1. Historicky první boje za volební právo.....	12
A.1.1.2. Návaznost na situaci v Českých zemích.....	13
A.1.2. Dobové spolky a jejich zásluhy.....	14
A.1.2.1. Zakládání prvních spolků.....	14
A.1.2.2. Významné osobnosti činné ve spolcích.....	17
A.1.2.2.1. Prezident feminista.....	17
A.1.2.2.2. Feministka Plamínková.....	19
A.2. Studium	24
A.2.1. Obecně ke studiu žen v historii.....	24
A.2.2. Vývoj studia žen v 19. století.....	25
A.2.2.1. První emancipované přístupy.....	25
A.2.2.2. Spolkové vzdělávání.....	27
A.2.2.3. Vyšší dívčí vzdělání podporované městem.....	29
A.2.3. První české dívčí gymnázium.....	31
A.2.3.1. Zhodnocení možnosti vzdělání před vznikem dívčího gymnázia.....	31
A.2.3.2. Přelom v podobě prvního dívčího gymnázia.....	33
A.2.4. Vývoj univerzitního vzdělávání žen.....	36
A.2.4.1. Přístup k univerzitnímu studiu obecně.....	36
A.2.4.2. Přístup ke studiu na právnické fakultě.....	37

A.3. Uplatnění v praxi	40
A.3.1. Uplatnění žen v povolání obecně.....	40
A.3.2. Uplatnění žen v povolání ve světle nových možností studia.....	41
A.3.3. Uplatnění žen v právnických profesích.....	42
A.3.3.1. Advokacie.....	43
A.3.3.2. Notářství.....	45
A.3.3.3. Státní a veřejná služba.....	46
A.3.3.4. Soudnictví.....	47
A.4. Dobové kauzy, názory a náhledy	51
A.4.1. Historický názor na ženu.....	51
A.4.2. Názory na ženské vzdělávání.....	53
A.4.2.1. Názory na univerzitní studium žen obecně.....	54
A.4.2.2. Názory na studium žen na právnické fakultě.....	55
A.4.2.2.1. Názory odborníků.....	55
A.4.2.2.2. Názory dobového tisku.....	56
A.4.2.2.3. Situace na fakultě po přijetí prvních studentek.....	56
A.4.2.2.4. Názory prvních studentek.....	57
A.4.3. Názory na uplatnění žen v právnických profesích.....	59
A.4.3.1. Postoj k ženám-advokátkám.....	59
A.4.3.2. Postoj k ženám ve státní službě.....	60
A.4.3.3. Postoje studentek práv k jejich následnému uplatnění.....	63
A.5. Nejvýznamnější ženy v právu	64
A.5.1. První advokátka: Matylda Mocová –Wichová.....	64
A.5.2. První notářka: Anděla Kozáková –Jírová.....	64
A.5.3. První soudkyně: Zdeňka Patschová.....	65

B. Ženy v právu v moderní době	66
B.1. Historický kontext a návaznosti	66
B.1.1. Genderová studia a feminismus.....	66
B.1.1.1. Situace v druhé polovině 20. století.....	66
B.1.1.2. Druhá a třetí vlna feminismu ve spojitosti s gender studies.....	67
B.1.2. Genderové stereotypy.....	68
B.2. Studium	69
B.2.1. Právo na vzdělání ve stávající legislativě.....	69
B.2.2. Ženy a právo na vzdělání.....	71
B.2.2.1. Vzdělávání ve statistice.....	71
B.2.2.2. Diskriminace pohlaví ve vzdělávání.....	72
B.2.2.2.1. Analýza výsledků dotazníku 1.....	72
B.2.2.2.2. Analýza výsledků dotazníku 2.....	74
B.2.2.2.3. Shrnutí.....	75
B.3. Uplatnění	76
B.3.1. Práva spojená se zaměstnáním ve stávající legislativě.....	76
B.3.2. Diskriminace pohlaví v zaměstnání v judikatuře.....	78
B.3.3. Ženy a práva spojená se zaměstnáním.....	81
B.3.3.1. Politika rovných příležitostí.....	81
B.3.3.2. Diskriminace v přístupu k zaměstnání.....	82
B.3.3.3. Diskriminace v odměňování.....	84
B.3.3.4. Skleněný strop v právních profesích.....	85
B.4. Současné kauzy, názory a náhledy	87

B.5. Nejvýznamnější ženy v právu	88
B.5.1. Vrchní státní zástupkyně: Lenka Bradáčová.....	88
B.5.2. Veřejná ochránkyně práv: Anna Šabatová.....	88
B.5.3 Eurokomisařka: Věra Jourová.....	88
C. Komparace postavení ženy v právnických profesích doby minulé s dobou současnou	89
C.1. Legislativní změny.....	89
C.2. Změny ve společnosti.....	90
3. Závěr	91
Summary	92
Seznam použité literatury	93
Přílohy	105

1. Úvod

Dnes není v naší zemi a snad nikde ve vyspělém světě slovní spojení „žena – právnička“ žádné tabu, nenajdeme snad jediného rozumného člověka, který by se nad touto skutečností sebeméně pozastavoval či ji dokonce jakkoliv odsuzoval. Ženy mé generace i generace předešlé byly naštěstí vychovávány již v duchu svobodné volby studia a povolání; v tom jsme vyrůstaly a přijde nám to více než samozřejmé. Tato samozřejmost však neexistuje odjakživa, nýbrž byla těžce vydobyta teprve v dobách relativně nedávno minulých.

Pohlédneme-li nejprve na pouhé zpřístupnění studia, už zde šlo o proces vskutku nelehký a zdlouhavý. První velké zásluhy patří především jednotlivým ženským spolkům, které se o něj aktivně zasazovaly a tak dlouho apelovaly na tehdejší společnost, až jejich houževnatost konečně začala nést kýžené ovoce. Nebyla to však ani zdaleka právnická fakulta, která mezi prvními otevřela své brány uchazečkám, ba právě naopak. A tak již na samém počátku dvacátého století mohly ženy s požehnáním státu studovat fakultu filozofickou či lékařskou, avšak studium práv jim zůstalo zapovězeno ještě na dlouhých osmnáct let. Nová republika již nespátkovala ve studiu žen nic, o čem by bylo třeba polemizovat, Ústavou se zakotvila rovnost pohlaví. Tedy po formální stránce. Nicméně i tak dlouho přetrvávala nevole především ze strany druhého pohlaví, ať už spolužáků, profesorů či odborné veřejnosti, o té laické raději nemluvě. Samotné vybojování studia tak rozhodně nebylo konečnou výhrou. Právě kvůli četným úskalím zprvu ani mezi ženami nebyl příliš velký zájem o takové studium.

Vniknutí žen do právnické sféry se následně stalo předmětem vášnivých debat snad ve všech společenských kruzích. Překvapivě nemálo mužů se ale ocitlo na ženské straně barikády. Bohužel nespočet jiných přímo sršelo šovinismem a bylo přesvědčeno, že žena je pro právo zcela nevhodná, kvůli své přecitlivělosti a absolutní neschopnosti logického úsudku. Někteří dokonce trvali na tom, že ženu prostě právní věda bavit nemůže, neb je pro ni neskonale nudná a nezajímavá. První právničky jistě považovaly za své poslání také vyvrácení takovýchto kvazi-odborných stereotypů.

Shrneme-li výkon praxe tehdejších právniček, v několika odvětvích došlo brzy ke zmírnění odmítavých nálad, a slovo „advokátka“ či „notářka“ se začalo celkem běžně skloňovat. Naproti tomu, největší diskriminaci zažívaly aspirantky

na soudní praxi, které byly konstantně odmítány, ačkoliv v zákonech pro to neexistovalo žádné opodstatnění. Až na počátku třicátých let mužské pohlaví přestalo být vstupenkou do soudcovské služby, a poprvé zde byly akceptovány ženy, avšak bez nároku na platovou rovnost. Dá se tedy s jistotou tvrdit, že v době první republiky (a druhou válku nevyjímaje) se přístup žen do právnických profesí sice podařilo dosáhnout, avšak stále pouze na velice křehké a vratké úrovni.

Jak už jsem naznačila v úvodní větě, v současné době v naší zemi už a priori takové nerovnosti ani náhodou neočekáváme a obvykle nejsme ochotni je akceptovat. Rovnost přece musí být rovností skutečnou ve všech ohledech a bez nároku na výjimky, zvláště pak co se profesního života týče. Společnost veskrze odsuzuje nepokryté upřednostňování jednoho pohlaví a nemá vůli tolerovat odlišná pravidla pro jedno z nich. Také platová nerovnost se stává více a více předmětem plamenných diskusí; v oboru práva se považuje za nelogickou, nespravedlivou a tudíž nepřípustnou. Ženy se tak staly neopomenutelnou součástí všech právních povolání bez výjimek a zdánlivě bez rozdílů.

Ale skutečně už je důsledně vymýcena veškerá nerovnost? Skutečně už neexistuje žádná diskriminace? Skutečně se současné ženy nedostávají při svém studiu a zaměstnání do situací, kdy by jim okolí dalo pociťovat jejich „jiné“ pohlaví? Tyto zásadní otázky jsou zásadními právě ve své jednoduchosti, čím déle se nad nimi člověk zamýšlí, tím víc zjišťuje, že jejich zodpovězení zdaleka není tak snadné, jak by se dalo očekávat. Za cíl své práce tedy považuji nejen vytvoření dostatečné výpovědi o stavu minulém a stavu současném, nýbrž také a především jejich srovnání a zhodnocení dosavadního vývoje, jakožto i zhodnocení stavu současného s případným poukázáním na další možná (nebo snad nutná) zlepšení.

2. Ženy v právu v minulosti a současnosti

A. Ženy v právu v období první republiky

A.1. Historický vývoj

A.1.1. Zasazení do kontextu světových dějin

At' už se zaměříme na světové dějiny či historii přímo naší země, můžeme se s jistotou dobrat toho, že ještě na počátku 19. století byla práva žen ve spoustě podstatných směrů téměř utopií, počínaje právem na studium, volebním právem a dalšími politickými právy konče. Ano, v 18. století sice již přicházejí první „vlastovky“, nicméně tyto ve své době musely čelit značné nevoli společnosti a snad bez výjimky byly ve výsledku důkladně potírány. Za všechny ostatní můžeme jmenovat jeden z nejznámějších případů, a to Deklaraci práv ženy a občanky, která byla vytvořena v průběhu Velké francouzské revoluce (konkrétně v r. 1791) rukou feministicky smýšlející Olympe de Gouges. Tento nečekaný počín navazoval a odpovídal na nově vzniklou a oslavovanou Deklaraci práv člověka (muže) a občana z roku 1789. Olympe de Gouges zde volala nejen po svobodě ženy, ale také po zrovnoprávnění s muži či dokonce po garanci rovných práv ve všech oblastech života. Ve své době tímto neskromným požadavkem zaujala mnoho osobností, dílo tak proniklo za hranice Francie a inspirovalo třeba britskou spisovatelku Mary Woolstonecraft k napsání dalšího feministického spisu. Život francouzské autorky však právě kvůli tomu končí na popravišti – po obvinění z touhy po státnické moci a z opomenutí ctností náležejících jejímu pohlaví. Ano, za touhu po zrovnoprávnění ženy s mužem ji tehdejší systém odměnil popravou. Ta nezůstala bez odezvy, francouzské ženy se začaly bouřit. A režim se natolik bál jejich odporu, že raději využil své moci k zavedení tvrdé „protiženské“ kampaně, která vyústila dokonce v to, že ženy měly zákaz shromažďovat se ve více než pěti osobách.¹

[Nutno podotknout, že přestože je Olympe de Gouges často spojována s prvními feministickými záchvěvy, ty se ve skutečnosti odehrály zřejmě již o pár století dříve. Za historicky nejstarší feministku literatura nejčastěji označuje Christine de

¹ HORSKÁ, Pavla. *Naše prababičky feministky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. Knižnice Dějin a současnosti. ISBN 80-7106-380-0, str. 12 – 14

*Pizan, jejíž tendence se projeví už v 15. století v díle Poselství bohu lásky (Epistle to the God of Love).]*²

Emancipační snahy následující po Velké francouzské revoluci už pak definitivně přestávají být jen těmi ojedinělými „vlaštovkami“ a začínají vyplouvat pod jednou a téže vlajkovou lodí, která je postupně budována v průběhu 19. století, a která se souhrnně označuje pojmem feministické hnutí. Feminismus jakožto nově vzniklý směr myšlení byl původně chápán především jako „ženské hnutí“, hnutí za emancipaci žen a boj za získání jejich práv. V tomto duchu se také nesla první vlna tohoto hnutí, vlna, která požadovala pouze nejjednodušší minimum, a to zrovnoprávnění žen s muži v oblasti politických a občanských práv. Asi největším „hitem“ této vlny se stalo právo volební (dobově také označováno jako „hlasovací“), o jehož získání usilovaly následně ženy v celé Evropě. Právě požadavek ženského volebního práva zastínil některé další snahy vyplývající také již z první vlny hnutí, mezi které patřilo i samotné právo na rovný přístup ke vzdělání.³

A.1.1.1. Historicky první boje za volební právo

Jak už jsem uvedla výše, skutečné počátky emancipace šly v 19. století ruku v ruce s feministickým hnutím, tedy právě s jeho první vlnou. Jednou z nejdůležitějších a nejproslulejších odnoží této vlny byly bezesporu tzv. sufražetky (z angl. suffragettes), jejichž kolébkou se stala Velká Británie, a které si za svůj hlavní cíl nevytyčily nic menšího, než získání volebního práva pro ženy.⁴ Již v roce 1866 se zasadily o to, aby byla britské vládě předložena petice 1 500 žen, která se svým požadavkem zavedení plného hlasovacího práva v podstatě odstartovala skutečný boj o jeho získání, přestože sama žádného výsledku nedosáhla – vládou byla jednoduše ignorována. Suфраžetky ale již nebyly ochotné se svého záměru vzdát, a tak došlo k založení Národního spolku

² *History and theory of feminism* [online], str. 1. [cit. 2019-02-12] Dostupné z: http://www.gender.cawater-info.net/knowledge_base/rubricator/feminism_e.htm

³ VALDROVÁ, Jana. *Abc feminismu*. Brno: Nesehnutí, 2004. ISBN 80-903228-3-2, str. 185 – 186

⁴ *History and theory of feminism* [online], str. 2. [cit. 2019-02-12] Dostupné z: http://www.gender.cawater-info.net/knowledge_base/rubricator/feminism_e.htm

pro hlasovací právo (National Society for Women's Suffrage).⁵ Toto hnutí se vyznačovalo značnou militantností. Letáčky a další propagace, shromažďování a různé lobbování byly skutečně ty nejmírnější nástroje, sufražetky se ale neostýchaly ani narušovat politická zasedání a celkově projevovat civilní neposlušnost. Právě tímto neodbytným přístupem si získaly celou řadu sympatizantů, ale samozřejmě i mnoho odpůrců. Na jejich stranu se mimo jiné postavil také anglický filozof, ekonom a politik John Stuart Mill, který ve svém díle *Úvahy o vládě ústavní* popsal ideální podobu politického systému tím způsobem, že v rámci demokracie zde mají být zastoupeny všechny společenské vrstvy pomocí všeobecného volebního práva. Tedy takového, které by ženy nevyklučovalo. Požadavek na zavedení ženského volebního práva se tak postupem času skutečně stal věcí veřejnou, nicméně v následujících letech bylo toto hlasité volání přehlušeno vypuknutím první světové války, takže k jeho naplnění došlo až po jejím konci, v roce 1918, a to pouze částečně (voličky musely být starší 30 let). Plného volebního práva se nakonec britské ženy dočkaly až v roce 1928, kdy byly konečně nastoleny rovné podmínky pro obě pohlaví, tedy dosažení věku 21 let.⁶

A.1.1.2. Návaznost na situaci v Českých zemích

Mohlo by se zdát, že detailnější popis situace ve Velké Británii slouží pouze k vyobrazení dobových poměrů, avšak jeho role v kontextu s vývojem v tuzemsku je poněkud významnější. Byla to totiž především Velká Británie, která inspirovala některé české osobnosti, jež se zde zasazovaly právě o totéž a staly se tak představiteli první české vlny hnutí za ženská práva. Mezi ně nepatřil ani nikdo menší než sám prezident nově zrozené republiky, Tomáš Garrigue Masaryk, nebo jedna z prvních skutečných českých feministek a žen v politice, Františka Plamínková. Jejich osoby a osoby dalších představitelk (a představitelů) jsou obvykle spojovány jedním jmenovatelem, který se stal kolébkou mnoha pokrokových myšlenek a směrů, a tím je dobový spolek – dobové spolky

⁵ Stručná historie feminismu. *Feminismus.cz* [online]. [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: <http://web.feminismus.cz/historie.shtml>

⁶ VALDROVÁ, Jana. *Abc feminismu*. Brno: Nesehnutí, 2004. ISBN 80-903228-3-2, str. 186 – 187

A.1.2. Dobové spolky a jejich zásluhy

Spolky byly ve své době zřejmě nejvýznamnější platformou pro emancipační boje, neboť právě v nich se sdružovaly a angažovaly české osobnosti za účelem změny dosavadní, pro ženská práva nepříliš příznivou situaci. Není náhodou, že například právě Františka Plamínková byla jednou z nejaktivnějších členek takovýchto spolků, přičemž sama byla i (spolu)zakladatelkou několika z nich. Stejně tak rodina Masarykových, kromě samotného presidenta především jeho žena Charlotte a dcera Alice, měla k některým ze spolků velmi blízko. Otázka spolků je tedy další klíčovou položkou na cestě nejen za zrovnoprávnění žen celkově, ale i za jejich rovná práva na vzdělání a výkon povolání v českých zemích, a proto ji v mé práci nelze opomenout.

A.1.2.1. Zakládání prvních spolků

Podíváme-li se na sdružování za účelem pokrokové snahy o emancipaci, musíme se ale od dob největší slávy zmíněných osobností vrátit v čase ještě zhruba o půl století zpět. Profesorka Burešová, autorka knihy *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*, se domnívá, že za těmi prvotními snahami o organizaci českých žen z důvodu emancipace, byl překvapivě muž, a to doktor Karel Slavoj Amerling. O tom ve své knize doslova píše, že: „*Byl prvním v Čechách, kdo se zasazoval o to, aby žena nebyla vylučována z účasti v kultuře, aby jí byly dány prostředky ke vzdělání a aby na tomto základě mohla dosáhnout postavení v životě, jež by jí poskytlo více práv, než k jakým ji opravňoval dosavadní společenský řád a rakouské státní zákony.*“ Burešová dále zmiňuje Amerlingovy dvě spolupracovnice, Bohuslavu Rajskou a Johanu Fričovou, které byly jeho myšlenkami natolik ovlivněny, že spolu s ním vytvořily okruh žen, jejichž cílem bylo založení ženské školy, kde by se ženy mohly vzdělávat a zvyšovat tak svojí společenskou úroveň. Jejich záměr byl však na svou dobu, první polovinu století devatenáctého, značně idealizovaný a tudíž neuskutečnitelný, takže skončil nezdarem.⁷

⁷ BUREŠOVÁ, Jana. *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001. ISBN 80-244-0248-3, str. 53

Postupem času se ale spolková kultura začala kvapem rozrůstat a na základě toho se více specifikovaly směry jednotlivých spolků. Ty samozřejmě také refletovaly potřebné změny společnosti v historickém kontextu – nejstarší z nich usilovaly především o zákonné zrovnoprávnění ženy s mužem a o zakotvení zcela základních práv, jako je například vzpomenuté volební právo či rovné právo na vzdělání a výkon povolání.⁸ Později založené spolky, zejména na počátku a v průběhu první republiky, pak dohlížely zejména na faktické dodržování těchto vydobytých práv. Některá odborná literatura nerozlišuje tyto spolky pouze názvem a užším zaměřením, ale také podle jejich zařazení ve společnosti, na „světské“ (tzv. liberálně orientované) a na katolické.⁹ V našem případě se zaměřujeme výhradně na ony světské spolky, jelikož hlavní pointou je navázat na problematiku politických práv a zajištění rovného vzdělávání a výkonu povolání. Spolu se zmíněnými, Františkou Plamínkovou a potažmo i T. G. Masarykem, se dostáváme k první skupině těchto spolků, a to jsou spolky politicky orientované. Zprvu však nešlo o spolky politické v pravém slova smyslu, neb členství v nich bylo ženám dle § 30 spolkového zákona 134/1867 zapovězeno a to až do roku 1915. Ač tedy tato sdružení politicky orientovaná byla, vždyť Plamínková a další bojovali za prosazení ženského aktivního i pasivního volebního práva, formálně musela vznikat jako neformální spolky. Účast v tomto typu spolků totiž ženám povolil §2 říšského zákona o právu spolčovacím.¹⁰

Z historického hlediska je nutné podotknout, že první tzv. liberálně orientované spolky, resp. snahy o ně, se začaly formovat již před 2. polovinou 19. století. Jednou z prvních ženských osobností s emancipačním smýšlením byla, možná trochu překvapivě, Magdalena Dobromila Rettigová, kterou současná populace zná obvykle pouze jako stvořitelku slavné kuchařky.¹¹ Tato publikace však ani zdaleka nevznikla z „antifeministických“ důvodů, jež by

⁸ PEŠÁKOVÁ, Kristýna. *Ženské spolky jako cesta k ženskému vzdělávání* [online]. Brno, 2006 [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/wbney/diplomka.pdf>. Bakalářská práce z oboru Sociální pedagogika a poradenství. Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, Ústav pedagogických věd. Vedoucí práce PhDr. Alena Schauerová. str. 4

⁹ BUREŠOVÁ, Jana. *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001. ISBN 80-244-0248-3, str. 45

¹⁰ UHROVÁ, Eva. *Radostná i hořká Františka Plamínková*. Praha: Mediasys, c2014. ISBN 978-80-260-7207-2, str. 32

¹¹ PEŠÁKOVÁ, Kristýna. *Ženské spolky jako cesta k ženskému vzdělávání* [online]. Brno, 2006 [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/wbney/diplomka.pdf>. Bakalářská práce z oboru Sociální pedagogika a poradenství. Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, Ústav pedagogických věd. Vedoucí práce PhDr. Alena Schauerová., str. 10

v dnešní době byly předvídaný, ale de facto přesně z důvodů opačných. Rettigovou jistě nemůžeme označit bez dalšího jako feministku, nicméně její spisovatelské a další aktivity (např. založení výpůjční knihovny pro ženy a pořádání různých akcí) se dají chápat jako jakási předvojová fáze ženského hnutí.¹² Byla to totiž právě ona, která jako jedna z prvních žen-spisovatelek vstupuje veřejně do světa literatury. Snaží se mladé ženy vést k naplnění jejich povinností, ale zároveň dává najevo, že nemusí být jediným smyslem jejich života. Rettigová zastává názor, že žena nemá být uzavřená pouze v úzkém rodinném kruhu, nýbrž může vytvářet širší společenství v podobě různých neformálních kroužků nebo spolků a naplňovat tak vlastně vyšší nadosobní a nadrodinné cíle. V rámci její biografie dle profesorky Felicitas Wünschové, se dozvídáme z jednoho dopisu ze soukromé korespondence s D. Kynským, že se Rettigová údajně účastnila jisté akce spolu s moravskými obrozenci, kteří se obrátili se svými požadavky přímo na císaře Františka Josefa I. na základě nedochovaných „blučínských prací“, o kterých se lze domnívat, že byly určitým obrozeneckým programem. Pokud vložíme v tento záznam důvěru, Magdaléna Dobromila Rettigová by byla druhou ženou v českých zemích, jež se snaží působit přímo na hlavu státu v zájmu věcí veřejných. Další z jejích zásluh, opět blízko spjaté s tématem pozdějších spolků, je vytvoření tzv. kávové společnosti. Šlo o společenská setkání, kde se scházela česká společnost za účelem konzumace pokrmů, ale také k různým besedám a podobné kulturní konverzaci.¹³

Ačkoliv Rettigovou nelze v žádném případě zařadit na počátek ženského hnutí, v jeho historickém formování je takřka jeho nezbytnou součástí, neboť právě na její osobnost navazuje sama Božena Němcová. Pro tvorbu skutečných spolků jsou zcela bezpochyby důležité její pokusy o utváření oné kávové společnosti, která sice ve své době má spíše podobu jakéhosi „salonu“, nicméně v ní nalézáme určité shodné prvky s činností spolků.

¹² BUREŠOVÁ, Jana. *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001. ISBN 80-244-0248-3, str. 53

¹³ RETTIGOVÁ, Magdalena Dobromila, WÜNSCHOVÁ, Felicitas, ed. *Domácí kuchařka: Spolu s ukázkami z beletristického díla M.D. Rettigové a čtením o její osobnosti*. Vydání druhé (fotoreprint). Praha: Odeon, nakladatelství krásné literatury a umění, 1986. ISBN 01-083-86, str. 12 – 22

A.1.2.2. Významné osobnosti činné ve spolcích

Vzhledem k tomu, že téma spolků není v mé práci ústřední a má zde pouze určité omezené místo, není možné se jimi zabývat zcela detailně. Z tohoto důvodu jsem se rozhodla nadále nepojednávat o spolcích a jejich dalším vývoji obecně, ale výhradně ve spojitosti s jejich nejslavnějšími představiteli nebo zastánci. K tomu jsem vybrala ony dvě zmiňované osobnosti, T. G. Masaryka a Františku Plamínkovou, neboť se domnívám, že jejich vliv byl v této oblasti stěžejní. Navíc právě oni dokonce vystoupili do značné míry z područí spolků a věnovali se problematice emancipace samostatně.

A.1.2.2.1. Prezident feminista

Profesor, doktor, a později prezident nové republiky, Tomáš Garrigue Masaryk, se ve svých dílech vyjadřoval k tématu emancipace natolik, že jej někteří autoři označují dokonce jako „presidenta-feministu“. Vzhledem k jeho klíčovému postavení v mnoha oblastech veřejného života a nespočetným zásluhám pro stát, tato oblast jeho snažení obvykle upadá v mírné zapomnění, leč pro naše téma je právě ona ta podstatná. Jeho pokrokové postoje naznačuje už samotný fakt, že po své ženě Charlotte po sňatku přebírá příjmení. Mimo to je také doloženo, že se Masaryk nevyhýbá svému podílu na chodu domácnosti a dokonce péči o děti, což je v tehdejší době stále ještě poněkud neobvyklé. Zřejmě z části i díky vlivu jeho manželky, která byla významnou členkou Náprstkova Amerického klubu dam nebo Ústředního spolku českých žen, se blíže věnuje této problematice a postupně se stává nedílnou součástí hnutí, které usiluje o prosazení ženských práv a směřuje k emancipaci žen.¹⁴

Masaryk v rámci tohoto tématu vystupuje se svými dvěma přednáškami *Moderní názor na ženu* a *Postavení ženy v rodině a ve veřejném životě*.¹⁵ Jeho pojednání zaštitěné názvem *Moderní názor na ženu* bylo prezentováno již v roce 1904 v Brně jako součást cyklu přednášek pořádaných Dívčí Akademií. Zde Masaryk lobbuje za nutnou záměnu tzv. starého názoru na ženu, jež považuje

¹⁴ VOLFOVÁ, Jana. *Charlotte Garrigue-Masaryková* [online]. [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: <http://www.cesky-dialog.net/clanek/7165-charlotte-garrigue-masarykova/>

¹⁵ FROLÍKOVÁ, Lenka. *Tomáš Garrigue Masaryk: první a (zatím) poslední prezident - feminista* [online]. 2015 [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: <https://padesatprocent.cz/cz/tomas-garrigue-masaryk-prvni-a-zatim-posledni-prezident-feminista>

ženu za stvoření, které přišlo na svět kvůli mužským potřebám a pro muže, za názor nový, tedy dle jeho slov moderní. Tím míní především uznání skutečné rovnosti mezi oběma pohlavími, v rovině rozumové, mravní, hospodářské i politické. Je přesvědčen, že muž ženě není nadřazen v žádném směru, popírá dokonce i nepoměr sil fyzických, neboť se domnívá, že žena, ač v mnoha případech skutečně vybavena menší fyzickou silou, dovede si jí lépe rozložit a využít – jako trefný příklad uvádí výchovu dětí a namáhavou starost o domácnost. Stejný argument předkládá k vyvrácení nerovnosti rozumové, protože podle něj k zajištění chodu domácnosti a výchově potomků žena leckdy potřebuje myslet více než kdejaký muž vykonávající běžné povolání. Odsuzuje zde také zasetá dogmata vhodného chování ženy v rodině i ve společnosti, představu žen pouze jako „dobrých hospodyněk“, které se mají věnovat výhradně domácnosti a nechat se vyživovat svým manželem. Výchovu mladých dívek, jež mají být vedeny k rodinnému a domácímu životu, považuje za nepraktickou a ponižující, jak pro ně, tak pro jejich případné nápadníky. Je přesvědčen, že je-li žena schopná samostatného výdělků, je pro rodinu i oba manžele lepší, aby jej uskutečňovala – ona nebude uzurpována nesmyslnými společenskými pravidly a její protějšek nebude nucen hnát se za každou cenu za co nejvyšším platem, aby uživil rodinu sám. Celou přednášku završuje konstatováním, že nerad mluví o ženské otázce, neboť žádná „ženská otázka“ neexistuje a vše je jen otázka společnosti¹⁶.

Druhý Masarykův text, původně také zápis přednášky, *Postavení ženy v rodině a ve veřejném životě*, se zabývá obdobnou tematikou, ale se silnějším politicko-filozofickým podtextem. V rámci názoru na rodinu řeší hlavně otázku muže jako otce, který podle něj v tehdejší rodinné struktuře často téměř úplně chybí. Stejně téma tak načíná vlastně z opačného pohledu, tedy z hlediska potřeby nejen přestat stereotypizovat ženu-matku, ale do běžného chodu domácnosti začlenit také muže-otce. Ten by neměl od rodiny utíkat k jiným činnostem či dokonce přímo do hospody, protože rodina otce potřebuje stejně jako matku; oba rodiče jsou si v tomto postavení rovni a nelze stavět mateřství nad otcovství. Od rodinného života se pak přesouvá k životu veřejnému a i zde si drží stejný pohled na věc. V rámci našeho tématu se tak dostáváme asi k nejdůležitější pasáži Masarykova pojednání – tedy postavení ženy ve veřejném životě. Tuto kapitolu

¹⁶ Prof. T. G. Masaryk: Moderní názor na ženu. <https://is.muni.cz/el> [online]. [cit. 2019-02-12]. https://is.muni.cz/el/1423/jaro2009/SPP457/um/8146081/Masaryk_Moderni_nazor_na_zenu.pdf

otvírá slovy, která by pro tehdejší bojovnice za emancipaci znamenala snad ideální stav věci: „*Já nevidím při bedlivém pozorování života rozdíl mezi rozumovým nadáním muže a ženy a myslím, že žena se hodí pro všechny práce a všechna zaměstnání učená, tzv. intelektuální, a může být profesorem, lékařem atd.*“.¹⁷ Z toho lze snadno odvodit, že žena v Masarykových očích může zastávat skutečně veškerou činnost, včetně té, která je dosud svěřena výhradně muži. Absolutně popírá jakékoliv inteligenční rozdíly mezi pohlavími a svá tvrzení podporuje argumentací v podobně nových studentek na univerzitě, které velmi snadno obstojí stejně dobře jako jejich kolegové, a nezřídka ve studiu vynikají dokonce i o mnoho lépe než oni, zřejmě proto, že neholdují bohatému studentskému životu, ale raději se pečlivě věnují studiu samotnému. Závěr přednášky navazuje na toto téma s tím, že žena by měla mít možnost účastnit se také politiky. Masaryk pokládá otázku, proč by tomu mělo být jinak, když v jiných oblastech je běžně zavedená rovnost, za příklady mu posloužila situace dělnic a žen z venkova. Dělnice musí pracovat stejně tvrdě jako muž, stejně tak manželka sedlákova se podílí obvykle rovným dílem na všech potřebných pracích na statku a nádavkem ještě musí vařit a starat se o domácnost a potomky. Proč tedy v některých situacích stavět ženu na roveň muži a v jiných zase ne? V současnosti již nejde o politiku násilnickou, která je vyhrazená mužům, nýbrž existuje politika jako věda a tak se jí ženy mohou účastnit stejným dílem. Přesto však Masaryk uznává, že do tohoto ideálního stavu má naše společnost ještě daleko, navíc ta menšina žen politicky činných se musí velice snažit o to, aby obstála. Protože co se muži odpustí, neodpustí se ženě...¹⁸

A.1.2.2.2. Feministka Plamínková

Uvést na prvním místě prezidenta Masaryka bylo ode mne samozřejmě účelové, neb přeci jen jde o osobnost ze všech jednoznačně nejvýznamnější, a navíc o osobu opačného pohlaví, které v tehdejší boji za emancipaci bylo rozhodně v menšině. Vedle něj a kolem něj však stála celá řada jistě neméně zapálených bojovníků a především bojovnic, jejichž zásluhy v této oblasti jsou

¹⁷ MASARYK, Tomáš Garrigue a Zdeněk FRANTA. *Mravní názory*. 2. vyd. Praha: Státní nakladatelství, 1925. Knihy pro každého (Státní nakladatelství).

¹⁸ tamtéž, str. 112

také neopomenutelné a možná v některých ohledech i více zásadní. Jednou z takových dobových feministek a emancipačních bojovnic byla Františka Plamínková.¹⁹

Plamínková, která se zapsala do českých dějin jako jedna z čelních představitelk hnutí za ženská práva a jedna z prvních senátorek v naší zemi, byla původním povoláním učitelkou. Podařilo se jí totiž vystudovat jeden z učitelských ústavů. Samotný zisk tohoto postu ale rozhodně nepovažovala jako konečnou metu ve své cestě vzděláním, a tak už zhruba od roku 1897 navštěvovala přednášky T. G. Masaryka. Nutno podotknout, že ve svých vyřčených názorech z pozdějších let, je si právě s Masarykem velice blízká ideově a vlastně i lidsky, neboť s ním i jeho rodinou (zejména manželkou Charlotte a dcerou Alicí, se kterými se setkává i při spolkové činnosti) téměř po celý život udržuje přátelský vztah. Co se týče ideové blízkosti, nejednou se ve svém okolí setkala s názorem, že to byl Masaryk, který do velké míry ovlivnil její názory. Striktně však odmítala připustit jakoukoliv odvislost svých postojů od něj. „*Mnoho lidí soudí, že jsem vyšla z Masaryka. Ne, nevyšla jsem z Masaryka. Vyšla jsem jaksi ze sebe. Ale měla jsem štěstí, že vycházejíc ze sebe, sešla jsem se s Masarykem.*“²⁰

Smýšlení Plamínkové se poprvé projevilo zřejmě v boji proti celibátu učitelek. V době, kdy toto povolání vykonávala, bylo totiž státem již od roku 1870 přímo nařízeno, že žena coby učitelka, je oprávněna být jí pouze do doby, než se provdá. V případě, že tak učiní, se slovy zákona „*dobrovolně vzdá své služby*“.²¹ Učitelské povolání mělo být pouze jakousi náhradou pro případ, že žena zůstane svobodná; tehdy dostane od státu šanci sama si na sebe vydělat. Sňatkem se však obstarávání živobytí přesouvá na muže a není tak důvod, proč by měla zabírat místo svobodné, tedy více potřebné uchazečce. Proti tomuto poměrně zásadnímu omezení se začaly vymezovat především mladší generace učitelek a Františka Plamínková nebyla výjimkou. Byla to právě ona, koho její učitelské kolegyně povolaly jako řečnici na shromáždění Jednoty československých učitelek. Avšak i přes veškerou jejich snahu byl zákonem č. 16/1903 celibát zachován ještě na

¹⁹ KADLECOVÁ, Markéta. *Františka Plamínková: zapomenutá bojovnice* [online]. 2007 [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: <https://padesatprocent.cz/cz/frantiska-plaminkova-zapomenuta-bojovnice>

²⁰ UHROVÁ, Eva. *Radostná i hořká Františka Plamínková*. Praha: Mediasys, 2014. ISBN 978-80-260-7207-2, str. 29

²¹ z.z. 14/1870 §58, z.z. 86/1875 §58 a z.z. 16/1903

dlouhých šestnáct let a nakonec odstraněn v roce 1919.²² Navzdory nezdaru v této oblasti se Plamínková nevzdává a naopak začíná být hlasitější a hlasitější.

Postupně se stává jednou z nejvýznamnějších bojovnic za ženská práva prostřednictvím různých spolků. V rámci jejich činnosti se setkává s celou řadou dalších osobností, které také usilovaly o zisk aktivního i pasivního volebního práva pro ženy. Samozřejmě největší skupinu těchto osobností tvořily zase ženy – Anna Honzáková, Božena Viková-Kunětická, Františka Zeminová a další. Pak zde ale nacházíme i smíšené jednotky, jako je například rodina Masarykových, kde se angažovaly jak Charlotte a Alice Masarykovy, tak budoucí prezident. Právě s nimi udržovala Plamínková velmi dobré vztahy, neboť rodina Masarykova byla pro ni určitým vzorem moderní rodiny, kde manželka není nijak méněcenná.²³ Svou roli sehrává ale i čistě mužský element, kde jednu z hlavních úloh sehrál například zemský a říšský poslanec Václav Klofáč. Avšak i přes rezoluci českých poslanců ve Vídni za volební právo žen zůstal tento požadavek nevyslyšen a zákon z r. 1907 opět stanovil, že volit nemohou nezletilí, duševně narušení, marnotratníci... a ženy. A to ani velkostatkářky, které do té doby, již od roku 1873, volit mohly, i když pouze nepřímou, prostřednictvím plnomocníka.²⁴ Dá se tak mluvit o kroku zpět.

O životě a činnosti Františky Plamínkové by se jistě dala napsat samostatná práce, to zde však není účelem. Pro téma emancipace a následného pokroku je ale nutné vytyčit alespoň nejpodstatnější okamžiky jejího boje. Její osoba je spjatá s mnoha tehdejšími spolky. U některých se dokonce sama podílela na jejich založení, již v roce 1903 zakládá spolu s Terézou Novákovou a Marií Tůmovou Ženský klub český, jeden z prvních spolků, který se zaměřoval na osvětovou činnost a vzdělávání žen ve všech oborech. Pod jeho záštitou se pak konala celá řada různých přednášek a dalších vzdělávacích i kulturních akcí věnovaných právě ženám.²⁵ Vycházejíc z Ženského klubu, zakládá o dvacet let později, v roce 1923, Františka Plamínková také Ženskou národní radu. Vzhledem

²² UHROVÁ, Eva. *Radostná i hořká Františka Plamínková*. Praha: Mediasys, 2014. ISBN 978-80-260-7207-2, str. 17

²³ tamtéž, str. 29

²⁴ tamtéž, str. 39

²⁵ PEŠÁKOVÁ, Kristýna. *Ženské spolky jako cesta k ženskému vzdělávání* [online]. Brno, 2006 [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/wbney/diplomka.pdf>. Bakalářská práce z oboru Sociální pedagogika a poradenství. Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, Ústav pedagogických věd. Vedoucí práce PhDr. Alena Schauerová., str. 23 - 24

k zcela odlišné společenské situaci, tato je již zaměřena na poněkud jiné cíle než původní Ženský klub vzniknuvší ještě za monarchie; Ženská národní rada měla za úkol dohlížet na dodržování rovnoprávnosti žen v praxi, neboť nová ústava z roku 1920 v § 106 zakotvila, že „ženy jsou politicky, sociálně a kulturně postaveny na roveň mužům“.²⁶

Mimo to, jak už jsem zmínila v otázce volebního práva, byla Plamínková aktivní také v politické rovině. Již v roce 1905 zakládá spolu s představitelkami ženských spolků Výbor pro volební právo žen.²⁷ Byl to tento spolek, který usiloval o všeobecné a rovné hlasovací právo pro ženy a který dokázal přesvědčit říšské poslance k oné rezoluci z roku 1906, jež však zůstala zákonem naprosto nevyslyšena. Díky němu také ženy postupně začaly pronikat do politiky ještě před vznikem republiky. Sama Plamínková vstupuje do politické strany až na konci první světové války, a to do České strany národně sociální, kde se dostává až do předsednictva strany. Vydává také své pojednání nazvané *Občanská rovnoprávnost žen*, kde teď opět vehementně agituje za už nikoliv uzákonění rovnoprávnosti, ale za dodržování těchto pravidel a za skutečné připuštění žen do politiky. Argumentuje dřívějším uznáním politických práv pro ženy v jiných státech a konstatuje, že se to osvědčilo. Její slova nemají dopadat pouze na muže, jakožto „opačnou stranu“, ale také na ženy, na které naléhá na jejich nezbytnost coby nových voliček. Nabádá je k tomu, aby nebyly ve volbě automaticky konzervativní a neodsuzovaly vše nové, vždyť kdyby se zachovaly staré pořádky, ani by nemohly uplatnit svůj hlas...²⁸

V roce 1925 je Plamínková zvolena senátorkou Národního shromáždění a tuto funkci vykonává až do zrušení senátu v r. 1939, tzn. po vzniku Protektorátu Čechy a Morava. Ani v době nesvobody nevzdala svůj boj za spravedlnost. Společnost udivila (a možná dosud udivuje) svým odvážným počinem, kterým bezpochyby byl otevřený dopis Adolfu Hitlerovi s výčitkou urážky prezidenta

²⁶ Stručná historie feminizmu. *Feminismus.cz* [online]. [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: <http://web.feminismus.cz/historie.shtml>

²⁷ UHROVÁ, Eva. *Radostná i hořká Františka Plamínková*. Praha: Mediasys, 2014. ISBN 978-80-260-7207-2, str. 31

²⁸ PLAMÍNKOVÁ, Františka. *Občanská rovnoprávnost žen*. Praha: Státní školní knihosklad, 1920. Občanská knihovna (Státní školní knihosklad).

Beneše. Zde Hitlera údajně označila dokonce za diktátora.²⁹ Ve svých protestech pokračovala i nadále, což už v září 1939 vyústilo k jejímu zatčení. Byla sice ještě propuštěna, avšak zůstávala pod dozorem gestapa a nemohla tak již naplňovat svoje aktivity pro ženské hnutí, proto vedení Ženské národní rady svěřila do rukou Milady Horákové.³⁰ Zanedlouho po atentátu na Heydricha byla Plamínková znovu zatčena. Sama prý už očekávala popravu a bohužel se nezmýlila. Byla popravena na střeľnici v Kobylisech, téměř sedmdesátiletá, 30. června 1942, spolu s významnými členy Obrany národa.³¹

²⁹ Františka Plamínková: učitelka, politička, novinářka, aktivistka za práva žen.

In: [Http://albina.ff.cuni.cz](http://albina.ff.cuni.cz) [online]. [cit. 2019-02-12]. Dostupné z:

http://albina.ff.cuni.cz/index.php/Franti%C5%A1ka_Plam%C3%ADnkov%C3%A1

³⁰ KADLECOVÁ, Markéta. *Františka Plamínková: zapomenutá bojovnice* [online]. 2007 [cit.

2019-02-12]. Dostupné z: <https://padesatprocent.cz/cz/frantiska-plaminkova-zapomenuta-bojovnice>

³¹ UHROVÁ, Eva. *Radostná i hořká Františka Plamínková*. Praha: Mediasys, 2014. ISBN 978-80-260-7207-2, str. 27

A.2. Studium

A.2.1. Obecně ke studiu žen v historii

Když se zaměříme na pramalé možnosti studia žen v historii do 19. století, není náhodou, že jedním z prvních požadavků emancipačního hnutí byl právě rovný přístup ke vzdělání. Zatímco vzdělávání mužů se stalo snad již od dob klášterních škol raného středověku záležitostí sice poněkud prestižní, ale relativně běžnou, vzdělávání žen takové tendence ani zdaleka nemělo. Dlouhou dobu panovalo přesvědčení, že jediným úkolem ženy je péče o domácnost a rodinu, tudíž vzdělání pro ni není potřeba. Proto ještě na počátku novověku nebylo vůbec obvyklé, aby ženy navštěvovaly jakékoliv veřejné školy. Vzdělávat se tak mohly pouze na školách soukromých, někdy hanlivě označovaných jako „pokoutné“, přičemž pouze několik osobností té doby se stavělo pozitivně alespoň k přiměřenému vzdělání žen. Mezi nimi například samotný Jan Ámos Komenský.³² Navíc ani soukromé školy neměly za úkol vzdělat ženy všeobecně, tedy stejně jako muže, ale specializovaly se pouze na úzký okruh předmětů, které už ze své podstaty mohly být ženám přiznány jako „vlastní“ – ruční práce, literatura či společenské vědy.

Teprve v době osvícenství se dívkám otevřela první „oficiální“ možnost vzdělávání. V rámci Tereziánských reforem byl vydán v roce 1774 Všeobecný školský řád, kterým se zavedla povinnost školní docházky pro všechny děti ve věku od šesti do dvanácti let, bez ohledu na jejich pohlaví a sociální postavení. Přestože školská reforma upravovala celý systém školství, tzn. i studium na školách vyššího stupně, tam se stále s přítomností žen vůbec nepočítalo.³³ Dívkám se tedy zaručovalo vzdělání pouze základní. Z popudu této reformy pak začaly být budovány první dívčí školy, avšak tyto se od běžných škol také v mnohém lišily. Jak jsem již zmínila, ženské vzdělávání, pokud už bylo konečně připuštěno, stále

³² NOVÁČKOVÁ, Iva. *Přístup žen ke vzdělání v historii* [online]. Pardubice, 2012 [cit. 2019-02-12]. Dostupné z:

https://dk.upce.cz/bitstream/handle/10195/46076/NovackovaI_PristupZen_MP_2012.pdf?sequence=3&isAllowed=y. Bakalářská práce z oboru Humanitní studia. Univerzita Pardubice, Fakulta Filozofická. Vedoucí práce Mgr. Miloslav Průka, Ph.D., str. 16

³³ ŠACLOVÁ, Lenka. *Vliv osvícenských idejí na českou školu přelomu 18. a 19. století* [online]. České Budějovice, 2012 [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: https://theses.cz/id/w3617n/DP_-_Vliv_osvicenskych_ideji_na_ceskou_skolu_prelomu_18_.pdf. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, Ústav Bohemistiky. Vedoucí práce Mgr. Jana Skálová, Ph.D., str. 11 – 12

vycházelo z postavení žen v tehdejší společnosti. A tak i po zavedení povinné školní docházky bylo studium dívek zaměřené především na ruční práce, jejichž výuka zabírala až sedmáct hodin týdně, zatímco tzv. trivium (čtení, psaní a počty) se věnovalo nanejvýše pět hodin týdně; dále se děvčata obvykle vzdělávala už jen v náboženství.³⁴ Nutno říci, že ani tento pokrok nezajistil mladým ženám plnohodnotné vzdělání, které by bylo srovnatelné se vzděláním poskytovaným druhému pohlaví.

A.2.2. Vývoj studia žen v 19. století

A.2.2.1. První emancipované přístupy

Po Tereziánské reformě a zavedení alespoň základního vzdělání pro dívky bez ohledu na jejich společenské postavení další vývoj v této oblasti poněkud stagnuje. Ještě zhruba do 40. let 19. století je tak zcela běžné, aby hlavní roli při vzdělávání dívek hrály buď soukromé školy a penzionáty nebo soukromí učitelé a vychovatelé. Taková možnost však připadala v úvahu výhradně u dívek z movitějších, nejčastěji měšťanských rodin, takže vzdělání dívek z nižších vrstev bylo odkázáno zpravidla pouze na onu nerovnou základní školní výuku. V praxi se však mnoha z nich nedostalo ani tohoto základního vzdělání, což bylo podpořeno hlavně celkovou nevolí společnosti ke zlepšení této situace, neboť se studium žen stále považovalo za zbytečné a dokonce až nežádoucí.³⁵

Mezi první osobnosti propagující ženské vzdělání patří již zmiňovaná Magdalena Dobromila Rettigová. U té je však velmi patrná její příslušnost do první, a nikoliv druhé poloviny 19. století, jelikož i přes své značně pokrokové myšlení zaujímá k tomuto tématu diametrálně odlišný postoj, než jaký později naštěstí převládá. Rettigová, byť zastává ženské vzdělání jako něco pro dívky rozhodně přínosného, chápe ho stále jako jistou přípravu na následný život ženy coby matky a manželky. Především v tom smyslu, aby se žena stala pro svého

³⁴ ZORMANOVÁ, Lucie a Monika DROZDOVÁ. *Rozvoj vzdělávání žen v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* [online]. [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: <https://www.rovne-prilezitosti.cz/clanky/clanek-3.html>

³⁵ NOVÁČKOVÁ, Iva. *Přístup žen ke vzdělání v historii* [online]. Pardubice, 2012 [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: https://dk.upce.cz/bitstream/handle/10195/46076/NovackovaI_PristupZen_MP_2012.pdf?sequence=3&isAllowed=y. Bakalářská práce z oboru Humanitní studia. Univerzita Pardubice, Fakulta Filozofická. Vedoucí práce Mgr. Miloslav Průka, Ph.D., str. 20

manžela rovnocennou partnerkou, schopnou samostatně řešit problémy praktického rodinného a domácího života. Vzdělání má sloužit k tomu, aby žena dosáhla určitého respektu a úcty, ale pouze v rodinném kruhu, a aby jako rovnocenná společnice připoutala svého manžela více k rodině a zabránila mu tak v „útěcích“ od ní (Rettigová naráží na alkoholismus, který byl v její době notoricky rozšířený především mezi lidem střední a nižší vrstvy). V žádném případě však vzdělání nevnímá jako cestu k profesnímu uplatnění.³⁶

Neméně důležitou roli v utváření názoru na ženské vzdělání sehrála také Věnceslava Lužická-Srbová. Ta ve svých vzpomínkách na Hořice zmiňuje mj. kvalitní soukromou školu ručních prací, která poskytovala vzdělání jak dívkám ze středních vrstev, tak i dívkám z chudých rodin, jež sem mohly docházet bezplatně. Lužická oceňuje nejen úroveň výuky, ale také výchovné působení učitelek. Z jejích vzpomínek vyplývá podstatný závěr, že už v té době byla uznávána alespoň potřeba dívek vzdělávat se v určité oblasti (nejen ruční práce, ale i hudba či jazyky) po ukončení povinné školní docházky. Avšak i pohled Lužické byl zkalen názory první poloviny 19. století. Také ona vidí vzdělání pouze jako cosi okrajového, něco „navíc“, co se hodí hlavně k tomu, aby dívky coby budoucí manželky a matky dokázaly řádně vychovat své potomstvo a postarat se o domácnost. Připouští též významnou úlohu vzdělání pro případ, že žena zůstane neprovdána a bude se muset živit sama. Nicméně představa využití vzdělání, pro dobrovolnou výdělečnou činnost žen je jí stále vzdálená.³⁷

Snaha o první větší změnu tak přichází téměř až v polovině 19. století, právě spolu s projektem Karla Slavoje Amerlinga první české vyšší školy pro chlapce i dívky.³⁸ Už na jaře roku 1843 se v Budči vedle chlapecké školy otvírá učiliště pro dívky od pěti do osmnácti let. Jeho také již zmiňovaná spolupracovnice, Bohuslava Rajska, zde následně zakládá další dívčí ústav, který po jejím odchodu s Čelakovským, vede Amerlingova choť Svatava. Obě vzdělávací zařízení však byla soukromými ústavami, takže také zde studium bylo

³⁶ MALÍNSKÁ, Jana. *Do politiky prý žena nesmí-proč?: Vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. Praha: Libri/Slon, 2005. Gender sondy, 3. ISBN 80-86429-423, str. 17

³⁷ ZORMANOVÁ, Lucie a Monika DROZDOVÁ. *Rozvoj vzdělávání žen v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* [online]. [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: <https://www.rovne-prilezitosti.cz/clanky/clanek-3.html>

³⁸ HORSKÁ, Pavla. *Naše prababičky feministky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. Knižnice Dějin a současnosti. ISBN 80-7106-380-0, str. 93

opět vyhrazeno pouze dívkám pocházejícím z bohatších rodin, neboť bylo svázáno školným. Škola svým demokratickým přístupem navíc nevyhovovala Bachovskému absolutismu, který se nastoupil záhy (1851 – 1859), proto se na nátlak veřejnosti následně musela změnit celá její koncepce, což ale přineslo značně negativní dopady. Negativně byla často vnímána i samotná výuka a výchovné působení Amerlingovy školy na mladé dívky, čehož je důkazem dopis dcery Boženy Němcové. Ta v Budči studovala právě v době Bachova absolutismu. V něm mimo jiné píše, že „...Amerling je člověk nepraktický, a kdyby nebylo učitele Valtera, který je vzdělaný v každém ohledu, ale prakticky, byl by Budeč již klesl...Také ta dívčí škola, kterou jeho paní řídí, je zkáza pro naše děvčata, tam se nenaučí ničemu pořádnému, co jim pro život měšťanský potřeba bude. Žádná praktičnost v tom není...“.³⁹ Je tedy více než patrné, že přes veškeré Amerlingovy snahy jeho vzdělávací zařízení nikdy nedosáhla všeobecného charakteru a často byla považována za nepříliš praktická. Šlo tak opět pouze o soukromé vzdělávání dívek ze zámožnějších rodin, které navíc kvůli neustálým finančním problémům nemělo coby ústav dlouhého trvání.

A.2.2.2. Spolkové vzdělávání

Vzhledem ke vskutku klíčovému postavení spolků v době emancipačního hnutí je i v této oblasti jejich přítomnost nevyhnutelná. Je to také proto, že spolu s přelomem poloviny století, už od let šedesátých, se konečně zformoval nový pohled na ženské vzdělání, za jehož cíl se začala pokládat i možnost uplatnění v kvalifikované práci.

Nutno ale podotknout, že prvotní snahy v rámci vzdělávání žen ze strany spolků, na rozdíl od školy Amerlingovy, byly nejprve téměř výhradně zaměřeny na studium praktické, tedy na vyučení dívek v určitém oboru k jejich praktickému uplatnění. Spolkové školy se tak staly jakýmsi jejím protipólem. Pouze minimum vzdělávacích zařízení organizovaných spolky bylo orientováno na všeobecné vzdělání.

³⁹ MALÍNSKÁ, Jana. *Do politiky prý žena nesmí-proč?: Vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. Praha: Libri/Slon, 2005. Gender sondy, 3. ISBN 80-86429-423, str. 22

Jeden z prvních spolků, který se zaobíral potřebou určitého vzdělání pro ženy, byl Spolek sv. Ludmily, založený již v roce 1851. Ten byl vytvořen na podporu chudých žen, v rámci tzv. ženské solidarity, za dozoru hraběnky Schönbornové. Prvotním posláním charitativního spolku byla tedy především hmotná pomoc.⁴⁰ Nicméně poté, co se ve spolku začala angažovat Marie Riegrová, dcera Františka Palackého a manželka Františka Ladislava Riegra, která se zasazovala pro dívčí vzdělávání, spolek počal pracovat i v této oblasti. Za své poslání si tak vzal také „vyučovat chudé dívky, aby dostaly netoliko pevný základ zbožnosti a mravnosti, ale aby nabyly také takového vědění a vycvičení, by si mohly opatřiti výživu svou a nepotřebovaly více almužny.“⁴¹ Cílem spolku se stalo nejen potírat chudobu již existující, nýbrž hlavně předcházet chudobě hrozící prostřednictvím uplatnění žen v povolání. Proto právě s nástupem Riegrové a také za podpory Lužické se v rámci něj podařilo založit průmyslovou školu pro výuku prací, jako bylo šití, kreslení, rytectví nebo malba na porcelán.⁴² Zastánkyně školy však musely bojovat s mnohými problémy, přičemž většina z nich opět pramenila z předsudků společnosti. Hlavním kamenem úrazu byly obory, kde ženy v povolání mohly konkurovat mužům, proti čemuž se zvedla značná vlna nevole. Odpůrci školy se objevili také přímo vevnitř samotného spolku, negativní postoj zaujaly především jeho starší členky. Marie Riegrová na to konto ze spolku vystoupila a vedení připadlo Lužické. Ani ona už však nedokázala školu zachránit, neboť kromě odporu společnosti by musela překonat i značné finanční překážky, což bohužel nebylo v jejích silách. Po odchodu Lužické tak tento filantropický projekt zaniká.⁴³

⁴⁰ SECKÁ, Milena. *Počátek ženských spolků v českých zemích* [online]. 2010 [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: <http://katolickezeny.cz/babyka/?p=166>

⁴¹ HORSKÁ, Pavla. *Naše prababičky feministky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. Knižnice Dějin a současnosti. ISBN 80-7106-380-0, str. 68 – 71

⁴² SKÁCELOVÁ, Lenka. *Historické proměny a specifika dívčího odborného vzdělávání na přelomu 19. a 20. století* [online]. Olomouc, 2012 [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/x1x5m4/SkacelovaBcPraceFinale.pdf>. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta, Ústav pedagogiky a sociálních studií. Vedoucí práce Mgr. Eva Kaněčková, str. 23

⁴³ LUŠTINCOVÁ, Eva. *Život, dílo a odkaz Věnceslavy Lužické* [online]. Pardubice, 2010 [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: https://dk.upce.cz/bitstream/handle/10195/36000/Lu%C5%A1tincov%C3%A1E_%C5%BDivot%20Lu%C5%BEick%C3%A9_20KR_2010.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Bakalářská práce z oboru Humanitní studia. Univerzita Pardubice, Fakulta Filozofická, Humanitní studia. Vedoucí práce Prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc., str. 11 – 12

Jiný ze spolků podílejících se na utváření možnosti ženského vzdělávání byl Ženský výrobní spolek, jehož starostkou byla zvolena další z osobností emancipačního hnutí, Karolina Světlá, vlastním jménem Johanka Rottová-Mužáková. I ta si uvědomovala potřebu změny, neboť ještě v době jejích školních let se v rámci ženského studia mnoho nezměnilo. Žádné české vyšší školní vzdělání neexistovalo, kromě Budče, která upadala. V rámci své činnosti ve spolku se rozhodla realizovat další podstatné kroky – již rok po založení Ženského výrobního spolku (1871), byla otevřena obchodní a průmyslová škola pro dívky, kurzy pro vychovatelky a ošetřovatelky, následovala dokonce vyšší dívčí průmyslová škola.⁴⁴ Ke vzniku školy notným dílem přispěla opět Věnceslava Lužická. Na rozdíl od školy Spolku sv. Ludmily nebyly tyto školy vyhrazené chudým dívkám, ale sloužit měly především dívkám ze středních vrstev. Podnět pro to zavedla ekonomická situace měšťanských dívek, které se neprovdaly a měly tedy získat vzdělání pro případ nutné samostatné obživy.⁴⁵ Účel školy tak vlastně plně odpovídá názoru Lužické na dívčí vzdělávání.

A.2.2.3. Vyšší dívčí vzdělání podporované městem

Od různě zaměřených a různě soukromně vznikajících vzdělávacích zařízení se dostáváme k prvním snahám o vytvoření všeobecného institutu vyššího dívčího vzdělávání, a to prostřednictvím veřejnoprávní instituce, v tomto případě města. Kromě škol soukromých a spolkových zde tedy vznikají i školy takového charakteru (dále např. Pokračovací škola, později přejmenována na Městskou dívčí průmyslovou školu), k poskytování skutečně „všeobecného“ vzdělání mají však stále velmi daleko.⁴⁶

⁴⁴ MALÍNSKÁ, Jana. *Do politiky prý žena nesmí-proč?: Vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. Praha: Libri/Slon, 2005. Gender sondy, 3. ISBN 80-86429-423, str. 29 – 31

⁴⁵ LUŠTINCOVÁ, Eva. *Život, dílo a odkaz Věnceslavy Lužické* [online]. Pardubice, 2010 [cit. 2019-02-12]. Dostupné z:

https://dk.upce.cz/bitstream/handle/10195/36000/Lu%C5%A1tincov%C3%A1E_%C5%BDivot%20Lu%C5%BEick%C3%A9%20KR%202010.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Bakalářská práce z oboru Humanitní studia. Univerzita Pardubice, Fakulta Filozofická, Humanitní studia. Vedoucí práce Prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc., str. 15

⁴⁶ ZORMANOVÁ, Lucie a Monika DROZDOVÁ. *Rozvoj vzdělávání žen v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* [online]. [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: <https://www.rovne-prilezitosti.cz/clanky/clanek-3.html>

Nejdůležitějším z těchto ústavů byla pravděpodobně Vyšší škola dívčí, někdy také označována jako dívčí měšťanka, která byla založena již v roce 1863 za přispění Vojty Náprstka, Františka Václava Pštrosse a Josefa Wenziga.⁴⁷ Nutno ale říci, že i přesto, že tato škola měla konečně přispět ke všeobecnému vzdělání žen (ve vyšších ročnících se měla vyučovat i chemie, fyzika, přírodopis apod.), stále zde nacházíme prvky tradičního pojetí studia žen, kde nad ostatními obecně vzdělávacími předměty převažují ruční práce.⁴⁸ Tedy přesto, že se měšťanská dívčí škola měla téměř vyrovnat měšťance chlapecké, v lecčem panovaly odlišnosti, a tyto byly zase obhajovány rozdílným postavením mužů a žen ve společnosti.⁴⁹

Další překážkou v označení školy jako „všeobecné“ je také fakt, že i studium na Vyšší dívčí škole podléhalo školnému, které nebylo zanedbatelné (2 – 4 zlatky měsíčně) a které navíc bylo koncipováno jako bezvýjimečné. Ani tato škola tedy nezabezpečovala vzdělání dívek z nižších vrstev, naopak se zde začíná projevovat jisté elitářství, které ve svých pamětech zmiňuje jedna z tehdejších studentek, Marie Gebauerová. Ta označuje školu přímo jako „záležitost ryze kastovní, která je určena jen vyvoleným“.⁵⁰

V neposlední řadě je potřeba zmínit, že toto vzdělávací zařízení nikdy nemělo ambice poskytovat dívkám přípravu k zaměstnání. Již od založení bylo stanoveno, že jeho ideou není příprava k zaměstnání, ale pouze vzdělání ženy pro potřeby rodiny. V roce 1888 v *Pamětním spise na oslavu pětadvacetiletého trvání městské Vyšší dívčí školy* je tak opakovaně připomínáno, že škola podává výhradně vzdělání přiměřené ženskému pohlaví, se záměrem naučit dívky být dobrou hospodyní a ušlechtilou společnicí svému manželovi – jakoby se opakovaly názory Magdaleny Dobromily Rettigové...⁵¹

⁴⁷ MALÍNSKÁ, Jana. *Do politiky prý žena nesmí-proč?: Vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. Praha: Libri/Slon, 2005. Gender sondy, 3. ISBN 80-86429-423, str. 25

⁴⁸ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri/Slon, 2005. Gender sondy. ISBN 80-7277-241-4, str. 41

⁴⁹ ZORMANOVÁ, Lucie a Monika DROZDOVÁ. *Rozvoj vzdělávání žen v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* [online]. [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: <https://www.rovne-prilezitosti.cz/clanky/clanek-3.html>

⁵⁰ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri/Slon, 2005. Gender sondy. ISBN 80-7277-241-4, str. 45

⁵¹ tamtéž, str. 50

Vliv vzniku Vyšší dívčí školy na emancipační hnutí tak rozhodně nelze vnímat jako klíčový. Vlastně jen opakuje již mnohokrátě užitý model – výuka je díky školnému dostupná pouze pro dcery z movitějších rodin, orientuje se především na klasicky „ženské“ předměty a vzdělání nemá sloužit k žádnému dalšímu uplatnění. Důležitou změnu přináší jen v oblasti obecného školství, z hlediska vyučovacího procesu totiž zavádí dosud neznámé pedagogické zásady, kterými se zcela odlišila od ostatních tehdejších ústavů pro dívky. Mezi takové novinky patří třeba přestávky mezi hodinami či zavedení tělesné výchovy.

Přestože škola tedy neznamenal větší převrat ve vyšším dívčím vzdělávání, rozhodně si určité postavení v systému tehdejšího školství vydobyla. Doktorka Marie Bahenská, autorka knihy *Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, dokonce soudí, že „*Poztroskotání Amerlingovy Budče se Vyšší dívčí škola stala prvním stabilním školním zařízením, které si získalo vážnost a uznání v očích veřejnosti a vychovalo novou generaci žen.*“⁵²

A.2.3. První české dívčí gymnázium

A.2.3.1. Zhodnocení možnosti vzdělání před vznikem dívčího gymnázia

Výše jsem se snažila vytyčit ty nejpodstatnější momenty, které sehrály ve větší či menší míře roli při cestě za zrovnoprávnění žen s muži v oblasti vzdělávání. Prvním přelomem byla tedy bezesporu ona Tereziánská reforma, jako první oficiální možnost žen dosáhnout alespoň základního vzdělání. Jak však vyplynulo z následujících událostí, od té doby pokrok postupoval velice pomalu a obtížně, do první poloviny 19. století de facto částečně stagnoval. Dívky z nižších společenských vrstev zpravidla dosahovaly pouze onoho základního vzdělání, ale ve skutečnosti nebylo ani zdaleka neobvyklé, pokud se jim nedostalo ani toho. Bylo to zapříčiněno hlavně značně negativním postojem společnosti k potřebě dívek se jakkoliv vzdělávat, který byl v kruzích chudšího obyvatelstva umocněn, neboť studia odváděla ženu od práce a v následujícím životě je stejně nemohla nijak uplatnit. U vesnických dětí obecně se kladl důraz na vzdělání ještě méně a

⁵² BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri/Slon, 2005. Gender sondy. ISBN 80-7277-241-4, str. 52

tak vesnické dívky často školu příliš nenavštěvovaly, navzdory povinné školní docházce, často s odvoláváním rodičů na jejich domácí povinnosti. Důkazem jsou dobové třídní knihy, kde lze najít omluvenky jako „*Chovala holku*“ nebo „*Byla na robotě*“.⁵³

Ani dívky z vyšších vrstev na tom zpočátku nebyly o mnoho lépe, názor o nepotřebnosti studia se vztahoval i na ně. Přesto se mnohdy jejich rodiny zasazovaly o jejich vzdělání, nejprve nejčastěji prostřednictvím soukromých domácích učitelů, soukromých ústavů a penzionátů nebo studia v zahraničí. Také po založení výše zmíněných vzdělávacích zařízení se jejich postavení značně zlepšilo, neboť je zřejmé, že mnohé z nich byly soukromé a svázané relativně vysokým školným, které si děti z běžných rodin většinou nemohly dovolit. Například Amerlingův ústav nebo Vyšší dívčí škola tak zajišťovaly vzdělání pouze dívkám z vyšších vrstev.

Rozdíly ve společenském postavení přinášely také rozdílné požadavky na vzdělání, a to i v druhé polovině 19. století. Zatímco v bohatších kruzích bylo žádoucí, aby dívky byly vzdělávané de facto pouze pro vlastní potřebu a bez dalšího uplatnění, chudší vrstvy naopak vyžadovaly vzdělání praktické, které mohlo být využito v povolání. Dívky z nižších společenských kruhů tak nejčastěji navštěvovaly školy, které jim poskytovaly vyučení v určitém oboru a které byly zakládány příslušnými spolky.⁵⁴ Počátky takového vzdělávání byly vyvolány snahou zajistit možnost obživy neprovdaným ženám, v podstatě tak mělo jít o krajní řešení pouze pro případ, že se dívka neprovdá. I měšťanské dcery totiž měly původně jen minimální šanci se uplatnit v zaměstnání, protože byly vychovávány jen pro péči o domácnost, svým neprovdáním se tak staly přítěží v rodině.

Už před založením prvního dívčího gymnázia se tak pro dívky nabízelo hned několik možností pokračování ve studiu, ve kterých se tedy zrcadlilo hlavně jejich společenské postavení. Po ukončení obecné školy mohly dívky z lépe zajištěných rodin navštěvovat buď Vyšší dívčí školu (která je autory vnímána jako

⁵³ NOVÁČKOVÁ, Iva. *Přístup žen ke vzdělání v historii* [online]. Pardubice, 2012 [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: https://dk.upce.cz/bitstream/handle/10195/46076/NovackovaI_PristupZen_MP_2012.pdf?sequence=3&isAllowed=y. Bakalářská práce z oboru Humanitní studia. Univerzita Pardubice, Fakulta Filozofická. Vedoucí práce Mgr. Miloslav Průka, Ph.D., str. 21

⁵⁴ MALÍNSKÁ, Jana. *Do politiky prý žena nesmí-proč?: Vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. Praha: Libri/Slon, 2005. Gender sondy, 3. ISBN 80-86429-423, str. 38

jediný „důstojný“ pokračovatel Amerlingova ústavu) nebo se vzdělávat v některém ze soukromých ústavů, jejichž existence stále přetrvávala (například Anny Tesařové, manželů Svobodových). Dívky ze středních vrstev mohly také docházet na Vyšší dívčí, pokud jejich rodina byla schopná unést výši školného, nebo se jim zde nabízela celá škála vzdělávacích zařízení s konkrétním zaměřením, mezi něž se zařadily také dva učitelské ústavy. U dívek z chudých rodin se předpokládalo studium na některé ze zmíněných spolkových škol, jako bezplatné studium na průmyslové škole Spolku sv. Ludmily nebo studium na škole Ženského výrobního spolku, které byly zaměřeny na praktické uplatnění.⁵⁵

A.2.3.2. Přelom v podobě prvního dívčího gymnázia

Přestože z předchozích kapitol vyplývá, že v druhé polovině 19. století se dívčí školství značně rozvinulo, nedá se v žádném případě mluvit o situaci, která by mohla být v rámci práva na rovný přístup ke vzdělání označena za konečnou. Vyšší vzdělání dívek bylo doposud nasměrováno buď pouze na samotnou vzdělanost bez dalšího uplatnění dívek z lepších rodin, nebo na nevyhnutelnou potřebu obživy u dívek z rodin méně movitých. K dosažení těchto cílů tak sice existovalo několik druhů střední škol, ale na žádné z nich nebyla možná maturita, která by dívky opravňovala k následujícímu studiu na univerzitě.⁵⁶

Důležitým mezníkem dějin českého školství se tak stává založení prvního dívčího gymnázia s maturitou. Jestliže samotné středoškolské vzdělání vyvolávalo ve své době posměch, nevoli či dokonce pohoršení, u prvotní myšlenky založení dívčího gymnázia byly tyto emoce ještě mnohonásobně umocněné.⁵⁷ Zatímco další vzdělávání žen v dosud existující podobě začalo být postupem doby alespoň do jisté míry tolerováno, představa ženského gymnázia se jevila jako zcela nereálná. Gymnázium se totiž považovalo jako příprava na vysokoškolské studium (právě kvůli maturitě) a jeho smysl se tedy diametrálně odlišoval od

⁵⁵ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri/Slon, 2005. Gender sondy. ISBN 80-7277-241-4, str. 38

⁵⁶ MALÍNSKÁ, Jana. *Do politiky prý žena nesmí-proč?: Vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. Praha: Libri/Slon, 2005. Gender sondy, 3. ISBN 80-86429-423, str. 37

⁵⁷ ZORMANOVÁ, Lucie a Monika DROZDOVÁ. *Rozvoj vzdělávání žen v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* [online]. [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: <https://www.rovne-prilezitosti.cz/clanky/clanek-3.html>

smyslu dosavadního středoškolského vzdělání pro ženy. Z tohoto důvodu se dosud studium na něm vyhrazovalo pouze mužům a přítomnost dívek zde byla nemyslitelná.⁵⁸ S prvním pokusem o založení dívčího gymnázia ale ještě není spjato jméno Elišky Krásnohorské, nýbrž jména tří profesorů – Gabriela Blažka, Pavla Jehličky a Františka Čupra. Ti s tímto převratným nápadem přišli již o dvacet let dříve, než se ho podařilo uskutečnit jí, a to v roce 1868. Nakonec však velkolepý plán zhatila samotná veřejnost, která demonstrovala svůj naprostý nezájem, když se k zápisu do prvního ročníku dostavily pouze dvě zájemkyně.⁵⁹ Společnost zřejmě na takový pokrok ještě nebyla připravená.

Situace o více než dvacet let později se zdála být pro tak zásadní změnu mnohem příznivější. V té době se myšlenky ujala právě Eliška Krásnohorská, jejíž postoj k dosavadním možnostem studia byl velmi skeptický, a proto se rozhodla je rozšířit. I ona však musela čelit přetrvávající nevoli společnosti. Kromě dogmatických názorů její příčinou byla opět případná nežádoucí konkurenceschopnost budoucích absolventek gymnázia ve světě patřícím doteď mužům. Dosažení možnosti žen získat maturitu se stalo hlavním cílem Krásnohorské, neboť věřila, že tím se jim automaticky naskytne také možnost studia na univerzitě.⁶⁰

V rámci projektu dívčího gymnázia vzniká z popudu Krásnohorské také spolek s názvem Minerva, který později dívčí gymnázium spravuje a financuje. Jeho prvotním smyslem bylo vyhledání vhodného říšského poslance, jež by předložil petici na založení gymnázia říšské radě. Zde se Krásnohorská a její spolek také setkávají s negativními reakcemi, kdy její žádost odmítá například Emanuel Engl; Krásnohorská si ve svých vzpomínkách stěžuje, že: „*Neschvaloval cílů naší petice, odsuzoval ženské studium jako justament přepjatých emancipistek. Ideál dívky jevil se mu jako skleníková květinka, již se nesmí dotknouti drsný dech života svými vánicemi a vichry, svými konkurenčními zápasy*

⁵⁸ NOVÁČKOVÁ, Iva. *Přístup žen ke vzdělání v historii* [online]. Pardubice, 2012 [cit. 2019-02-12]. Dostupné z:

https://dk.upce.cz/bitstream/handle/10195/46076/NovackovaI_PristupZen_MP_2012.pdf?sequence=3&isAllowed=y. Bakalářská práce z oboru Humanitní studia. Univerzita Pardubice, Fakulta Filozofická. Vedoucí práce Mgr. Miloslav Průka, Ph.D., str. 29

⁵⁹ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri/Slon, 2005. Gender sondy. ISBN 80-7277-241-4, str. 38

⁶⁰ MALÍNSKÁ, Jana. *Do politiky prý žena nesmí-proč?: Vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. Praha: Libri/Slon, 2005. Gender sondy, 3. ISBN 80-86429-423, str. 39

o kus vědomosti neb chleba.“.⁶¹ Naštěstí si spolek a jeho myšlenka získal také dostatek příznivců, mezi nimiž figurovala známá jména jako Vojta Náprstek či Teréza Nováková. Dne 11. března 1890 pak předal říšské radě poslanec Karel Adámek, podporovaný T. G. Masarykem a Josefem Heroldem, žádost o povolení k vytvoření gymnázia Minerva.⁶² To bylo otevřeno ještě v září téhož roku a hned do prvního ročníku se zapsalo 51 dívek, takže ohlasy společnosti byly o poznání kladnější než při nezdařilém prvním pokusu z roku 1868.

Nutno podotknout, že gymnázium však v žádném případě nezasáhlo do systému středoškolského vzdělání natolik, aby ostatní školy přišly o své studentky. Odborné školy s vyučením stále vykazovaly vysoké počty zájemkyň a stejně tak i Vyšší dívčí škola, přestože díky novým možnostem hlavně pro dívky ze středních a vyšších vrstev byla o mnoho studentek ochuzena, také fungovala nadále a přetrvávala až do doby Československé republiky.

První maturitu skládalo 18 dívek v roce 1895, ale na půdě Akademického (chlapeckého) gymnázia, neboť i gymnázium Minerva bylo svou povahou škola soukromá, a tak nejprve nedrželo právo na pořádání maturitní zkoušky.⁶³ Možnost skládat maturitu přímo v ústavu Minervy přichází až v roce 1907, veřejnou se stalo teprve o osm let později, až v roce 1915.⁶⁴ Vzhledem k tomu, že gymnázium Minerva bylo historicky první vzdělávací zařízení pro ženy, které jim umožňovalo získat maturitu a přineslo tak reálnou šanci studia na vysoké škole, je bráno jako jakýsi vrchol boje za ženské vzdělání.⁶⁵ Jeho existence na přelomu 19. a 20. století byla natolik unikátní, že se stalo nejen prvním dívčím gymnáziem u nás, ale hned v celé střední Evropě.

⁶¹ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri/Slon, 2005. Gender sondy. ISBN 80-7277-241-4, str. 131

⁶² MALÍNSKÁ, Jana. *Do politiky prý žena nesmí-proč?: Vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. Praha: Libri/Slon, 2005. Gender sondy, 3. ISBN 80-86429-423, str. 40

⁶³ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri/Slon, 2005. Gender sondy. ISBN 80-7277-241-4, str. 132

⁶⁴ NOVÁČKOVÁ, Iva. *Přístup žen ke vzdělání v historii* [online]. Pardubice, 2012 [cit. 2019-02-12]. Dostupné z:

https://dk.upce.cz/bitstream/handle/10195/46076/NovackovaI_PristupZen_MP_2012.pdf?sequence=3&isAllowed=y. Bakalářská práce z oboru Humanitní studia. Univerzita Pardubice, Fakulta Filozofická. Vedoucí práce Mgr. Miloslav Průka, Ph.D., str. 29

⁶⁵ ZORMANOVÁ, Lucie a Monika DROZDOVÁ. *Rozvoj vzdělávání žen v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* [online]. [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: <https://www.rovne-prilezitosti.cz/clanky/clanek-3.html>

A.2.4. Vývoj univerzitního vzdělávání žen

A.2.4.1. Přístup k univerzitnímu studiu obecně

Skutečná snaha o získání přístupu žen k vysokoškolskému studiu byla tedy podnícena vytvořením gymnázia. Přesto však nacházíme nařízení pro Předlitavsko již z roku 1878, kterým jsou dívky z univerzitního studia vyloučeny a účastnit se výuky mohou případně pouze jako hospitantky. Vzhledem k tomu, že v tehdejší monarchii byly všechny univerzity státní, rozhodnutí v této oblasti vždy bylo v moci vlády. Následující léta se pak nesla ve znamení agitace s cílem zajistit ženám možnost řádného studia na vysokých školách.⁶⁶

Boje za to, aby absolventkám gymnázia byla zpřístupněna Univerzita Karlo-Ferdinandova, započaly již kolem roku 1881, ale až v roce 1896 ocitly se první z nich na půdě univerzity, doposud však pouze právě jako hospitantky. Na některých fakultách, jako na fakultě lékařské, nebyly zprvu vítány vůbec. Anna Honzáková vzpomíná, že coby hospitantky mohly navštěvovat přednášky pouze se souhlasem vyučujícího a vstup jim mohl být zase kdykoliv odepřen.⁶⁷ Fakulta lékařská byla v tomto směru dost rigidní a ještě několik let potrvало, než akceptovala první skutečné studentky. O něco lépe na tom byla fakulta filozofická, kterou Honzáková navštěvovala také; zde bylo prostředí o poznání příjemnější, profesorský sbor, na rozdíl od osazenstva lékařské fakulty, byl studentkám poměrně nakloněn. Fakulta filozofická tak nakonec jako první otevřela své brány prvním řádným posluchačkám, a to již v roce 1897.⁶⁸ Mezi první absolventky Minervy, které se věnovaly studiu na filozofické fakultě, patřily například Růžena Corvinová, Helena Tuskanyová či Božena Rudolfová.⁶⁹

⁶⁶ NOVÁČKOVÁ, Iva. *Přístup žen ke vzdělání v historii* [online]. Pardubice, 2012 [cit. 2019-02-12]. Dostupné z:

https://dk.upce.cz/bitstream/handle/10195/46076/NovackovaI_PristupZen_MP_2012.pdf?sequence=3&isAllowed=y. Bakalářská práce z oboru Humanitní studia. Univerzita Pardubice, Fakulta Filozofická. Vedoucí práce Mgr. Miloslav Průka, Ph.D., str. 29 – 30

⁶⁷ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri/Slon, 2005. Gender sondy. ISBN 80-7277-241-4, str. 132

⁶⁸ UHROVÁ, Eva. *Anna Honzáková a jiné dámy*. Česko: E. Uhrová, vlastním nákladem, 2012. ISBN 978-80-260-3152-9, str. 36

⁶⁹ ZÁRYBNICKÁ, Monika. *Vzdělávání žen a dívek v 19. a na počátku 20. století v Čechách* [online]. České Budějovice, 2016 [cit. 2019-02-15]. Dostupné z:

https://www.pf.jcu.cz/education/departament/czv/archiv_zp/pv/2016/Vzdelavani_zen_a_divek_v_19_a_na_pocátku_20_stoleti_v_Cechach.pdf. Závěrečná práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, Oddělení celoživotního vzdělávání. Vedoucí práce Doc. PhDr. Miroslav Somr, DrSc., str. 36

Přestože na lékařské fakultě již v té době také mohly vystupovat ženy v pozici hospitantek, k povolení řádného studia došlo až výnosem z roku 1900. Už o několik let dříve se toho snažila dosáhnout i sama Eliška Krásnohorská. Ta po ministerstvu kultu a vyučování žádala o povolení vysokoškolského studia z oboru farmacie, filozofie a medicíny, ale prozatím neúspěšně. Takové studium bylo naopak ženám zakázáno a na základě toho první české lékařky, jako např. Anna Bayerová nebo Bohuslava Kecková, musely svůj obor vystudovat v zahraničí.⁷⁰ První ženou s doktorským titulem získaným na české pražské univerzitě tak nebyla doktorka-lékařka, nýbrž Marie Zdenka Baborová s titulem PhDr. z filozofické fakulty. První promovaná lékařka, kterou se stala houževnatá bojovnice za svá studia, Anna Honzáková, zaujala post až třetí ženy s doktorským titulem roku 1902. Čtvrtý doktorát získala žena neméně zvučného jména, Alice Masaryková, která obhájila disertační práci z anglických dějin. Před rokem 1918 nakonec dosáhlo doktorského titulu dohromady 105 žen.⁷¹

A.2.4.2. Přístup ke studiu na právnické fakultě

Jestliže označíme fakultu lékařskou jako prostředí nepříliš přátelské vůči prvním zájemkyním o medicínu, stále se svou nepoddajností ani zdaleka nepřibližuje jiné fakultě Karlo-Ferdinandovy univerzity, a to fakultě právnické. Byla to právě ona, která vynikala svojí zatvrzelostí a ještě dlouhých osmnáct let poté, co i fakulta lékařská byla již ženami zdolána, kategoricky odmítala otevřít své brány jiným studentům než těm mužským. A tak v době, kdy jiné fakulty produkovaly každoročně desítky vysokoškolsky vzdělaných absolventek, tato se teprve uvolila přijímat první řádné posluchačky.

Poprvé se o otázce právnického studia žen uvažovalo již při zasedání profesorského sboru v roce 1900, avšak názory sboru se zde zcela rozcházely. Negativním stanoviskem se proslavil hlavně prof. Emil Ott, jehož názor spočíval v přesvědčení, že celá tato problematika je pouhým výsledkem jakýchsi

⁷⁰ VALENTOVÁ, Vendulka. *Působení českých žen v právnických profesích v ČSR v letech 1918 - 1938*. Praha, 2010. Rigorozní práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra právních dějin. Vedoucí práce Prof. JUDr. Jan Kuklík, DrSc., str. 24. Dostupné z <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/76274/>

⁷¹ HORSKÁ, Pavla. *Naše prababičky feministky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. Knižnice Dějin a současnosti. ISBN 80-7106-380-0, str. 83 – 84

„dočasných nálad“. Dále argumentoval tím, že takové studium je pro ženy stejně bezpředmětné, protože jim stejně není umožněno vykonávat jakoukoliv právní profesi. I přesto byl schválen návrh teoreticky připouštějící studium žen jakožto nutný důsledek jejich ukončeného středoškolského vzdělání maturitou. Nakonec však k přijetí prvních řádných studentek došlo až o celých osmnáct let později.⁷²

První mimořádné posluchačství se umožnilo jedné ze žadatelek již v roce 1899, nicméně šlo pouze o situaci výjimečnou, a i po roce 1900 zůstávaly zájemkyně o právnické vzdělání pouze v pozici hospitantek.⁷³ Vzhledem k nedořešené situaci a tedy i k faktickému nepřijímání řádných studentek, mnohé z nich časem fakultu opouští nebo přechází na jiné fakulty, které už studentky akceptují.⁷⁴ Mezi takové zájemkyně se zařadila v roce 1898 i Albína Honzáková, sestra Anny Honzákové, která zpočátku také aspirovala na studium práv, ve víře, že fakulta právnická záhy půjde cestou obdobnou jako fakulta, na níž studovala její sestra. Po nějaké době se však navrácí na svou „domovskou“ fakultu filozofickou.⁷⁵ Od roku 1908 jsou zaznamenány časté žádosti o přijetí k řádnému studiu, kterým však profesorský sbor, i přes své kladné vyjádření z roku 1900, nemohl samostatně vyhovět, protože dosud neobdržel závazné stanovisko ze strany ministerstva kultu a vyučování. Na základě této složité situace se právnická fakulta rozhodla postupovat každou takovou žádost přímo tomuto ministerstvu, aby o ní samo rozhodlo. V roce 1908 to byla například žádost Vlasty Baštýřové a Leonory Slámové, dvou úspěšných absolventek Minervy, jejichž studium ale ministerstvo neschválilo. Rozhodnutí umožňovalo oběma ženám pouze variantu hospitace, jež však byla ženám přiznána už o třicet dříve (v r. 1878), takže v tomto

⁷² VALENTOVÁ, Vendulka. *Působení českých žen v právnických profesích v ČSR v letech 1918 - 1938*. Praha, 2010. Rigorozní práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra právních dějin. Vedoucí práce Prof. JUDr. Jan Kuklík, DrSc., str. 38. Dostupné z <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/76274/>

⁷³ LUJCOVÁ, Drahomíra. Reflexe názorů na právnické vzdělávání žen a jejich zapojení do praxe v letech 1918 – 1928 ve vybraných titulech dobového tisku a v poslanecké sněmovně. *Všehrd* [online]. 17.3.2015 [cit. 2019-02-16]. Dostupné z: https://www.vsehrd.cz/clanek/reflexe-nazoru-na-pravnicke-vzdelavani-zen-a-jejich-zapojeni-do-praxe-v-letech-1918-1928-ve-vybranych-titulech-doboveho-tisku-a-v-poslanecke-snemovne_acf2ebc7-0f68-4e35-99fd-20816de2b93e

⁷⁴ LEFNEROVÁ, Iva. *První české ženy na evropských univerzitách* [online]. Liberec, 2015 [cit. 2019-02-16]. Dostupné z:

https://dspace.tul.cz/bitstream/handle/15240/15416/BP_Lefnerova.pdf?sequence=1. Bakalářská práce. Technická univerzita v Liberci. Vedoucí práce Prof. PhDr. Jaroslav Čechura, DrSc.

⁷⁵ UHROVÁ, Eva. *Anna Honzáková a jiné dámy*. Česko: E. Uhrová, vlastním nákladem, 2012. ISBN 978-80-260-3152-9, str. 121

směru o žádný krok vpřed skutečně nešlo.⁷⁶ Následovaly další žádosti, kterým opakovaně nebylo vyhověno. Od zmíněného roku 1908 svojí podporu zájemkyním také náležitě demonstrovalo Sdružení akademicky vzdělaných žen prostřednictvím deputací zasílaných fakultě, přesto se však v nejbližší době žádného zásadního převratu nedovolalo.⁷⁷

Přelom v této nedořešené stagnaci tak nakonec přinesla až nově vzniklá republika. Dne 8. listopadu 1918 se profesorský sbor právnické fakulty usnesl, že od zimního semestru 1918/1919 mohou konečně podat přihlášku k řádnému studiu i ženy. Do poslucháren právnické fakulty v prvním semestru tak poprvé vkročilo asi třicet skutečných studentek práv. První promovanou doktorkou této fakulty se stala v roce 1922 Anděla Kozáková provdaná Jírová.⁷⁸

⁷⁶ VALENTOVÁ, Vendulka. *Působení českých žen v právnických profesích v ČSR v letech 1918 - 1938*. Praha, 2010. Rigorozní práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra právních dějin. Vedoucí práce Prof. JUDr. Jan Kuklík, DrSc., str. 40. Dostupné z <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/76274/>

⁷⁷ UHROVÁ, Eva. *Anna Honzáková a jiné dámy*. Česko: E. Uhrová, vlastním nákladem, 2012. ISBN 978-80-260-3152-9, str. 210

⁷⁸ MALÍNSKÁ, Jana. *Do politiky prý žena nesmí-proč?: Vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. Praha: Libri/Slon, 2005. Gender sondy, 3. ISBN 80-86429-423, str. 107 – 108

A.3. Uplatnění v praxi

A.3.1. Uplatnění žen v povolání obecně

Přestože ještě nejméně do poloviny 19. století není ve společnosti zcela běžný model zaměstnané ženy, faktická výdělečná činnost žen zaznamenává své počátky nejpozději na přelomu 18. a 19. století. Dosud však ženy zastávaly výhradně nekvalifikované práce hlavně jako služky nebo námezdní dělnice, ke kvalifikovaným povoláním přístup neměly. Takový stav ve víceméně nezměněné podobě nakonec přetrvával až do druhé poloviny 19. století. Před tímto zvratem se vytvořila dokonce kampaň přímo směřující proti zaměstnávání žen, v níž byla společnost manipulována názory, že zaměstnání ženu ponižuje, odjímá jí půvab a snižuje její mravnost. Velice překvapivě však tato kampaň nenapadala fyzicky náročnou práci, například zrovna dělnic, které již ve své době těžce pracovaly i 12 hodin denně, navíc za mzdu až o jednu třetinu nižší než jejich mužští kolegové.⁷⁹

Vývoj problematiky zaměstnávání žen šel ruku v ruce s vývojem ženského vzdělávání. Od druhé poloviny 19. století začaly ženy postupně pronikat do různých povolání, avšak zpočátku je omezoval často právě nedostatek jejich vzdělání. Zaměstnání se navíc tolerovalo pouze u žen z nízkých společenských kruhů, popřípadě u žen neprovdaných, které se musely samy uživit; pracující provdaná žena ze střední vrstvy vzbuzovala pohoršení a nevoli snad až do konce tohoto století. Jak trefně shrnula doktorka Horská, ještě v roce 1880 v celém Předlitavsku 60% žen nedisponovalo vlastním výdělkem vůbec, pouhých 30% pracovalo (nejčastěji právě na postech dělnic nebo služek) a zbylých 10% vykazovalo zcela odlišné příjmy, od bohatých rentiérů až po almužnice. Strhující většina pracujících žen nacházela uplatnění na nekvalifikovaných pozicích, nejčastěji v průmyslových odvětvích, zatímco povolání spjatá s intelektuální činností je akceptovala nejméně. Pouze několik desítek žen tehdy obsazovalo posty vyžadující vyšší vzdělání, především jako úřednice nebo učitelky. Z nich ani jedna nevykonávala povolání vyžadující vysokoškolské vzdělání.⁸⁰

⁷⁹ BUREŠOVÁ, Jana. *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001. ISBN 80-244-0248-3, str. 34

⁸⁰ HORSKÁ, Pavla. *Naše prababičky feministky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. Knižnice Dějin a současnosti. ISBN 80-7106-380-0, str. 75

A.3.2. Uplatnění žen v povolání ve světle nových možností studia

Hlavním modifikátorem zaměstnávání žen byla tedy schopnost dosažení určitého vzdělání. Od doby, kdy se dívčí školství značně rozšířilo, rozšířily se i možnosti jejich uplatnění. Jedno z prvních zaměstnání, kde se ženy začaly hojně uplatňovat, bylo učitelství a vychovatelství, neboť právě k takovému zaměření vzniklo hned několik vzdělávacích institutů. První dívky toužící po kvalifikovaném povolání, tak pomýšlely často na dráhu učitelky. Tak tomu bylo nejdříve dokonce i u sester Honzákových. S takovými povoláními, a zejména právě s povoláním učitelským, byla ale spojena další stigmatizace žen v podobě zákazu uzavřít sňatek.⁸¹ Zaměstnaná žena zpravidla nesměla být provdána. Proti této jasné nespravedlnosti brojila celá řada emancipistek, za svobodu sňatků učitelek sama Františka Plamínková. Tam však kýženou změnu přinesla až první republika v roce 1919.⁸²

Důležitý přelom pro kvalifikované zaměstnávání žen nastal po jejich připuštění k vysokoškolskému studiu. Z nelehkého boje o samotný přístup na univerzity vyplývá přetrvávající evidentní zášť k vysokoškolsky vzdělaným ženám, a to hlavně v oborech, které byly dosud vyhrazeny pouze mužům. Největším předsudkům proto čelily mladé medicčky a právničky. S jejich následným uplatněním to nebylo jiné, vždyť vytvářely svým mužským kolegům novou konkurenci. Nejedna z odpůrců vysokoškolských studentek se odvolával právě na komplikace spojené s výkonem zaměstnání; s tím se setkáváme jak na fakultě lékařské, tak později i právnické. V prostředí lékařském můžeme zmínit například profesora Eduarda Alberta, jehož přesvědčení o nevhodnosti studia medicíny pro ženy pramenilo z domněnky, že kvůli své slabé tělesné konstituci nezvládnou řádně vykonávat lékařskou praxi. V tomto názoru mu sekundoval mladší kolega, profesor Josef Thomayer, jež své argumenty stavěl také na nedostatečné fyzické zdatnosti žen. Toto dogma snažila se vyvrátit jedna z prvních studentek, Anna Honzáková, která poukazovala na vlastního otce-lékaře s velmi slabou tělesnou konstitucí. Na stranu žen se opět postavil i Masaryk s důvtipnou reakcí: „...*A na ošetřovatelství nejsou slabé? Taková ošetřovatelka*

⁸¹ HORSKÁ, Pavla. *Naše prababičky feministky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. Knižnice Dějin a současnosti. ISBN 80-7106-380-0., str. 101

⁸² UHROVÁ, Eva. *Radostná i hořká Františka Plamínková*. Praha: Mediasys, 2014. ISBN 978-80-260-7207-2, str. 17

*musí pacienta opatrovat dnem i nocí, musí ho zdvihát a všemožně se o něho starat – na to musí mít víc síly než vy, felčáři, kteří operujete nejdéle hodinu...“.*⁸³ Albert ani Thomayer na tyto pádné argumenty možná již nenašli dostatečnou odpověď, avšak svůj negativní postoj k medicím stejně nezměnili.

Záhy po samotném povolení řádného studia byl vydán i zákon o připuštění žen k lékařskému povolání.⁸⁴ Anna Honzáková jako jedna z prvních lékařek si již v roce 1905 dokonce dovolila otevřít vlastní ordinaci. Svým okolím byla dost zrazována, dosud totiž panovalo přesvědčení, že žena si raději zvolí lékaře-muže než čerstvě vystudovanou ženu. Opak se ukázal pravdou. Doktorka Eva Uhrová poněkud škodolibě uvádí, že profesor Thomayer otvíral svojí soukromou ordinaci dvacet let před Honzákovou, a několik týdnů seděl v ní sám. Oproti němu mladá lékařka, proti jejímuž studiu protestoval, měla hned po otevření ordinace přede dveřmi zástup pacientek všeho věku...⁸⁵

A.3.3. Uplatnění žen v právnických profesích

V době, kdy se absolventky medicíny už začínaly celkem běžně prosazovat v lékařském povolání, fakulta právnická ještě stále odolávala tlaku na přijetí prvních řádných studentek. Také zde se názory proti připuštění ke studiu orientovaly na následnou nemožnost uplatnění, ženy v té době neměly přístup k žádnému právnickému povolání. A byl to onen profesor Ott, který v rámci svého negativního stanoviska předestřel požadavek na připuštění žen k těmto povoláním v případě, že má být svoleno k řádnému studiu na právnické fakultě. Přestože šlo o zarytého odpůrce právnických studentek, jeho požadavek budoucím absolventkám zajistil alespoň částečně bezproblémový nástup do praxe.⁸⁶

⁸³ UHROVÁ, Eva. *Anna Honzáková a jiné dámy*. Česko: E. Uhrová, vlastním nákladem, 2012. ISBN 978-80-260-3152-9, str. 38

⁸⁴ SEKÝRKOVÁ, Milada. *Minerva 1890 - 1936: Kronika prvního dívčího gymnázia v habsburské monarchii*. Praha: Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3437-1, str. 98

⁸⁵ UHROVÁ, Eva. *Anna Honzáková a jiné dámy*. Česko: E. Uhrová, vlastním nákladem, 2012. ISBN 978-80-260-3152-9, str. 47

⁸⁶ VALENTOVÁ, Vendulka. *Působení českých žen v právnických profesích v ČSR v letech 1918 - 1938*. Praha, 2010. Rigorozní práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra právních dějin. Vedoucí práce Prof. JUDr. Jan Kuklík, DrSc., str. 38. Dostupné z <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/76274/>

Paradoxně právě alma mater se později stává pro mladé právničky první půdou vykazující jakousi rovnoprávnost. Již v roce 1927 se JUDr. Jarmila Veselá stává první docentkou práv v oboru trestního práva bez větších obtíží.⁸⁷ Praxe v jednotlivých právních profesích však takovou rovnoprávnost ještě dlouhou dobu nepřinesla. Stejně jako ostatní první vysokoškolsky vzdělané ženy, musely si také právničky své uplatnění tvrdě vydobýt. Kvůli kladení značných překážek i ze strany státu vytvořily v roce 1925 právnický odbor při Sdružení vysokoškolsky vzdělaných žen v ČSR s mottem „*Stejné povinnosti, stejná práva, při stejné kvalifikaci, také stejné možnosti*“, v němž se následně sdružovaly a pokoušely se účinněji domáhat svých práv. Tento odbor začal v následujících letech úzce spolupracovat s Ženskou národní radou a tedy také s Františkou Plamínkovou. Do prosazení větších změn mohly právničky vykonávat svou praxi nejprve pouze bezplatně (jako tzv. volontérky), později sice úplatně, ale nejčastěji pouze smluvně a tedy za plat nepoměrný platu jejich mužských kolegů.⁸⁸

A.3.3.1. Advokacie

První promovaná doktorka práv, Anděla Kozáková, krátce po dostudování zjistila, že ani po složitě vynuceném přístupu ke studiu není zdaleka dobojováno. Ukázalo se, že ani s uplatněním to nebudou mít nové právničky jednoduché. Nejsnazší cestou se od počátku jevila advokacie, neboť novelou zákona č. 40/1922 Sb. byl ženám umožněn výkon tohoto svobodného povolání. To dokazuje § 3 odst. 2 tohoto zákona, který již blíže upravuje postavení ženy po sňatku s cizincem.⁸⁹ Tato novela se stala prvním českým právním předpisem, který předpokládal uplatnění absolventek v právnické profesi.

Nicméně i tuto cestu provázely určité problémy, především proto, že stát se advokátem bylo ve své době zdlouhavé a velmi nákladné. Advokátní koncipienti museli vykonat šestiletou praxi a následně zdárně složit advokátní

⁸⁷ HOKEŠOVÁ-SVOZILOVÁ, Marie. Juristky. *Československé studentky let 1890 - 1930: Almanach na oslavu čtyřicátého výročí založení ženského studia Eliškou Krásnohorskou*. Praha: redakcí Dr. Albíny Honzákové, Ženská národní rada a spolek Minerva, 1930, str. 293

⁸⁸ KRÁLOVÁ-HORÁKOVÁ, Milada. Spolupráce Ženské národní rady čsl. s právničkami. *Československé studentky let 1890 - 1930: Almanach na oslavu čtyřicátého výročí založení ženského studia Eliškou Krásnohorskou*. Praha: redakcí Dr. Albíny Honzákové, Ženská národní rada a spolek Minerva, 1930, str. 295.

⁸⁹ z.č. 40/1922 Sb., §3 odst. 2. Dostupné z <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgizf6nbqfuya>

zkoušky.⁹⁰ Teprve po naplnění těchto podmínek si mladý advokát mohl otevřít vlastní kancelář, což ovšem bylo spojeno se značnými výdaji. Není proto náhodou, že první advokátky pocházely často z advokátských rodin, protože se jim snáze vykonávala praxe a působit mohly v kancelářích svých příbuzných. První českou advokátkou se stala v roce 1928 Matylda Mocová-Wíchová. Do konce následujícího roku bylo zaměstnáno v advokacii stále pouze padesát žen, přičemž advokátní služby samostatně poskytovaly jenom dvě z nich.⁹¹ V roce 1930 je doloženo 81 zapsaných advokátních koncipientek u pražské advokátní komory, tvořící již více než 4% všech kandidátů.⁹² Nicméně bohužel další rok 1931, přišel opět s mizivým konečným číslem – pouhých 7 advokátek působících v Čechách.⁹³ Přesto se však věnovalo nejvíce absolventek fakulty právnické právě advokacii, neboť přístup do ostatních profesí byl ještě obtížnější.

I samotná agenda prvorepublikových advokátek byla částečně formována jejich pohlavím. Ženám se nezdálo, že odpírala práce spojená se závažnějšími společenskými problémy. První advokátky tak nejčastěji řešily nepříliš podstatné případy občanského, popřípadě rodinného práva. Třebaže se advokacie vnímá jako jedna z právních profesí poměrně ženám otevřená, ani zde se tedy nedá mluvit o naprosto samozřejmém zrovnoprávnění žen s mužskými kolegy. Do pádu první republiky bylo v seznamu advokátů zapsaných asi jen čtyřicet pět advokátek, z čehož strhující většina působila samozřejmě v hlavním městě.⁹⁴

⁹⁰ BALÍK, Stanislav. *Minulost, přítomnost a perspektivy advokacie*. Plzeň: Západočeská univerzita, 1998. ISBN 80-7082-398-4, str. 41

⁹¹ UHROVÁ, Eva. *Anna Honzáková a jiné dámy*. Česko: E. Uhrová, vlastním nákladem, 2012. ISBN 978-80-260-3152-9, str. 227

⁹² HOKEŠOVÁ-SVOZILOVÁ, Marie. *Juristky. Československé studentky let 1890 - 1930: Almanach na oslavu čtyřicátého výročí založení ženského studia Eliškou Krásnohorskou*. Praha: redakcí Dr. Albíny Honzákové, Ženská národní rada a spolek Minerva, 1930, str. 293

⁹³ BALÍK, Stanislav. *Minulost, přítomnost a perspektivy advokacie*. Plzeň: Západočeská univerzita, 1998. ISBN 80-7082-398-4, str. 41

⁹⁴ KNAPOVÁ, Veronika. *Ženy v právu (K právnímu postavení žen a jeho reflexi v meziválečném Československu)* [online]. Olomouc, 2012 [cit. 2019-02-21]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/naz8kr/>. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Fakulta právnická. Vedoucí práce JUDr. et Mgr. Ondřej Horák, Ph.D., str. 32

A.3.3.2. Notářství

V porovnání s tragickou situací ve veřejné a státní sféře se krom advokacie tvářilo relativně příznivě i notářství; otázkou zůstává, jestli však nejde o pouhé zdání. Touto cestou se vydala také Anděla Kozáková; ta sice získala post první české advokátní koncipientky, nicméně záhy zkusila štěstí právě v notářství. Překvapivě notářská praxe se nejevila jako zvlášť problematická, již v roce 1925 přijal Spolek československých notářů v Praze rezoluci, která zahrnovala ustanovení o přijímání žen do notářské praxe. Na základě ní se notářství považuje za první právnické odvětví, které připustilo ženy k výkonu právní profese.⁹⁵ Kozáková byla od roku 1926 zaměstnána u pražského notáře Jaroslava Heinitze jako notářská kandidátka, čímž si zajistila stálý příjem. Do seznamu kandidátů jí údajně Pražská notářská komora zapsala bez jakýchkoliv problémů, neboť její stanovy přítomnost žen nevyklučovaly.⁹⁶

Avšak o kolik se zdál být začátek příznivý, o tolik se ukázalo být nelehké pokračování. K tomu, aby se Kozáková mohla živit notářským povoláním, musela složit notářské zkoušky. Už tam se objevil první problém. Cílevědomá kandidátka se k notářským zkouškám hlásila opakovaně, ale přístup jí byl vždy zamítnut. Teprve v roce 1928 byla vrchním zemským soudem ke zkoušce připuštěna a v roce 1929 jí vykonala na výbornou.⁹⁷ I přes svůj úspěch dosáhla pouze titulu „substituace notářství“, což znamenalo, že může svého nadřízeného zastupovat ve všech jeho agendách; samostatné notářství jí bylo prozatím upřeno.

Ještě téměř deset let po složení zkoušky se ministři zdráhali jmenovat do některého z uvolněných notářských úřadů ženu; na jeho dosažení tak právničky čekaly skutečně dlouho. Sama Kozáková byla nakonec jmenována veřejnou notářkou až v roce 1938.⁹⁸ Že prvorepublikové notářství nebylo ženám nakloněno dokazuje fakt, že tímto jmenováním na úplném sklonku první republiky se stala

⁹⁵ BALÍK, Stanislav a kolektiv. *Dějiny notářství v českých zemích*. V Praze: Notářská komora České republiky ve spolupráci s Národní galerií, 2014. ISBN 978-80-260-5768-0, str. 111

⁹⁶ UHROVÁ, Eva. *Anna Honzáková a jiné dámy*. Česko: E. Uhrová, vlastním nákladem, 2012. ISBN 978-80-260-3152-9, str. 217

⁹⁷ LEFNEROVÁ, Iva. *První notářka Evropy Anděla Kozáková-Jírová (1897 - 1986)* [online].

Liberec, 2017 [cit. 2019-02-19]. Dostupné z:

<https://dspace.tul.cz/bitstream/handle/15240/21615/IVA-LEFNEROVA-Prvni-notarka-Evropy-Andela-Kozakova-Jirova.pdf?sequence=1>. Diplomová práce. Technická univerzita v Liberci.

Vedoucí práce Prof. PhDr. Jaroslav Čechura, DrSc., str. 45

⁹⁸ UHROVÁ, Eva. *Anna Honzáková a jiné dámy*. Česko: E. Uhrová, vlastním nákladem, 2012. ISBN 978-80-260-3152-9, str. 217

první českou notářkou. Nemůžeme však situaci v Čechách považovat za nijak opožděnou, neboť Kozáková obsadila zároveň také post první notářky v Evropě.⁹⁹ Z uvedených skutečností je tedy zřejmé, že ženy v notářské profesi byly po dobu první republiky spíše vzácnou výjimkou.¹⁰⁰

A.3.3.3. Státní a veřejná služba

Nutno uvést na pravou míru, že mladé právničky nevolily advokacii pro velké zalíbení v ní, ale z důvodů čistě pragmatických. Šlo rozhodně o obor, který ženy přijímal nejlépe. O poznání hůře na tom byla oblast státní a veřejná. V novém republikánském zřízení se sice vytvořila celá síť nových ministerstev a jiných státních a veřejných institucí, ale s působením žen zde společnost dosud nebyla srozuměna. Přijímání právniček na půdu ministerstev bylo ještě v době Kozákové koncipováno jako výjimečné a výhradně smluvní, což znamenalo, že mohly být zase kdykoliv propuštěny. Kdyby náležely k opačnému pohlaví, na stejné pozici by podle tehdejšího systému obdržely definitivu.¹⁰¹

První právničky hlásící se do státní služby byly takřka bez výjimky konstantně odmítány a to i přesto, že pro to neexistoval žádný zákonný podklad. Naopak některé dobové zákony, jako zákon platový z roku 1926, dokonce přímo počítaly s ženskými zaměstnanci.¹⁰² Například jeho § 158 upravuje sirotčí penzi potomků ženských zaměstnanců.¹⁰³ JUDr. Hokešová-Svozilová ve svém fejetonu *Juristky* z r. 1930 na základě toho pojímá podezření, že za kladením takových překážek stála přímo snaha odradit ženy od studia práv a ideálně nastolit stav,

⁹⁹ LEFNEROVÁ, Iva. *První notářka Evropy Anděla Kozáková-Jírová (1897 - 1986)* [online]. Liberec, 2017 [cit. 2019-02-19]. Dostupné z:

<https://dspace.tul.cz/bitstream/handle/15240/21615/IVA-LEFNEROVA-Prvni-notarka-Evropy-Andela-Kozakova-Jirova.pdf?sequence=1>. Diplomová práce. Technická univerzita v Liberci. Vedoucí práce Prof. PhDr. Jaroslav Čechura, DrSc., str. 46

¹⁰⁰ BALÍK, Stanislav a kolektiv. *Dějiny notářství v českých zemích*. V Praze: Notářská komora České republiky ve spolupráci s Národní galerií, 2014. ISBN 978-80-260-5768-0, str. 111

¹⁰¹ KOZÁKOVÁ-JÍROVÁ, Anděla. Několik životopisných dat. *Československé studentky let 1890 - 1930: Almanach na oslavu čtyřicátého výročí založení ženského studia Eliškou Krásnohorskou*. Praha: redakce Dr. Albíny Honzákové, Ženská národní rada a spolek Minerva, 1930, str. 285.

¹⁰² BALÍK, Stanislav a kolektiv. *Dějiny notářství v českých zemích*. V Praze: Notářská komora České republiky ve spolupráci s Národní galerií, 2014. ISBN 978-80-260-5768-0, str. 111

¹⁰³ z. č. 103/1926 Sb., § 158. Dostupné z <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgi3f6mjqgm>

který zde existoval před rokem 1918.¹⁰⁴ Právě ona rekapituluje tehdejší obsazení právniček ve státních službách, které je k roku 1930 skutečně zanedbatelné; nejčastěji zastávají nerovnou funkci smluvních pracovníc, stejně jako původně Kozáková, pouze u některých ústředních úřadů nepatrné procento z nich zaujalo čekatelská místa. Hokešová-Svozilová jmenuje dvě ministerstva, ministerstvo zahraničí a školství, kde na obou z nich vystupuje jedna jediná žena v takovéto pozici.¹⁰⁵ Právě pro překonávání takových překážek byla stvořena zmíněná právní sekce Sdružení, která již od roku 1925 výrazně lobbovala za změnu této tristní situace. Nicméně ani přes urputnou snahu emancipistek se v nejbližších letech žádný výrazný převrat nekonal.

Menší rigiditu si zachovávala samospráva, hlavně samospráva pražská, která se díky agitaci senátorky Plamínkové nestavěla k právničkám tak odmítavě, už v roce 1926 pražský magistrát přijal do svých služeb rovnou čtyři z nich. Mezi nimi i Miladu Horákovou rozenou Královou. V dalších veřejných institucích se ženy právnického vzdělání vyskytovaly opět pouze okrajově, například v obchodních komorách, pojišťovnách či nemocenských pokladnách.¹⁰⁶ Rozhodně se v této oblasti právničky neobjevují nijak hojně, což platí de facto pro období celé první republiky.

A.3.3.4. Soudnictví

Můžeme říci, že oblast soudnictví se v této době dala považovat za klasické právnické povolání nejméně dostupné ženám. Z uvedených skutečností sice vyplývá, že postavení právniček nebylo příliš pevné v žádném z nich, nicméně advokátek postupem času přibývalo a i v oboru notářství se ženy výjimečně pohybovaly, ačkoliv ne coby samostatné notářky. Soudnictví však zavrhovalo ženské zaměstnance od základu; ženy nesměly vykonávat ani funkci praktikantky či čekatelky, tím méně pak samotné soudkyně. Jediná přípustná

¹⁰⁴ HOKEŠOVÁ-SVOZILOVÁ, Marie. *Juristky. Československé studentky let 1890 - 1930: Almanach na oslavu čtyřicátého výročí založení ženského studia Eliškou Krásnohorskou*. Praha: redakcí Dr. Albinou Honzákové, Ženská národní rada a spolek Minerva, 1930, str. 292.

¹⁰⁵ tamtéž, str. 293

¹⁰⁶ UHROVÁ, Eva. *Anna Honzáková a jiné dámy*. Česko: E. Uhrová, vlastním nákladem, 2012. ISBN 978-80-260-3152-9, str. 227

pozice přímo u soudu proto byla původně jen soudní zapisovatelka.¹⁰⁷ (Jako relativně samostatnou kapitolu ale chápeme působení žen v soudních porotách, které bylo umožněno nejdříve, a to již v roce 1919, neboť zákon o sestavování porotců z tohoto roku zavedl povinnou přítomnost alespoň jedné třetiny žen.¹⁰⁸ Také v jednotlivých komisích zákon nařizuje výskyt minimálně dvou ženských členů¹⁰⁹). Obdobně jako u státní služby ani zde neexistoval žádný zákonný podklad pro takovou diskriminaci pohlaví. Nicméně i přes silně negativní protizenská nálady jevíly první právničky od počátku o tento obor značný zájem, a tak pro ně vypuknul další nelehký boj.

Na stranu institucí a tedy i státu se postavila celá řada tehdejších právnických kapacit. Pokud začala být žena-právnička pomalu uznávána v jiných odvětvích, zde si odpůrci vytrvale stáli za svým. Žena je pro soudcovské povolání prý příliš citlivá. Názor, který více než před půl stoletím formuloval (byť k celému „právnictví“ žen) Jan Neruda v jednom ze svých fejetonů, neustále přetrvával...¹¹⁰ Univerzitní profesor Jan Kapras navíc opačnému pohlaví podsouval zlozvyk neobjektivity jako hlavní důvod jeho nepřipustnosti v roli soudcovské.¹¹¹ President vrchního zemského soudu a bývalý ministr spravedlnosti, Jiří Hausmann, zabrousil při rozboru ženské podstaty ještě dál – snažil se svůj nesouhlas naroubovat na nedostatečnou fyzickou zdatnost žen (ano, i v povolání soudce...), stejně jako profesori Albert a Thomayer, snad o něco pochopitelněji, vůči medičkám. Kromě toho svůj názor hájil tím, že podle jeho slov si „slečna-soudce“ nikdy nemůže vydobýt potřebnou soudcovskou autoritu.¹¹²

A tak sice již konference prezidentů vrchních soudů v roce 1923 deklarovala, že ženy budou přijímány do soudcovské služby, avšak naplnění onoho prohlášení stále nepřicházelo. Důkazem je výnos ministerstva spravedlnosti

¹⁰⁷ UHROVÁ, Eva. *Anna Honzáková a jiné dámy*. Česko: E. Uhrová, vlastním nákladem, 2012. ISBN 978-80-260-3152-9, str. 228

¹⁰⁸ VALENTOVÁ, Vendulka. *Působení českých žen v právnických profesích v ČSR v letech 1918 - 1938*. Praha, 2010. Rigorozní práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra právních dějin. Vedoucí práce Prof. JUDr. Jan Kuklík, DrSc., str. 72. Dostupné z <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/76274/>

¹⁰⁹ z. č. 278/1919 Sb., § 6 a §12. Dostupné z <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzge4v6mrxhawta>

¹¹⁰ BALÍK, Stanislav a kolektiv. *Dějiny notářství v českých zemích*. V Praze: Notářská komora České republiky ve spolupráci s Národní galerií, 2014. ISBN 978-80-260-5768-0, str. 110

¹¹¹ UHROVÁ, Eva. *Anna Honzáková a jiné dámy*. Česko: E. Uhrová, vlastním nákladem, 2012. ISBN 978-80-260-3152-9, str. 229

¹¹² tamtéž, str. 230

z roku 1924, jímž byla opět odmítnuta právnička, která žádala o přijetí do přípravné soudcovské služby; o svých schopnostech ministerstvo zřejmě dostatečně nepřesvědčila ani svou bezplatnou právní praxí a složením všech státních zkoušek i rigoroza s vyznamenáním.¹¹³ Proti takto razantně odmítavému a zákonem nepodloženému postoji vystoupila i Anděla Kozáková, když v rámci Výstavy moderní ženy roku 1929 zaměřila na tuto problematiku svoji přednášku *O postavení ženy vysokoškolsky vzdělané*. Zde zdůrazňuje zejména absolutně marginální zastoupení žen ve státních službách, neboť k tomuto roku vyskytovala se v nich celkově pouze žena jediná. Právě ona je autorkou břitké kritiky soudních a dalších státních institucí, které si sice opakovaně stěžují na totální nedostatek mladých právníků ve svých řadách, nicméně přesto zarytě odmítají rozšířit je o ženy. Na základě této zarputilosti pak dávají přednost dokonce přijímání nedostudovaných mužů místo právniček premiantek...

Kromě žen z právnických profesí se touto alarmující problematikou zabývala i řada žen političek. Mezi nimi jako vždy vynikala ambiciózní senátorka Františka Plamínková. Ta vzhledem ke svému postavení často využívala cestu interpelace. Jedna z nejznámějších, *„Interpelace o odmítání žen s akademickým vzděláním hlavně pak právnickým, které se hlásí do konceptní služby státní a soudní“*, pochází také z roku 1929, kdy už stávající situace byla neudržitelná. V ní se přímo dožaduje u předsedy vlády zjednáání nápravy dosud žalostného zastoupení žen ve státních úřadech. Dává tak za pravdu Kozákové a dalším nespokojeným žadatelkám.¹¹⁴ Poslankyně Zeminová a Pechmanová zase v témže roce přispěly svým návrhem na přijímání právniček do všech oborů státní konceptní služby. Nabádají zde poslaneckou sněmovnu, aby se unesla na tom, že *„Vládě se ukládá, aby nařídila příslušným úřadům, by do všech oborů státní konceptní služby byly přijímány doktorky práv, státní příslušnice, za stejných podmínek, jako muži-právníci.“* Stěžejní argumentace zůstává nezměněná – žádný zákon nedává úřadům právo ženy ze služby vylučovat. Poslankyně navíc vyzdvihují totální platovou nerovnost smluvních zaměstnankyň; např. na berní

¹¹³ VALENTOVÁ, Vendulka. *Působení českých žen v právnických profesích v ČSR v letech 1918 - 1938*. Praha, 2010. Rigorozní práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra právních dějin. Vedoucí práce Prof. JUDr. Jan Kuklík, DrSc., str. 76. Dostupné z <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/76274/>

¹¹⁴ Senát Národního shromáždění R. Čs. 1929: *Interpelace senátorů F. F. Plamínkové, R. Wagnera a spol. na pana předsedu vlády o odmítání žen s akademickým vzděláním hlavně pak právnickým, které se hlásí do konceptní služby státní a soudní* [online]. Praha, 1929 [cit. 2019-03-02]. Dostupné z: https://www.senat.cz/informace/z_historie/tisky/2vo/tisky/T0826_01.htm

správě byl právničkám přiznán plat 3,22 Kč na hodinu, který pro stejné místo odpovídal platu muže mnohem nižší kvalifikace. Kromě toho, stejně jako řada dalších, upozorňují na značnou zaostalost Československé republiky vůči zbytku světa, kromě vyspělého západu zmiňují spoustu jiných zemí, za nimiž náš stát pokulhává; díky nim se dozvídáme, že ženy u soudu byly běžným jevem už také třeba v Číně, Turecku či Egyptě.¹¹⁵

Navzdory veškerému nátlaku až do roku 1930 obsazovaly právničky u soudu pouze místa bezplatných právních praktikantek.¹¹⁶ Rok 1930 se ukázal být přelomovým. V něm přednesl projev v ústavněprávním výboru senátu ministr spravedlnosti JUDr. Meissner a připustil přijímání žen coby čekatelek k soudům. Ještě téhož roku byl vydán výnos ministerstva spravedlnosti, jímž se s konečnou platností potvrdila možnost právniček nastoupit přípravnou soudcovskou službu; na jeho konto byly přijaty první čtyři z nich jako soudní čekatelky.¹¹⁷ První soudkyně se soudnictví dočkalo o dva roky později, v roce 1932, tento titul získala Zdeňka Patschová.¹¹⁸

¹¹⁵ Poslanecká sněmovna N.S. r.č. 1929: *Návrh poslanců Fr. Zeminové, L. Pechmanové, inž. Záhorského, dra Klapky, dra Patejdla a druhů na přijímání právniček do všech oborů státní konceptní služby*. [online]. Praha, 1929 [cit. 2019-03-02]. Dostupné z:

http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t2121_00.htm

¹¹⁶ HOKEŠOVÁ-SVOZILOVÁ, Marie. *Juristky. Československé studentky let 1890 - 1930: Almanach na oslavu čtyřicátého výročí založení ženského studia Eliškou Krásnohorskou*. Praha: redakcí Dr. Albíny Honzákové, Ženská národní rada a spolek Minerva, 1930, str. 294.

¹¹⁷ VALENTOVÁ, Vendulka. *Působení českých žen v právnických profesích v ČSR v letech 1918 - 1938*. Praha, 2010. Rigorozní práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra právních dějin. Vedoucí práce Prof. JUDr. Jan Kuklík, DrSc., str. 79. Dostupné z <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/76274/>

¹¹⁸ UHROVÁ, Eva. *Anna Honzáková a jiné dámy*. Česko: E. Uhrová, vlastním nákladem, 2012. ISBN 978-80-260-3152-9, str. 231

A.4. Dobové kauzy, názory a náhledy

A.4.1. Historický názor na ženu

Je evidentní, že veškerý pokrok byl značně zpomalen právě dogmatickými představami o ženách, jejich úkolech a schopnostech. Dozvěděli jsme se, že ani na základě demokratické ústavy praktický život zdaleka nezajišťoval ženám faktickou rovnoprávnost. Proč? Především kvůli přetrvávající stereotypizaci pohlaví, kterou se ani pokrokové první republiky nepodařilo vymýtit. Taková stereotypizace je relativně běžným jevem ještě v současné době a téměř vždy působí negativně. Ve spojení se studiem žen a jejich zaměstnáváním tomu bohužel nebylo jinak.

Již T. G. Masaryk ve svém díle *Moderní názor na ženu* apeluje na nutnost změny přístupu k ženám, na upuštění od tzv. starého názoru.¹¹⁹ Čím se vyznačuje onen starý názor? Uzurpací žen výhradě pro domácnost, pro rodinu a pro manžela; touhou důsledně jim bránit v jakémkoliv rozvoji; touhou zamezit jejich účasti ve veřejném životě – to vše se naplno projevuje s minimálními výjimkami až do přelomového 19. století. Ještě jeho počátek nesmlouvavě svazuje ženy mnohými, často nesmyslnými pravidly. Tato uměle vytvořená pravidla se navíc nedotýkala pouze veřejného života ženy, ale dokonce i života soukromého, ba dokonce intimního. Žena té doby se tak nachází pod přísným drobnohledem společnosti a za jakékoliv klopýtnutí je nekompromisně odsuzována. Profesorka Lenderová obsáhlé nároky na ženu shrnuje do jediné výstižné věty: „*Dívka má být mravná a zbožná.*“¹²⁰ Tento základní vzorec byla žena povinna naplňovat po celý svůj život. Zpočátku tyto diametrální rozdíly mezi pohlavími často nevědomě podporovali i ti, kteří se později staví na stranu emancipace. Dokonce sám Náprstek, velký zastánce ženských práv, byl v mladém věku srozuměn a smířen s dvojí morálkou – rozvolněnou pro muže a zkostnatěle přísnou pro ženy.¹²¹

¹¹⁹ Prof. T. G. Masaryk: *Moderní názor na ženu*. <https://is.muni.cz/el> [online]. [cit. 2019-02-16]. Dostupné z:

https://is.muni.cz/el/1423/jaro2009/SPP457/um/8146081/Masaryk_Moderni_nazor_na_zenu.pdf

¹²⁰ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: žena devatenáctého století*. Vydání druhé, v Karolinu první, přepracované. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3540-8, str. 88

¹²¹ tamtéž, str. 98

Ženské hnutí se pak v průběhu 19. století stávalo jasným terčem kritiky ze strany nepřátel rovnosti pohlaví. Zapřisáhlých šovinistů urodilo se v tomto století požehnaně; anebo zaznamenáváme jejich výskyt proto, že o ženské otázce teprve začínaly první plamenné diskuse, zatímco v předchozích stoletích byl by jejich negativní postoj řadový a nijak nevyčnívající. Jedním z nejzarputilejších odpůrců emancipace byl František Ladislav Rieger, který vynikal svou vášnivou nenávisť k snad jakémukoliv pronikání žen do veřejného života. Rieger neváhal se v tomto ohledu k ženám chovat skutečně hrubě, až neurvale; důkazem nám budiž hned několik jeho zaznamenaných výstupů. Již roku 1849, po rozpuštění Kroměřížského sněmu velmi rozhořčil jednu ze svých obdivovatelek, bohatou mlynářku, když coby poslanec na dotaz ohledně jeho názoru na tehdejší politickou situaci, místo slušné odpovědi suše odvětil „*Mám osm strychů čočky, nemohla byste ji ve svém závodě potřebovati?*“.¹²² Shodou okolností tomuto hulvátství přihlížela mladá Johanka Rottová, později Karolina Světlá, jejíž následná spolupráce s Eliškou Krásnohorskou v oblasti dívčího vzdělávání vyvolávala v Riegrovi také značnou nevoli. K jejich poškození neváhal přispět ani svou funkcí člena pražské městské rady, okamžitě využil možnosti zamítnout několik žádostí jejich spolku o subvenci.¹²³ Pasivní rezistence mu však zřejmě nepostačovala k uspokojení, a tak se se Světlou pro jistotu vypořádal i slovně. To v roce 1890, když ho zdvořile žádala o podpoření myšlenky založení prvního českého dívčího gymnázia. Stejně jako v prvním případě, slušnou odpověď zastoupila neurvalá sexistická poznámka; „vůdce národa“ prý o Světlou projevil falešnou obavu, zda na ní není její pan manžel zlý, protože šťastně provdaná žena se o emancipaci nestará...¹²⁴ Obdobně urážlivě jednal s Krásnohorskou, která ho o laskavost žádala v souvislosti s Ženským výrobním spolkem a jeho školou. Spolek ihned příkře zhodnotil slovy „*Zase nic ve zlém, slečno, ale co prakticky užitečného může přinést, když ho vedou dvě spisovatelky?*“.¹²⁵

¹²² HORSKÁ, Pavla. *Naše prababičky feministky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. Knižnice Dějin a současnosti. ISBN 80-7106-380-0, str. 105

¹²³ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: žena devatenáctého století*. Vydání druhé, v Karolinu první, přepracované. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3540-8, str. 251

¹²⁴ HORSKÁ, Pavla. *Naše prababičky feministky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. Knižnice Dějin a současnosti. ISBN 80-7106-380-0, str. 90

¹²⁵ UHROVÁ, Eva. *Anna Honzáková a jiné dámy*. Česko: E. Uhrová, vlastním nákladem, 2012. ISBN 978-80-260-3152-9, str. 188

A.4.2. Názory na ženské vzdělávání

Tedy už samotná emancipace v 19. století měla celou řadu odpůrců. Podobnému, ne-li většímu zaujetí, byly vystaveny průkopnice ženského studia. Světlá, Krásnohorská i jejich následovnice musely čelit dalším „Riegrům“. Naštěstí tak jako Rieger nacházel protiklad v Masarykovi, Amerlingovi či v britském Millovi, zde mezi opačným pohlavím také existovaly čestné výjimky, které studium žen připouštěly anebo dokonce podporovaly.

Jak to bylo s počátečním názorem na ženské vzdělávání, je zřejmé – zprvu cosi pro ženu nepotřebné, zbytečné. Později pokud vzdělání, tak pouze takové, které ženám „náleží“. Ve své době byl velmi rozšířený také názor Rettigové, čili ženské vzdělání jako cesta k dokonalé hospodyňce. Dobový názor shrnuje český historik Antonín Gindely: „*Ženská má být vzdělaná, třeba i učená, nesmí při tom ovšem zapomenouti, že má děti chovat a umět buchty péci, ale jsem rozhodně proti hloupým ženským, hloupá ženská ani děti dobře nechová, ani buchty dobře nepeče!*“. V současnosti bychom ho zřejmě považovali za hrubě diskriminující, avšak ještě v druhé polovině 19. století stále vyjadřuje tolerantnější mínění jeho současníků.¹²⁶

Nezanedbatelná vlna pohoršení se vznesla už spolu s ideou dívčího gymnázia. František Rieger nebyl ani zdaleka jediným, kdo propagoval zachovávání starých pořádků. Eliška Krásnohorská vzpomínala na celou řadu nepřiznivců, kteří proti gymnáziu otevřeně brojili. Jeden z nich, paradoxně ředitel státního ústavu pro vzdělávání učitelek, jménem Hrys, neváhal dokonce Krásnohorskou zastavit v ulicích Prahy s odvážnou prognózou: „*Bůh vás bude trestati za hříchy proti zákonům odvěkým.*“.¹²⁷ Ano, i takto hysterické reakce dokázala vyvolat žena, která se snažila vyvést své plémě ze spárů nevzdělanosti.

¹²⁶ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: žena devatenáctého století*. Vydání druhé, v Karolinu první, přepracované. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3540-8, str. 39

¹²⁷ MALÍNSKÁ, Jana. *Do politiky prý žena nesmí-proč?: Vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. Praha: Libri/Slon, 2005. Gender sondy, 3. ISBN 80-86429-423, str. 39

A.4.2.1. Názory na univerzitní studium žen obecně

S přístupem k univerzitnímu vzdělávání tomu nebylo jinak, proti němu se společnost vymezovala snad ještě ostřeji, vždyť doposud bylo vysokoškolské studium vyhrazeno mužům. Naštěstí poté, co se zdařilo prosazení dívčího gymnázia, aspoň některé fakulty s přijímáním prvních studentek neotálely, nejvíce pokrokovou se stala fakulta filozofická. Váhání jiných fakult podporovaly právě odmítavé nálady v kruzích tamějších učenců; proti studentkám často brojili samotní profesori a kapacity ve svém oboru.

Například první medičky musely čelit rovnou třem zapřisáhlým kritikům lékařského studia žen, profesoru Tomsovi, Albertovi a Thomayerovi. Profesor Albert, kromě svého přesvědčení o nedostatku fyzických sil medicek, přišel dokonce s publikací *Die Frauen und das Studium der Medicin*, kde tvrdil, že žena má menší mozek než muž a není proto způsobilá k vysokoškolskému studiu a k vědecké práci; ve zdravotnictví byl ochoten připustit pouze ženy na pozici ošetřovatelek.¹²⁸ Tento názor veskrze sdíleli i jeho kolegové. S dvěma z nich mohly pozdější první medičky bojovat pouze pomyslně – nejstarší profesor Tomsa zemřel dříve, než odmaturovaly první studentky Minervy, profesor Albert se odebral na věčnost záhy poté, co bylo ženám řádné studium povoleno. Zato profesor Thomayer svými postoji činil příkoří samotné Anně Honzákové; sice její píli a cílevědomost obdivoval, avšak nikdy ji nepřibral do skupiny mediků, kteří s ním mohli vyšetřovat pacienty. Báł se, že vyšetření ženou v pacientech vzbudí pobouření.¹²⁹ Thomayer navíc odrazoval od vysokoškolského vzdělání i její sestru Albínu, která jej vyhledala po smrti svého přítele Emila; již tak duševně otřesenou dívku nabádal k zanechání studia, protože z ní bude stejně jen učitelka...¹³⁰

Ani spolužáci nevívali první studentky s otevřenou náručí. Albína Honzáková ve svých pamětech popisuje, jak její sestru poprvé posluchárna přijala za hlasitého syčení, pískání a dupání. Nepřející spolužáci medičku Honzákovou ochotně doprovázeli až k rigorozu z gynekologie a porodnictví. Zde měla totiž předstoupit před obávaného profesora Pawlíka, kapacitu v oboru gynekologie.

¹²⁸ MALÍNSKÁ, Jana. *Do politiky prý žena nesmí-proč?: Vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. Praha: Libri/Slon, 2005. Gender sondy, 3. ISBN 80-86429-423, str. 52

¹²⁹ UHROVÁ, Eva. *Anna Honzáková a jiné dámy*. Česko: E. Uhrová, vlastním nákladem, 2012. ISBN 978-80-260-3152-9, str. 38

¹³⁰ tamtéž, str. 118

Medikové, shromáždění ve velké posluchárně, se posmívali jejímu ustrojení a natěšeně očekávali Annino pohoření. K jejich nelibosti se ale opak ukázal pravdou, a i ženskému studiu nepřilíš nakloněný Pawlík mohl její výkon ohodnotit pouze jako výtečný.¹³¹

A.4.2.2. Názory na studium žen na právnické fakultě

A.4.2.2.1. Názory odborníků

O samotném připuštění žen k řádnému studiu probíhaly plamenné debaty a také tady zaujala značná část právnické elity zcela odmítavé stanovisko. Zaznamenáváme ale také názory opačné, jejichž autoři se staví na stranu žen. Univerzitní profesor Jiří Hoetzel ve svém posudku upozorňuje na článek 106 ústavy, který sděluje, že výsady pohlaví se neuznávají. Ani uplatnění absolventek by tak nemělo být problematické, pokud nebude svázáno hluboce zakořeněnými předsudky.¹³² Poněkud nevyhraněné stanovisko pak zaujal například univerzitní profesor Jan Kapras, ve svém příspěvku *O ženském studiu práv*. Ten sice míní, že studium práv se hodí nejméně k povaze ženy pro svou suchopárnost, avšak na druhé straně uznává, že v určitých agendách, jeho slovy „*všude tam, kde rozhoduje svědomitost a píle*“, se může žena-právnička bezesporu výborně osvědčit; studium žen tak úplně nezavrhuje. Nicméně je přesvědčen, že absolventky fakulty by se neměly ucházet o úřady soudcovské, neboť nebudou se svými vlastnostmi schopné řešit komplikované právní otázky a hlavně pro značnou citovost nedokážou být dostatečně objektivní.¹³³

¹³¹ UHROVÁ, Eva. *Anna Honzáková a jiné dámy*. Česko: E. Uhrová, vlastním nákladem, 2012. ISBN 978-80-260-3152-9, str. 43

¹³² LUJCOVÁ, Drahomíra. Reflexe názorů na právnické vzdělávání žen a jejich zapojení do praxe v letech 1918 – 1928 ve vybraných titulech dobového tisku a v poslanecké sněmovně. *Všehrd* [online]. 17.3.2015 [cit. 2019-02-16]. Dostupné z: https://www.vsehrd.cz/clanek/reflexe-nazoru-na-pravnicke-vzdelavani-zen-a-jejich-zapojeni-do-praxe-v-letech-1918-1928-ve-vybranych-titulech-doboveho-tisku-a-v-poslanecke-snemovne_acf2ebc7-0f68-4e35-99fd-20816de2b93e, str. 4

¹³³ tamtéž, str. 4

A.4.2.2.2. Názory dobového tisku

Této problematice se také věnuje několik tehdejších periodik, prostřednictvím svých článků. Ty dokazují, že i někteří další muži podporují právnické studium žen. Mezi ně se zařadil například Rudolf Franzl svým článkem *Proti právnickému studiu žen*, který vyšel v časopise *Ženský svět*. Tam formuluje svůj stěžejní názor: „*Dokud nevyzkoušela svých schopností, nemáme právo vylučovati ženu ze žádného povolání, a tudíž ani z práv. Pozná-li se, že se k němu nehodí, dovede se sama podle toho zařídit.*“ Tímto apeluje na přípuštění žen ke studiu i k právnickým profesím. Následné schválení řádných posluchaček jeden přispivatel časopisu *Všehrd*, Jaroslav Kryšpín, ve svém článku *O právnickém studiu žen* kvituje takto: „*Studentstvo právnické fakulty zpestřeno bylo novými členy: kolegyněmi právnicemi. S novou skutečností, že dovolen byl ženám přístup na právnickou fakultu, nebylo ani třeba se smiřovati. Věc rozuměla se sama sebou a předpokládalo se, že žádný právník moderních názorů nebude se opíratí rovnoprávnému požadavku žen, studovati na právnické fakultě stejně jako na fakultách filosofické a medicínské a že nebude se stavět proti koedukaci...*“¹³⁴ Oba autoři se ale rozcházejí v jedné věci a tou je „citovost“ žen. Franzl vnímá tuto vlastnost jako zcela pozitivní. Naopak Kryšpín ji považuje za největší překážku – ženský cit neztotožňuje se s citem právnickým. Podle něj by právník jakýkoliv jiný cit měl ponechat stranou a ve svém povolání dávat přednost racionalitě.¹³⁵

A.4.2.2.3. Situace na fakultě po přijetí prvních studentek

Na druhou stranou po skutečně obtížném boji za studium sama fakulta následně neklade dívkám větší překážky. Zpočátku se sice občas projevovaly jednotlivé výlevy spolužáků jako „*Ženy do poslucháren nepustíme!*“, avšak po povolení řádného studia už byly spíše ojedinělé. Jinou zkušenost získala Albína

¹³⁴ LUJCOVÁ, Drahomíra. Reflexe názorů na právnické vzdělávání žen a jejich zapojení do praxe v letech 1918 – 1928 ve vybraných titulech dobového tisku a v poslanecké sněmovně. *Všehrd* [online]. 17.3.2015 [cit. 2019-02-16]. Dostupné z: https://www.vsehrd.cz/clanek/reflexe-nazoru-na-pravnicke-vzdelavani-zen-a-jejich-zapojeni-do-praxe-v-letech-1918-1928-ve-vybranych-titulech-doboveho-tisku-a-v-poslanecke-snemovne_acf2ebc7-0f68-4e35-99fd-20816de2b93e, str. 3

¹³⁵ KNAPOVÁ, Veronika. *Ženy v právu (K právnímu postavení žen a jeho reflexi v meziválečném Československu)* [online]. Olomouc, 2012 [cit. 2019-02-21]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/naz8kr/>. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Fakulta právnická. Vedoucí práce JUDr. et Mgr. Ondřej Horák, Ph.D., str. 40

Honzáková, která na fakultě hospitovala ještě před prvními studentkami, tehdy si spolužáci evidentně nezahlavili s obhroublými mediky. Honzáková údajně při usedání v posluchárně dokonce zaslechla „*Slečno, přijďte si raději sednout ke mně na klín.*“¹³⁶ S větším pronikáním žen na fakultu se nálady poněkud uklidnily a první studentky si mnohdy vysloužily obdiv; jeden z posluchačů vzpomíná, jak se dívky pilně dostavovaly na všechny přednášky a svědomitě si zapisovaly i pasáže, při kterých jejich mužští kolegové hráli vzadu mariáš...¹³⁷

Jak jsem již uvedla, alma mater se záhy stala jedinou půdou skutečné rovnoprávnosti, neboť již v roce 1927 udělila bez jakýchkoliv výhrad docentský titul první ženě, JUDr. Jarmile Veselé. Navíc z oboru práva trestního, které bylo v té době často hájeno jako mužský obor, kam ženy mají pronikat co nejméně.

A.4.2.2.4. Názory prvních studentek

Doba devatenáctého století je charakteristická tím, že většinu postojů společnosti utvářejí příslušníci mužského pohlaví. Jinak tomu nebylo ani zde. Byli to zpravidla muži, kteří podávali věrohodná svědectví o tom, co ženy (ne)zvládnou, jaká je ženská povaha, k čemu se ženy hodí a co je baví. Také u studia práv se objevovali jedinci, kteří důsledně obhajovali své skálopevné přesvědčení, že ženy studium práva prostě bavit NEBUDE. Názory a posudky žen především před rokem 1918 se braly v potaz marginálně. Proč by ženy měly mít možnost samy si určit, jakého studia jsou schopné a jaké je bude bavit, když za ně mohli myslet (a rozhodovat) tito samozvaní odborníci na ženskou duši? Teprve s příchodem prvních absolventek názory samotných žen začínají hrát roli v širších společenských kruzích. O to se zasloužila opět hlavně Kozáková, která se svými častými výstupy nebála vlastní postoje veřejně prezentovat. O názorech jejich kolegyň se dozvídáme z Almanachu na oslavu čtyřicátého výročí založení ženského studia Eliškou Krásnohorskou, trefně nazvaným *Československé studentky let 1890 – 1930*. Zde je celá jedna kapitola vyhrazená právě jejich mínění o stávající situaci. Příspěvek zanechaly i Kozáková či Horáková, nacházíme tu ale také postoje dosud studujících dívek.

¹³⁶ UHROVÁ, Eva. *Anna Honzáková a jiné dámy*. Česko: E. Uhrová, vlastním nákladem, 2012. ISBN 978-80-260-3152-9, str. 121

¹³⁷ tamtéž, str. 211

JUC. Anna Kučerová věnuje se nejprve vztahům na fakultě. Pro děvče, které vystudovalo dívčí gymnázium, přichází novinka v podobě mužských spolužáků. Negativní zkušenosti zřejmě nemá, zmiňuje dokonce, že si zde našla několik kamarádů. Dále se zabývá onou ústřední otázkou, zda se žena hodí k právnickému studiu. Kučerová jako studentka posledního ročníku fakulty je přesvědčená, že ano. Píše doslova „*Stojí-li pravý člověk na pravém místě...A to si myslím, že platí pro každý obor studia, ba pro každou lidskou činnost.*“¹³⁸ Odvážně naráží dokonce na vratký konstrukt, že právnická věda je pro ženy příliš suchá; to podle ní platí pouze o učení na zkoušky, ovšem takto jsou suché i jiné vysokoškolské obory. Studium práv tak není v tomto směru nijak výjimečné.¹³⁹

Přístup JUC. Libuše Pajerové se od Kučerové diametrálně liší, neboť pro první studentku byla práva po gymnáziu jasná volba, naopak Pajerovou přesvědčil ke studiu její otec. Proto se svěřuje se svým počátečním strachem z něj. Ten pramenil právě hlavně z hlásaného názoru, že studium pro ni coby ženu bude nudné a suchopárné...Naštěstí tomuto bludu nepodlehla a záhy se v právnickém vzdělání zhlédla. Také ona ve svém krátkém článku neváhá vyvracet zajetou představu o nevhodnosti žen pro právnické vzdělání.¹⁴⁰

JUC. Rose Heitler hodnotí stav existující ještě před připuštění studentek na českou univerzitu. Uvádí skutečnost, že již v roce 1908 se žena poprvé účastnila přednášek na právnické fakultě německé univerzity v Praze, coby hospitantka. S rokem 1919 a otevřením české právnické fakulty zaznamenává příliv prvních studentek. Heitler soudí, že v době vydání Almanachu studentek kvapem přibývá; zároveň však podotýká, že zhruba pouhých deset procent posluchaček dokončí svá studia řádně prostřednictvím státních zkoušek.¹⁴¹ Závěrem lze říci, že je až s podivem, že takto mladé dívky dokázaly si pouhým studiem utvořit názor o poznání kvalifikovanější než jejich odpůrci.

¹³⁸ KUČEROVÁ, Anna. Bývalá žačka gymnasia "Krásnohorské" na vysoké škole. *Československé studentky let 1890 - 1930: Almanach na oslavu čtyřicátého výročí založení ženského studia Eliškou Krásnohorskou*. Praha: redakcí Dr. Albíny Honzákové, Ženská národní rada a spolek Minerva, 1930, str. 287.

¹³⁹ tamtéž, str. 288

¹⁴⁰ PAJEROVÁ, Libuše. O mém studiu právnickém. *Československé studentky let 1890 - 1930: Almanach na oslavu čtyřicátého výročí založení ženského studia Eliškou Krásnohorskou*. Praha: redakcí Dr. Albíny Honzákové, Ženská národní rada a spolek Minerva, 1930, str. 289.

¹⁴¹ HEITLER, Rose. O ženském studiu na německé právnické fakultě v Praze. *Československé studentky let 1890 - 1930: Almanach na oslavu čtyřicátého výročí založení ženského studia Eliškou Krásnohorskou*. Praha: redakcí Dr. Albíny Honzákové, Ženská národní rada a spolek Minerva, 1930, str. 291 - 292.

A.4.3. Názory na uplatnění žen v právnických profesích

Přestože fakulta dlouho otálela s přijetím prvních studentek, ani poté nebyla společnost plně srozuměna s jejich následným nástupem do praxe. Řada právnických kapacit opět nesla nelibě fakt, že by se nově v právnických profesích mohly angažovat ženy. Proč? Misogynii a šovinismus můžeme ponechat tentokráte stranou, strhující většina z nich byla poháněna hlavně nepříjemnou představou zdatné ženské konkurence. Například doktor Karel Novák se nechal slyšet, že: „*Ženy se teď potlačí do všech mužských povolání prostě z toho důvodu, že doba je k tomu žene.*“, čili proto, že se musí živit samy. Z takového názoru číší despekt vyvolaný právě silnou obavou z konkurence, vždyť doposud byla právníká povolání bezvýjimečnou doménou mužů. Ti zde tedy na konkurenci nebyli nikterak navyklí a vize cílevědomých kolegyně je s nadsázkou řečeno děsila až k smrti. Jejich egu pak samozřejmě nepřinášel radost ani obraz schopné ženy, jež se, na rozdíl od nich, dokáže obrátit v dříve čistě mužské profesi a nad to se ještě výborně postarat o domácnost...¹⁴²

A.4.3.1. Postoj k ženám-advokátkám

Nejméně problematický byl vstup právniček do advokacie, proto se jí nevěnovala ani přílišná pozornost ve světle jednotlivých názorů. Již v roce 1915 zabýval se budoucími advokátkami časopis Advokátní úředník, který v článku *Žena a advokacie* poskytuje rozhodnutí Vrchního zemského soudu ve Vídni. Zde soud odpovídá na otázku ministerstva spravedlnosti, zda se zástupcem advokáta může stát žena. Tato možnost jim byla potvrzena a na základě ní si někteří příznivci ženské emancipace předčasně dovodili toleranci k ženám v advokátské profesi.¹⁴³ Ta opravdu krátce po získání možnosti vysokoškolského studia začala být právničkám nejvíce otevřená. Nejdřív však přesto panovalo přesvědčení, že advokátky by se měly věnovat agendám jim blízkým, právě proto jim byly

¹⁴² KNAPOVÁ, Veronika. *Ženy v právu (K právnímu postavení žen a jeho reflexi v meziválečném Československu)* [online]. Olomouc, 2012 [cit. 2019-02-21]. Dostupné z:

<https://theses.cz/id/naz8kr/>. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Fakulta právníká. Vedoucí práce JUDr. et Mgr. Ondřej Horák, Ph.D., str. 41

¹⁴³ VALENTOVÁ, Vendulka. *Působení českých žen v právnických profesích v ČSR v letech 1918 - 1938*. Praha, 2010. Rigorozní práce. Univerzita Karlova, Právníká fakulta, Katedra právních dějin. Vedoucí práce Prof. JUDr. Jan Kuklík, DrSc., str. 97. Dostupné z <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/76274/>

svěřovány hlavně případy občanského a rodinného práva. Otázkou výkonu advokacie se na úrovni parlamentu zabývala poslankyně Landová-Štychová, která již v roce 1921 připravila pozměňovací návrh zákona o úpravě advokacie obsahující požadavek, aby advokátka neztratila své advokátní oprávnění v případě, že na základě sňatku s cizincem pozbude státní občanství.¹⁴⁴ Je zřejmé, že již na samém počátku pronikání žen do právní sféry nestavěla advokacie ani zdaleka takové překážky, jako tomu bylo v jiných oborech.

A.4.3.2. Postoj k ženám ve státní službě

Jestliže názory na první advokátky nebyly sice ve společnosti příliš valné (i zde panovalo zpočátku přesvědčení, že žena se pro advokacii nehodí), avšak nedeterminovaly nijak zásadně přístup ženám k této profesi, diametrální odlišnost představovalo prosazování negativních názorů na ženu ve státních službách. Můžeme tvrdit, že převažující záporné postoje tvořily neprostupnou membránu v praxi znemožňující uplatnění právniček v této oblasti po dlouho dobu. To dokazuje samotný fakt, že ať už si veřejné instituce obhajovaly vytrvalé odmítání žen jakkoliv, ve skutečnosti se nemohly odvolávat na žádnou legislativní platformu, která by je k takto diskriminačnímu jednání opravňovala.

Již v roce 1923 tak Anděla Kozáková apeluje ve svém článku *Ženy a právnícká povolání* vydaném časopisem *Všehrd* na žalostné postavení žen v právnických profesích. Konstatuje, že v tomto směru je Československá republika zaostalá, neboť zatímco zde teprve probíhají vášnivé diskuse o připuštění žen k těmto povoláním, předešly nás už i státy, které jsme považovali za méně vyspělé – například Jugoslávie umožnila dvěma ženám zaujmout pozici soudních praktikantek.¹⁴⁵ Obdobně se bouří i tehdejší poslankyně parlamentu. Poslankyně Pechmanová se již v předcházejícím roce dá veřejně slyšet, že „*Bohužel vidíme, že proti zaměstnávání žen v úřadech, zejména státních, vede se*

¹⁴⁴ LUJCOVÁ, Drahomíra. Reflexe názorů na právnícké vzdělávání žen a jejich zapojení do praxe v letech 1918 – 1928 ve vybraných titulech dobového tisku a v poslanecké sněmovně. *Všehrd* [online]. 17.3.2015 [cit. 2019-02-16]. Dostupné z: https://www.vsehrd.cz/clanek/reflexe-nazoru-na-pravnicke-vzdelavani-zen-a-jejich-zapojeni-do-praxe-v-letech-1918-1928-ve-vybranych-titulech-doboveho-tisku-a-v-poslanecke-snemovne_acf2ebc7-0f68-4e35-99fd-20816de2b93e, str. 5

¹⁴⁵ tamtéž, str. 3

namnoze houževnatý boj, ačkoliv ti, kteří takovým způsobem vystupují, nemohou proti ženám uvést opravdového důvodu.“ Také poslankyně Purkyňová vytýká vládě nespravedlivé chování vůči ženám.¹⁴⁶ V neposlední řadě proti této nepodložené diskriminaci brojila již zmiňovaná JUDr. Hokešová-Svozilová, konkrétně v roce 1927 prostřednictvím časopisu Právník, jehož článek *O dnešním postavení absolventek práv* shrnoval její názor na zarputilost společnosti při pronikání žen do právnických profesí. Také ona vyzdvihuje, že neutichající nerovnoprávnost není vyvolána právními předpisy, ale neměnnými postoji jednotlivců, kteří by ženy z této oblasti nejraději vyloučili úplně.¹⁴⁷

Až do roku 1930, který přinesl značný průlom v této problematice, byla společnost ohledně působení žen v tomto právním odvětví dosti rozháraná. Podle doktorky Valentové se tehdy objevovaly rovnou tři možné typy postojů, které zastávaly různé osobnosti – první skupina protestovala proti nespravedlivému přístupu státních institucí k právničkám a požadovala dodržování rovnoprávnosti plynoucí z ústavy; druhá skupina sice rovnoprávnost nepopírala, avšak na základě vlastních rozborů ženské duše shledávala tyto funkce pro zástupkyně ženského pohlaví poněkud nevhodné; třetí z nich pak zastávala názor nejradikálnější, s tím, že žena výkonu takových povolání vůbec není schopna.¹⁴⁸

Do první skupiny, kromě již zmíněného profesora Hoetzela, lze zařadit také doktora Václava Horu, který považoval jednání státu za zcela tristní, protože dosud nepadlo jediné rozumné odůvodnění pro vynechání žen ze státních služeb; to zatím stálo pouze na samozvané domněnce, že žena se pro své vlastnosti k takové službě nehodí. Takové odůvodnění shledával právě v rozporu s příslušným článkem ústavy, který zakotvuje rovnost pohlaví. Hora proto důrazně doporučuje umožnit ženám vstup do této sféry a vyčkat si budoucích výsledků – teprve pak lze objektivně posoudit, zda ženy skutečně jsou pro takové profese

¹⁴⁶ LUJCOVÁ, Drahomíra. Reflexe názorů na právníké vzdělávání žen a jejich zapojení do praxe v letech 1918 – 1928 ve vybraných titulech dobového tisku a v poslanecké sněmovně. *Všechno* [online]. 17.3.2015 [cit. 2019-02-16]. Dostupné z: https://www.vsehrd.cz/clanek/reflexe-nazoru-na-pravnicke-vzdelavani-zen-a-jejich-zapojeni-do-praxe-v-letech-1918-1928-ve-vybranych-titulech-doboveho-tisku-a-v-poslanecke-snemovne_acf2ebc7-0f68-4e35-99fd-20816de2b93e, str. 5

¹⁴⁷ *Právník: časopis věnovaný vědě právní i státní*. Praha: Nakladatelství jednoty právníké, 1927, ročník 66, str. 326

¹⁴⁸ VALENTOVÁ, Vendulka. *Působení českých žen v právnických profesích v ČSR v letech 1918 - 1938*. Praha, 2010. Rigorozní práce. Univerzita Karlova, Právníká fakulta, Katedra právních dějin. Vedoucí práce Prof. JUDr. Jan Kuklík, DrSc., str. 81. Dostupné z <https://is.cuni.cz/webapps/zpp/detail/76274/>

nevhodné.¹⁴⁹ Druhá skupina shromažďuje především právníky, kteří ženy v tomto směru neodsuzovali úplně, avšak domnívali se, že žena-právníčka si může zvolit pro ni mnohem více vyhovující obor než je právě třeba soudnictví. Za skutečného odpůrce vniku žen do soudnictví můžeme označit Václava Cíchu.¹⁵⁰

I tato problematika se hojně řešila v tisku. V oblasti soudnictví nacházíme několik článků na téma žena jako soudce v časopisu *Soudcovské listy*. Již roku 1923 zabývá se toto periodikum v některých svých číslech poměrně podrobně, a díky tomu zde můžeme narazit na zástupce všech tří zmíněných skupin. Jako jasný zastávce případných soudkyň se projevil redaktor Karel Krcha, který si stojí za naprostým zrovnoprávněním žen v rovině soudcovské. Argumenty týkající se nevhodné ženské psychiky naprosto odmítá.¹⁵¹ Do druhé skupiny lze zařadit Dr. Malého z Chrudimi, který ve svých názorech značně váhá. Uznává sice zakotvenou legislativně rovnost, ale odmítá přistoupit ke skutečnosti, že existuje faktická bezvýjimečná rovnost pohlaví. Věří totiž, že na základě různých vlastností spjatých s pohlavím mají muž a žena rozdílné dispozice k mnoha povoláním, přičemž to soudcovské patří právě k nim. V případě připuštění žen do soudcovské profese apeluje na potřebnou zákonnou platformu, která by nově vzniklou situaci náležitě upravila.¹⁵² Negativním stanoviskem v následujícím čísle časopisu odpovídá zmíněný odpůrce Cícha na nepříliš vyhraněné názory svých kolegů. Ten podléhá tezí o nevhodnosti soudcovského povolání pro ženy z důvodu jejich vlastností spjatých s pohlavím úplně. Svá poněkud silná slova navíc hájí tím, že tak jedná ve prospěch žen, neboť takováto profese by jim přinesla jen zklamání...Celkem paradoxně však jedním dechem dodává, že eventuelní soudkyně by neměly mít žádné výhody spojené s jejich ženstvím (reaguje tak na Dr. Malého, který navrhuje dovolenou s možností návratu u novopečených matek a kojících žen).¹⁵³

¹⁴⁹ VALENTOVÁ, Vendulka. *Působení českých žen v právnických profesích v ČSR v letech 1918 - 1938*. Praha, 2010. Rigorozní práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra právních dějin. Vedoucí práce Prof. JUDr. Jan Kuklík, DrSc., str. 82. Dostupné z <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/76274/>

¹⁵⁰ tamtéž, str. 85

¹⁵¹ KRCHA, Karel. Žena soudcem. *Soudcovské listy*. Pardubice: Svaz československých soudců v Praze, 1923, ročník čtvrtý, číslo 1, str. 15 - 16.

¹⁵² MALÝ, Pres. Dr. Žena - soudce. *Soudcovské listy*. Pardubice: Svaz československých soudců v Praze, 1923, ročník čtvrtý, číslo 1, str. 13 - 15.

¹⁵³ CÍCHA, Václav. Žena soudcem. *Soudcovské listy*. Pardubice: Svaz československých soudců v Praze, 1923, ročník čtvrtý, číslo 2, str. 33 - 35.

A.4.3.3. Postoje studentek práv k jejich následnému uplatnění

JUC. Kučerová míní, že právě samy ženy by si měly svobodně zvolit své povolání tak, aby jim vyhovovalo, tedy takové, ve kterém se cítí být schopná. De facto tak souhlasí s názorem doktora Hory, který schopnost jednotlivce odvozuje od individuálních vlastností, nepodmíněných pohlavím. Nečekaně však Kučerová apeluje i na to, že žena nemá přestat být ženou – jejími slovy „*Aby při tom nezapomínala, že je ženou, jejímž úkolem, ale také potřebou je vytvářeti kolem sebe teplé, vlídné prostředí.*“¹⁵⁴

JUC. Heitler pojednává o skutečném stavu uplatnění žen v právnických profesích. Komparuje proto stav teoretický, dle kterého by žena po řádném ukončení studia měla mít přístup vlastně ke všem těmto profesím – mohla by být i notářka, soudkyně atp., a stav praktický, který je stavu teoretickému prozatím na míle vzdálený. Dochází pak ke stejnému závěru jako my, tedy že až do roku 1930 věnuje se nejvíce právniček advokacii. Následně vyzdvihuje podstatnou funkci prvních absolventek fakulty, ty totiž razí cestu následujícím generacím.¹⁵⁵

Zatímco Kučerová a Heitler snaží se vystihnout celkovou situaci, JUC. Pajerová ve svém článku zvažuje hlavně svou budoucí cestu. Není tak příliš velké překvapení, že v roce 1930 nejprve uvažuje o advokátské profesi. Po vykreslení svého ideálu pomáhat lidem právní radou však nenadále činí krok stranou a rozhoduje se pro kariéru soudkyně, což je v tomto období nápad značně odvážnější. Závěrem předestírá přání, aby se v této oblasti do konce jejich studií poměry „*žádoucím způsobem upravily*“.¹⁵⁶ I její pojednání je tak důkazem, že ještě dosud ženy neměly k této profesi běžný přístup.

¹⁵⁴ KUČEROVÁ, Anna. Bývalá žačka gymnasia "Krásnohorské" na vysoké škole. *Československé studentky let 1890 - 1930: Almanach na oslavu čtyřicátého výročí založení ženského studia Eliškou Krásnohorskou*. Praha: redakcí Dr. Albíny Honzákové, Ženská národní rada a spolek Minerva, 1930, str. 288

¹⁵⁵ HEITLER, Rose. O ženském studiu na německé právní fakultě v Praze. *Československé studentky let 1890 - 1930: Almanach na oslavu čtyřicátého výročí založení ženského studia Eliškou Krásnohorskou*. Praha: redakcí Dr. Albíny Honzákové, Ženská národní rada a spolek Minerva, 1930, str. 291

¹⁵⁶ PAJEROVÁ, Libuše. O mém studiu právnickém. *Československé studentky let 1890 - 1930: Almanach na oslavu čtyřicátého výročí založení ženského studia Eliškou Krásnohorskou*. Praha: redakcí Dr. Albíny Honzákové, Ženská národní rada a spolek Minerva, 1930, str. 289.

A.5. Nejvýznamnější ženy v právu

A.5.1. První advokátka: Matylda-Mocová Wíchová

Přestože jsem opakovaně uvedla, že profese advokátská byla ženám v období první republiky nejméně nakloněná, první česká advokátka se objevuje až po deseti letech existence republiky, tedy deset let poté, co fakulta právnická přijala své první studentky. Stala se jí Matylda Mocová-Wíchová.

Mocová se narodila roku 1898, poměrně překvapivě nikoliv do rodiny advokátské. Třebaže advokátské povolání na samém počátku vykonávaly především dcery z takových rodin, sama první advokátka mezi ně nepatřila. Stejně jako mnoho jejích spolužaček na právnické fakultě, i ona byla absolventkou gymnázia Minerva. Následně se stala jednou z prvních řádných posluchaček fakulty, kde v roce 1923, opět jako jedna z prvních, získává doktorát.¹⁵⁷

Advokátní zkoušku úspěšně skládá k 23. červnu 1928. Po zápisu do seznamu advokátů České advokátní komory se tak oficiálně stává první českou advokátkou.¹⁵⁸ S podivem zůstává, že i přes její přelomové prvenství se dochovalo jen málo bližších informací o jejím životě a působení.

A.5.2. První notářka: Anděla Kozáková – Jírová

Zatímco o první české advokátce nelze mluvit příliš podrobně kvůli nedostatku zdrojů, život první české notářky zmapovala historie relativně přesně. Anděla Kozáková-Jírová drží totiž hned několik prvenství. Stává se první českou doktorkou práv, první ženou vykonávající notářskou praxi a také první ženou jmenovanou do úřadu veřejného notáře.

Na rozdíl od většiny prvních právniček, Kozákovou coby mimopražské děvče studium na Minervě minulo. Studovala nejprve na dívčím lyceu, následně

¹⁵⁷ VALENTOVÁ, Vendulka. *Působení českých žen v právnických profesích v ČSR v letech 1918 - 1938*. Praha, 2010. Rigorozní práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra právních dějin. Vedoucí práce Prof. JUDr. Jan Kuklík, DrSc., str. 92. Dostupné z <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/76274/>

¹⁵⁸ KOVÁŘOVÁ, Daniela. Ženská stopa v české advokacii: Příspěvek pro konferenci o dějinách advokacie v Luhačovicích, 21. září 2018. In: [Http://www.bulletin-advokacie.cz](http://www.bulletin-advokacie.cz) [online]. 2018 [cit. 2019-02-25]. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/zenska-stop-a-v-ceske-advokacii?browser=full>

na reálném chlapeckém gymnáziu v Rokycanech. Nutno podotknout, že rokycanské gymnázium bylo na svou absolventku náležitě pyšné a tehdejší regionální deníky hrdě podávaly informace o všech jejích úspěších. Kozáková také obsadila místo jedné z prvních studentek právnické fakulty. Všechny tři státní zkoušky skládala za přístupu veřejnosti – účastnila se totiž i řada novinářů, vždyť byla první ženou kandidující na absolventku práv.¹⁵⁹

O jejích cestách po promoci jsem pojednávala již v pasáži o notářství – od roku 1929 byla oprávněna (také jako první žena) vykonávat substituci notářství, avšak až v roce 1938 jí byla udělena funkce veřejného notáře. Po dlouhou dobu spolupracovala s různými spolky, s Albínou Honzákovou či Františkou Plamínkovou. Neúnavně se zasazovala o zakotvení skutečné rovnosti pohlaví v jejím oboru, a to také svou publikační činností.

Po únoru 1948 odešla do zahraničí a do své rodné země se již nevrátila. Samotný konec svého života prožila v Santa Barbaře, kam si s sebou vzala dokonce československou ústavu. Dožila se úctyhodných 89 let.

A.5.3. První soudkyně: Zdeňka Patschová

Jméno této ženy paradoxně není obvykle tak často spojováno s ve své době jedinečným postem, kterého dosáhla v roce 1932. Bohužel častěji se zmiňuje v souvislosti s poúnorovými událostmi, neboť zde se pravděpodobně Patschová zapsala silněji. Upozorňuje se na její roli v novém režimu, neboť hned po roce 1948 stává se jednou z mála žen, které usedají na poslancecké křeslo v Národním shromáždění.¹⁶⁰ Navíc právě za „onu“ stranu, tedy za stranu komunistickou. Té zůstává věrná i v padesátých letech, kdy se právě svým kdysi těžko vybojovaným povoláním aktivně účastní na zinscenovaných soudních procesech. Za všechny můžeme jmenovat proces s duchovním Vojtěchem Koderou, kde Patschová vystupovala dokonce jako předsedkyně soudního senátu.

¹⁵⁹ UHROVÁ, Eva. *Anna Honzáková a jiné dámy*. Česko: E. Uhrová, vlastním nákladem, 2012. ISBN 978-80-260-3152-9, str. 216 – 217

¹⁶⁰ BALÍK, Stanislav. Advokáti – Poúnoroví poslanci Národního Shromáždění republiky Československé. *Bulletin Advokacie* [online]. Praha: Česká advokátní komora v agentuře Impax, 2018, (3/2018), str. 67 [cit. 2019-02-25]. ISSN 1805-8280. Dostupné z: https://www.cak.cz/assets/komora/bulletin-advokacie/ba_3_2018_web.pdf

B. Ženy v právu v moderní době

B.1. Historický kontext a návaznosti

První republika tedy stála za zrodem úplně prvních právniček. Od tohoto přelomového okamžiku už ženy právní profese nikdy nadobro neopustily. Oproti historii se v moderní době na scénu navíc dostává dokonce zvláštní vědní obor, který problematiku pohlaví detailně rozebírá a snaží se ji také aktivně řešit. Ten označujeme souhrnně jako tzv. genderová studia (název se častěji ponechává v původním britském „gender studies“).

B.1.1. Genderová studia a feminismus

Zatímco historické počátky emancipace byly navázány na první vlnu feminismu a vytváření ženských spolků, v současném světě se vytvořila speciální vědní disciplína, která se snaží plnit obdobné úkoly. Zaměřuje se na celou škálu otázek spojených s genderem, tedy pohlavím nikoliv v rámci prosté biologické stránky, nýbrž v rámci stránky psychologické, sociální a kulturní.¹⁶¹ Jednou z oblastí jejího zkoumání je tak v přeneseném slova smyslu „ženská otázka“, i když nyní formulována poněkud jinak než v dobách minulých. Dříve než gender studies se jí samozřejmě zabýval feminismus v jeho pozdějších etapách, kdy se jeho cíle konečně orientovaly na více specifické problémy než jen na pouhé vynucení základních práv.

B.1.1.1. Situace v druhé polovině 20. století

Od druhé poloviny 20. století se názor na ženu změnil závratným způsobem, a to také z pohledu vzdělání a uplatnění na trhu práce. V této době již ženy ve vyspělé části světa nemusely volat po zabezpečení rovnosti v právní rovině, jako tomu bylo u oné první vlny feminismu, nicméně i pozitivní proměny společnosti přinesly potřebu řešení dalších, neméně podstatných záležitostí. Důležitou roli zde sehrál i jeden z totalitních režimů, a to režim komunistický (u nás v podobně socialismu). Ten se svým pojetím zaměstnané ženy výrazně odlišil

¹⁶¹ VALDROVÁ, Jana. *Abc feminismu*. Brno: Nesehnutí, 2004. ISBN 80-903228-3-2, str. 21

například od nacismu, který toužil ženu zasadit zpět do klasického modelu, a důsledně potíral snahy předválečných feministek.¹⁶² Komunismus uznával systém zákonné povinnosti pracovat, proto bez váhání a bez rozdílu zapojil do tohoto systému ženy. Mohlo se tak zdát, že ženy v něm mají daleko větší možnosti; od vysokoškolského studia až po čistě „mužské“ fyzicky namáhavé práce. Nicméně rozhodně se nedá tvrdit, že by státy s tímto režimem jakkoliv podporovaly feminismus. Ten český, vybudovaný spolu s demokratickou republikou, zničily právě události po únoru 1948.¹⁶³

B.1.1.2. Druhá a třetí vlna feminismu ve spojitosti s gender studies

První vlna feminismu sehrála podstatnou roli při prosazování ženských práv v době před vznikem první republiky a i v ní samotné. Ženy si vydobily hlavně práva politická. Po tomto bazálním zrovnoprávnění však nepřestalo feministické hnutí ani zdaleka plnit svojí funkci; jeho vliv se stal klíčový i v následujících dekadách. Ruku v ruce s prvním desetiletím druhé poloviny 20. století jde druhá vlna feminismu, který se označuje také jako neofeminismus. Ten už se samozřejmě týká především uplatňování rovného postavení v praktickém životě. Začala se řešit především tzv. krize ženské identity, o níž se poprvé zmiňuje Betty Friedan ve své knize *Feminine Mystique*. Název knihy vyjadřuje specifický jev, „ženský mýtus“, který společnost ženám vnutila a nyní ho po nich vyžaduje. Ještě stále se polemizuje o „přirozené“ roli ženy matky a manželky a působení „přebytečného“ vzdělání na ní. I třetí vlna feminismu navazuje na problematiku vzdělaných žen a žen uplatňujících se v povolání.

Přestože jsem gender studies označila za obor relativně mladý, jeho zárodky sahají překvapivě až k první vlně feminismu. Nejstarší pojednání o něm vytvořila v roce 1935 Margaret Mead; už ta přinesla definici rozdílu mezi biologickým pojmem „pohlaví“ a antropologickým pojmem „gender“. Za zakladatelku této vědy je však považována až Ann Oakley, díky své knize *Pohlaví, gender a společnost*, která poprvé vyšla v roce 1972, a váže se tedy na

¹⁶² *History and theory of feminism* [online]., str. 1. [cit. 2019-03-14]. Dostupné z: http://www.gender.cawater-info.net/knowledge_base/rubricator/feminism_e.htm

¹⁶³ LENDEROVÁ, Milena. Feminismus, gender, emancipace a ženská otázka. In: *Www.msmt.cz* [online]. [cit. 2019-03-14]. Dostupné z: http://www.msmt.cz/file/9633_1_1/

počátek třetí vlny feminismu. Lze říci, že gender studies zkoumají právě faktické naplňování požadavků prosazovaných feministickým hnutím. Mezi ty stěžejní pro mou práci patří například přístup ke vzdělání, právní a finanční nezávislost žen či odměňování za práci.¹⁶⁴ Přestože takové požadavky přinesla nejpozději druhá vlna hnutí, většina výzkumů genderových studií prokazuje, že k jejich úplnému naplnění dosud nedošlo.

B.1.2. Genderové stereotypy

Genderová příslušnost jedince evidentně determinuje značnou měrou jeho postavení v lidské společnosti. Jak se shodl kolektiv redaktorů hnutí NESEHNUTÍ ve svém autorském počínu ABC feminismu, genderové stereotypy stále vládou světem, nevyjímaje ani kultury jinak považované za velmi vyspělé. S takovými stereotypy se můžeme i my setkat téměř na každém kroku, od těch zdánlivě „nevinných“, až po ty skutečně omezující. Nyní si vzpomeňme na onu ženu 19. století svázanou nekompromisními nároky společnosti – skutečně už jim dnes odzvonilo? Samozřejmě je nutné uvést na pravou míru, že mnohými stereotypy je ovlivňováno také druhé pohlaví; už jen ten nesmyslný nátlak na malé děti, že „kluci nebrečí“. Zvláště na úrovni zaměstnávání je ale zjevné, že předsudky škodí dodnes spíše ženám. Jedním z nejmarkantnějších důkazů je přetrvávající skutečnost, že ať už žena zastává jakékoliv profesní postavení, obvykle je stále tlačena do role manželky a matky. I v moderní době se tak považuje za naprosto normální, když se novinář zeptá špičkové houslistky, jakým způsobem si chrání ruce při domácích pracích, nebo významné političky, jak při svém pracovním vytížení stíhá v období Vánoc upéct cukroví a co na to říká její manžel.¹⁶⁵ Tyto na první pohled neškodné poznámky však jednoznačně upevňují dogmatické názory společnosti na postavení ženy (a de facto i muže) ve společnosti.

¹⁶⁴ LENDEROVÁ, Milena. Feminismus, gender, emancipace a ženská otázka. In: *Wwww.msmt.cz* [online]. [cit. 2019-03-14]. Dostupné z: http://www.msmt.cz/file/9633_1_1/, str. 9

¹⁶⁵ VALDROVÁ, Jana. *Abc feminismu*. Brno: Nesehnutí, 2004. ISBN 80-903228-3-2, str. 11

B.2. Studium

B.2.1. Právo na vzdělání ve stávající legislativě

V současné tuzemské právní úpravě je zakotveno právo na vzdělání na té nejvyšší úrovni, tedy na úrovni ústavního práva. Řadí se tak do výčtu základních lidských práv daných Listinou základních práv a svobod. Zajímavostí zakotvení tohoto práva je, že jako na jedno z mála základních práv se na něj váže ústavněprávní povinnost; ta je dána obligatorní školní docházkou. Takže článek 33 Listiny nevytváří pouze právo, tedy právo každého na vzdělání, ale k němu zakládá i povinnost v podobě povinné školní docházky.¹⁶⁶ Tu však blíže neupravuje sama Listina, ale jako v mnoha svých člancích odkazuje na zvláštní zákon, kterým je zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, zkráceně označovaný jako školský zákon. Školský zákon stanovuje § 36 povinnou školní docházku zpravidla od šesti let věku dítěte na dobu devíti let.¹⁶⁷ Vzhledem k zařazení práva na vzdělání do systému základních lidských práv a svobod je nutné na něj vztahovat i další podstatné ustanovení Listiny, a to článek 3 odstavec 1. Zde je stanoveno, že základní práva se garantují všem bez rozdílu pohlaví a dalších rysů jedinců, které jsou nejčastěji předmětem diskriminace.¹⁶⁸ Je proto evidentní, že práva zakotvená Listinou se těší nevyšší možné míře ochrany před diskriminací. Taková ochrana je dále zajištěná i běžnými zákony. Onen školský zákon již ve svém úvodním § 2 deklaruje, že vzdělávání v našem státě je založeno na rovném přístupu bez jakékoliv diskriminace.¹⁶⁹ Kromě něj zde stojí antidiskriminační zákon, jež si za jeden ze svých předmětů úpravy dle § 1 vytyčil zajištění rovného přístupu ke vzdělání.¹⁷⁰

¹⁶⁶ Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů, čl. 33

¹⁶⁷ z. č. 561/2004 Sb., § 36. Dostupné z <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mrqga2f6njwgexggyjtfu2dg&groupIndex=0&rowIndex=0>

¹⁶⁸ Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů, čl. 3 odst. 1

¹⁶⁹ z. č. 561/2004 Sb., § 2. Dostupné z <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mrqga2f6njwgexggyjtfu2dg&groupIndex=0&rowIndex=0>

¹⁷⁰ z.č. 198/2009 Sb., §1 odst. 1 pís. i. Dostupné z <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mrqga4v6mjzhawti>

Nesmíme zapomenout, že antidiskriminační politika ve světle lidských práv není záležitost upravená jen tuzemským právem. Jde o natolik důležitou oblast práva, že se jí zabývá též celá řada legislativních aktů na poli práva mezinárodního i unijního.

Mezinárodní právo zakotvuje zákaz diskriminace na základě pohlaví v mnohých mezinárodních smlouvách, z nichž můžeme zmínit například Všeobecnou deklaraci lidských práv, Mezinárodní pakt o občanských a politických právech či Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Za stěženi z hlediska diskriminace na základě pohlaví budeme rozhodně považovat Úmluvu o odstranění všech forem diskriminace žen.¹⁷¹ Její článek 10 přináší povinnost smluvních států přijmout veškerá opatření pro odstranění diskriminace žen v oblasti vzdělání. V jednotlivých bodech pak demonstrativně vyjmenovává nejpodstatnější opatření; zmiňuje nutnost stejných podmínek pro přístup ke studiu, ke stejným studijním osnovám či ke stejným zkouškám.¹⁷² Vyhlášenými a ratifikovanými mezinárodními smlouvami, ke kterým Česká republika přistoupila, je také vázána. Základním podkladem této vázanosti je článek 1 Ústavy, který ve svém odstavci 2 říká, že: „*Česká republika dodržuje závazky, které pro ni vyplývají z mezinárodního práva.*“¹⁷³ Povinnost respektovat takovéto úmluvy je blíže specifikována článkem 10 Ústavy. Mezinárodní právo tedy formuje i tuzemské právo na vzdělání.

Díky následujícímu článku Ústavy, článku 10a, Českou republiku do značné míry ovlivňuje také Evropská unie, a to svým primárním i sekundárním právem. Stejně jako národní právo, EU vytvořila vlastní speciální dokument garantující základní práva. Tím je Listina základních práv Evropské unie. Její článek 14 se zaměřuje na právo na vzdělání, které náleží každému.¹⁷⁴ Článek 23 se dokonce výslovně věnuje rovnosti žen a mužů ve všech oblastech života.

¹⁷¹ NEDVÍDKOVÁ, Jana. *Diskriminace na základě pohlaví a rovnost odměňování* [online]. Brno, 2017 [cit. 2019-03-14]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/j30r5/Diplomova_prace_-_Nedvidkova_Jana.pdf. Diplomová práce. Právnická fakulta Masarykovy univerzity. Vedoucí práce JUDr. Ladislav Vyhnánek, Ph.D., LL.M., str. 52

¹⁷² Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 62/1987 Sb. o Úmluvě o odstranění všech forem diskriminace žen, čl. 10. Dostupné z <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzha3v6nr5fuya&groupIndex=0&rowIndex=0>

¹⁷³ Ústavní zákon České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů, čl. 1 odst. 2

¹⁷⁴ Listina základních práv Evropské unie, čl. 14. Dostupné z <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:cs:PDF>

B.2.2. Ženy a právo na vzdělání

Z výše zmíněného rozboru současné úrovně ochrany proti diskriminaci v souvislosti se základním právem na vzdělání jasně vyplývá, že v moderní době v této oblasti není místo pro žádné rozdíly. Přístup ke vzdělání je dnes zajištěn naprosto rovně ženám i mužům. Díky tomu jediná diskriminace, která je na poli vzdělávání teoreticky možná, je diskriminace přímo v jednotlivých školských zařízeních. I sem však pronikají legislativní zásahy se snahou ji nadobro vymýtit. Školský zákon proto konstatuje v § 30, že školní, případně vnitřní řád, má upravovat mimo jiné ochranu před projevy diskriminace.¹⁷⁵

B.2.2.1. Vzdělávání ve statistice

Tvořením statistik s ohledem na gender se zabývá sám Český statistický úřad. Jednou z důležitých součástí jeho výzkumu je také právě vzdělání a vzdělanost stávající populace. Český statistický úřad v rámci něj porovnal výsledky svých šetření mezi léty 2010 a 2017 a došel k jednoznačnému závěru. Mladé ženy s vysokoškolským vzděláním převažují nad muži. Konkrétně je tato převaha citelná v cílové skupině do 34 let, ve vyšších věkových kategoriích se čísla vyrovnávají; v té nejvyšší, tj. 65+, pak stále dominují muži.¹⁷⁶ Můžeme se ale jen domnívat, zda existuje spojitost mezi příznivějším prostředím pro studentky a těmito závěry. Dle mého názoru je pohled společnosti na ženské vzdělání a jím kladené překážky klíčovým nástrojem pro ovlivnění počtu studentek, především právě na poli vysokoškolského vzdělání.

Podíváme-li se na jednotlivé statistické údaje dle grafů zprostředkovaných ministerstvem školství, které ČSÚ využívá, již v roce 2010 u většiny veřejných vysokých škol převažují absolventi ženského pohlaví. Pokud se zaměříme na nejstarší z našich univerzit, Univerzitu Karlovu, počet absolventek se drží každoročně nad pěti tisíci, zatímco počet jejich mužských kolegů se od roku 2010 sotva udrží na třech tisících; ke konečnému roku šetření poklesl dokonce pod tuto hranici. Pouze některé výjimky ve zkoumaném období vykazují čísla opačná nebo

¹⁷⁵ z. č. 561/2004 Sb., § 30 odst. 1 pís. c. Dostupné z <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mrqga2f6njwgexggyjtfu2dg&groupIndex=0&rowIndex=0>

¹⁷⁶ Český statistický úřad: Statistika - Gender: Vzdělání. In: <https://www.czso.cz> [online]. [cit. 2019-03-15]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/gender/1-gender_vzdelani

nanejvýše vyrovnaná, přičemž ve všech případech jde o vysokoškolská zařízení orientovaná na technické obory (Vysoká škola báňská, Vysoké učení technické v Brně a České vysoké učení technické v Praze). Na ostatních univerzitách jsou ženy absolventky momentálně v jasné převaze. Relativně vyrovnané prostředí představuje naše univerzita, Západočeská univerzita v Plzni, kde na rozdíl od jiných dostudované ženy nepřevládají tak značným způsobem.¹⁷⁷

B.2.2.2. Diskriminace pohlaví ve vzdělávání

Na základě toho lze dovodit, že v současné době nepředstavuje diskriminace pohlaví ve spojitosti s právem na vzdělání žádný zásadní problém. Legislativní platforma je způsobilá ji důsledně potírat, a to nejen pouze před zákonem v rovině teoretické, ale rovněž v rovině praktické; jak už jsem zmínila, působí totiž také přímo na jednotlivé školní řády. Ani v rámci judikatury se nesetkáváme téměř vůbec s případy, které by apelovaly na nedostatečné řešení této problematiky. Otázkou však zůstává, zda pro tento typ diskriminačního jednání opravdu již není v moderní společnosti místo, anebo jej přes všechny opatření i tak ženy ve skutečném životě zažívají. Na toto téma jsem si proto připravila dvě dotazníková šetření.

B.2.2.2.1. Analýza výsledků dotazníku 1

Tento dotazník jsem vytvořila za účelem seznámení se se zkušenostmi a názory zejména mladé populace žen v oblasti diskriminace na základě pohlaví při jejím studiu. Dotazník s názvem „Diskriminace žen v právu na vzdělání“¹⁷⁸ měl tedy za úkol zjistit především to, zda v současné době v našem státě fakticky dochází k diskriminaci žen v souvislosti s právem na vzdělání.

¹⁷⁷ Český statistický úřad: Gender: Vzdělání - datové údaje. In: <https://www.czso.cz> [online]. [cit. 2019-03-15]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/gender/2-gender_vzdelani

¹⁷⁸ RADOVÁ, Aneta. Diskriminace žen v právu na vzdělání. <https://www.survio.com> [online]. Plzeň, 2019 [cit. 2019-03-17]. Dostupné z: <https://www.survio.com/survey/d/H9E3R3V5A7C2E0A5E>

Z 89 respondentek na otázku, zda se při svém studiu někdy setkaly s jakýmkoliv chováním, které považovaly za diskriminační, kladně odpovědělo celých 37%. Zbytek z nich takové chování nezaznamenalo nebo si ho neuvědomilo. Jedna respondentka si nebyla jistá, avšak uvedla, že v oboru, který momentálně studuje, je studentkám někdy naznačováno, že jde o obor spíše pro muže. Podle mého názoru jde minimálně o klasický genderový stereotyp. Nejvíce respondentek, které se s diskriminací setkaly, označily jako místo diskriminace střední školu, v jejím závěsu se ale drží škola vysoká. Nejméně z nich ji zaznamenalo na škole základní. Nejčastějším zdrojem diskriminačního jednání byli učitelé či přednášející, hlas v neprospěch spolužáků uplatnilo jen 12 žen; 4 z nich potom za zdroj označily dokonce vedení školy. Co se týče četnosti takového jednání, většinou šlo o více jednorázových záležitostí, které dotazované považovaly za spíše ojedinělé, v několika případech však mělo jít o diskriminaci dlouhodobějšího charakteru.

Od obecných faktů přejdeme k individuálnímu jednání poškozených žen. K mému nepříjemnému překvapení strhující většina obtěžovaných diskriminačním jednáním se rozhodla nechat jej bez reakce. Pouze pár z nich považovalo za důležité nastalou situaci řešit; nejvíce žen pak zvolilo variantu osobní konfrontace s diskriminujícím (jedna se dokonce nebála vyvolat veřejný konflikt), pouze dvě se obrátily na příslušné orgány školy. Výsledky řešení také považují za dost žalostné – možnost, že na základě něj se podařilo další diskriminaci zamezit, totiž získala stejný počet hlasů (9), jako možnost opačná; tedy že řešení případu na pokračování diskriminace vliv nemělo. Diskriminované studentky se s diskriminací ve většině případů vypořádaly bez větších problémů, ale pociťovaly zjevnou nespravedlnost. Několik z nich bylo tímto chováním zasaženo hluboce, přičemž jedna dokonce uvedla, že se stalo příčinou jejího psychického zhroucení. Kromě narušení psychické pohody třem studentkám ovlivnila diskriminace zásadním způsobem i studium; ve dvou z těchto případů šlo bezesporu silně negativní vliv – jedna byla dohnána až k odchodu ze školy, na druhé se situace podepsala ve formě špatného prospěchu.

Poslední otázky dotazníku byly zaměřeny na subjektivní pocity jeho účastnic. První směřovala ke zjištění názoru, zda ženy v současnosti považují diskriminaci ve školách za již vymýcenou či nikoliv. Jednotlivé odpovědi byly

velmi rozmanité, žádná možnost si nezískala dostatečnou převahu. Nejvyšší počet hlasů obdržela varianta, že diskriminace v tomto ohledu je již z větší části vymizelá, ale stále máme co zlepšovat. V těsném závěsu za ní (32:28 hlasům) stojí respondentky s přesvědčením, že skutečně už neexistuje nebo je zcela minimální. Jedna respondentka vyjádřila dokonce názor opačný, tedy že ve školství jsou diskriminováni muži, neboť prý za stejné výsledky získávají nižší stupně hodnocení. Celých 22 žen ale považuje diskriminaci svého pohlaví za stále poměrně častou. Otázka uzavírající dotazník se týkala spokojenosti žen se současnými antidiskriminačními opatřeními. Vzhledem k tomu, že respondentky byly vybrané výhradně z laické veřejnosti, mnoho z nich (68%) si netrouflo zhodnotit, zda jsou dostatečná. U těch, které se do hodnocení pustily, jasně zvítězila kladná možnost, avšak nezanedbatelný počet (9) by opatření ještě posílilo či zlepšilo.

B.2.2.2.2. Analýza výsledků dotazníku 2

Vzhledem k hlavnímu zaměření mé práce, je nutné věnovat pozornost také samotným studentkám práv. Proto i přestože jsem názoru, že zvláště v našem oboru by skutečně takováto diskriminace měla být dávnou minulostí, vytvořila jsem dotazník týkající se právě jich. Stěžejním účelem dotazníku „Diskriminace studentek práv při studiu“¹⁷⁹ tak bylo zjištění, zda se v současnosti ženy na právnických fakultách setkávají s takovýmto jednáním. Kvůli mnohem užšímu zaměření dotazníku je základna respondentek mnohem menší, avšak i tak se domnívám, že jeho závěry jsou podstatné pro vytvoření konečného úsudku.

Na rozdíl od prvního dotazníku sledujícího obecný stav, zde se výsledek diametrálně odlišuje již v první zásadní otázce, tedy jestli dotyčná diskriminační jednání při svém studiu práv zaznamenala. Zatímco v průřezovém dotazníku převládala záporná odpověď nad kladnou jen o několik procent, tady se stává se svými téměř 82% jasným vítězem. Z celkového počtu respondentek tak bylo diskriminaci vystaveno jen minimum. Shodného poměru hlasů se dočkala otázka bezprostředně následující, která se týkala setkání respondentek s diskriminací

¹⁷⁹ RADOVÁ, Aneta. Diskriminace studentek práv při studiu. <https://www.surveio.com> [online]. Plzeň, 2019 [cit. 2019-03-17]. Dostupné z: <https://www.surveio.com/survey/d/S8K5O9P3Y1D6Z2S1V>

jiných žen na fakultě. Studentky vystavené diskriminačnímu chování opět označily jako nejčastější původce přednášející, nevyloučila se však ani možnost spolužáků a dokonce vedení školy. Žádná z nich ale neměla zkušenost s diskriminací dlouhodobějšího charakteru, vždy šlo pouze o jednorázové záležitosti. Asi proto také žádná z dotázaných necítila potřebu nastalou situaci řešit, a na rozdíl od některých respondentek z předchozího dotazníku ani žádné z nich takovéto jednání nezasáhlo do psychického stavu či do studia. Studentky více fakult neoznačily fakultu právnickou jako více diskriminující prostředí, pouze jedna z nich se cítí být na právech více diskriminována

Co se týče názorových otázek, dvě z nich jsem koncipovala stejně jako v prvním případě. Nejvíce respondentek se domnívá, že v současnosti je diskriminace v prostředí právnických fakult úplně vymýcená či existuje pouze naprosto sporadicky. Některé jsou však přesvědčené, že je ještě co zlepšovat; pouze ojedinele se vyskytl názor, že diskriminace v této oblasti je stále dost častá. Přes 72% respondentek je spokojeno se stávajícími antidiskriminačními opatřeními, zbytek by požadoval zlepšení. Vzhledem k přesvědčivému výsledku zanedbatelné diskriminace studentek práv zůstává o to zajímavější poslední otázka „*Obáváte se následné diskriminace v povolání?*“, která přinesla pozoruhodně vyrovnané skóre. 54,5% se neobává, ale rovných 45,5% ano. Z toho vyplývá, že i přesto, že většina respondentek s diskriminací při studiu zkušenost nemá, ohledně situace v následném uplatnění ve svém oboru si není příliš jistá.

B.2.2.2.3. Shrnutí

Na základě studia stávající úrovně ochrany vzdělávání, jakož i skutečných zkušeností jednotlivých žen můžeme dojít k závěru, že diskriminace pohlaví v této oblasti v současnosti nepředstavuje zásadní problém. Avšak v praktickém životě k ní neustále dochází, častěji dokonce ze strany těch „povolaných“, tedy přímo školy a jejich zaměstnanců. Ve zkoumaném vzorku společnosti vykazuje průřezový dotazník značně horší výsledky než dotazník specializovaný na studium práv. Také z toho dovozují, že diskriminace na vysokých školách zřejmě častěji probíhá na těch se zaměřením na obory, které společnost dosud považuje za „mužské“ a kde ženy ještě nejsou plně akceptovány.

B.3. Uplatnění

B.3.1. Práva spojená se zaměstnáním

Stejně jako právo na vzdělání, i právo na zaměstnání patří mezi základní práva garantovaná Listinou základních práv a svobod. Problematikou zaměstnání se zabývá ve svých člancích 26 až 29. Hned v prvním odstavci článku 26 je stanoveno, že: „*Každý má právo na svobodnou volbu povolání a přípravu k němu, jakož i právo podnikat a provozovat jinou hospodářskou činnost.*“¹⁸⁰ Z toho vyplývá, že náš stát zaručuje osobám nejen volný výběr zaměstnaneckého poměru, ale také svobodnou možnost podnikání. Zároveň ale hned v dalším odstavci dodává, že jednotlivé zákony mohou stanovit podmínky či omezení pro výkon různých povolání; takové specifické zákony samozřejmě existují i pro právnické profese. Dalším podstatným ustanovením je článek 28, který stanovuje právo zaměstnanců na spravedlivou odměnu za práci a na uspokojivé pracovní podmínky. Především téma spravedlivé, nebo v našem případě spíše rovné, odměny za práci v souvislosti s pohlavím zaměstnanců symbolizuje dosud nepřekonanou diskriminaci žen v povolání. Vzhledem k zařazení těchto práv do katalogu Listiny, se však i na ně vztahuje článek 3 odst. 1, a z hlediska ústavní ochrany základních práv by tak žádná diskriminace přípustná být neměla.

V rámci ochrany před diskriminací v povolání i tady sehrává svou roli antidiskriminační zákon. V rámci svého předmětu úpravy dle § 1 se zaměřuje vedle ostatních záležitostí také na rovný přístup k povolání, podnikání, jiné výdělečné činnosti.¹⁸¹ Nicméně i on v dalších svých ustanoveních vytváří možnosti různých výjimek, které jsou spjaty s povoláním. Dle § 6 není za diskriminaci považováno „*rozdílné zacházení ve věcech přístupu nebo odborné přípravě k zaměstnání nebo povolání, pokud je k tomu věcný důvod spočívající v povaze vykonávané práce nebo činnosti a uplatněné požadavky jsou této povaze přiměřené.*“¹⁸² Kromě této obecné klauzule určité výjimky požívají také církve.

¹⁸⁰ Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů, čl. 26 odst. 1

¹⁸¹ z.č. 198/2009 Sb., §1 odst. 1 písm. a - c. Dostupné z <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mrqga4v6mjzhawti>

¹⁸² tamtéž, § 6 odst. 3

Nepřípustnost diskriminace v povolání je tedy stejně důležitá jako nepřípustnost diskriminace související se vzděláváním. Díky tomu, i práva spojená s povoláním požívají ochranu nejen na úrovni národního práva, ale též na úrovni práva mezinárodního.

Na poli mezinárodního práva obecně zákaz diskriminace upravují převážně již zmíněné mezinárodní smlouvy. Za podstatnou lze opět považovat Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen. I ona si totiž za jeden ze svých cílů vytyčila prosazování rovných podmínek pro přístup k povolání a také rovné právo na zaměstnání.¹⁸³ Dále tu existuje celá řada specifických úmluv zaměřených přímo na toto právo, přičemž velká část z nich byla uzavřena zásluhou Mezinárodní organizace práce. Mezi takové můžeme zařadit například Úmluvu o stejném odměňování pracujících mužů a žen za práci stejné hodnoty. Ta svým článkem 2 apeluje na smluvní státy, aby všemi možnými metodami prosazovaly zásadu rovného odměňování.¹⁸⁴ Další důležitou úmluvou je Úmluva o diskriminaci v zaměstnání a povolání. Do svého vymezení pojmu diskriminace v článku 1 hned na třetím místě uvádí rozlišování na základě pohlaví. Prostřednictvím článku 2 pak zavazuje státy vytvářet vlastní vnitřní politiku tak, aby byla diskriminace v zaměstnání a povolání odstraněna.¹⁸⁵

Práva spojená s výběrem povolání upravuje samozřejmě také evropské právo. I zde svojí roli sehrává katalog základních lidských práv a svobod, tedy Listina základní práv EU. V článku 15, tedy v článku hned následujícím po článku upravující právo na vzdělání, je zakotveno právo svobodné volby povolání a právo pracovat. Obdobně jako tuzemská Listina, i unijní Listina přiznává osobám právo pracovat a vykonávat svobodně zvolené zaměstnání. Kromě toho jako dokument EU v odstavci 2 tohoto článku také zajišťuje, že *„Každý občan Unie může svobodně hledat zaměstnání, pracovat, usadit se nebo poskytovat služby v*

¹⁸³ Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 62/1987 Sb. o Úmluvě o odstranění všech forem diskriminace žen, čl. 10. Dostupné z <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzha3v6nrfsfuya&groupIndex=0&rowIndex=0>

¹⁸⁴ Sdělení č. 450/1990 Sb. federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o stejném odměňování pracujících mužů a žen za práci stejné hodnoty, čl. 2. Dostupné z <http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=450&r=1990>

¹⁸⁵ Sdělení č. 465/1990 Sb. federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o diskriminaci v zaměstnání a povolání, čl. 2. Dostupné z <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzheyf6nbwguwta>

*kterémkoli členském státě.*¹⁸⁶ Tím navazuje na jeden ze základních svobodných pohybů v rámci Evropské unie, na svobodný pohyb osob; ten předně zakotvuje Smlouva o fungování EU ve svém článku 45. Tato smlouva, jedna z neopominutelných součástí primárního práva, se sama také věnuje problematice spojené s diskriminací pohlaví v zaměstnání. Jedním z nejvýznamnějších článků, který se jí věnuje, je článek 157 ukládající členským státům povinnost naplnit zásadu stejného odměňování mužů a žen za stejnou práci.¹⁸⁷

Vedle toho najdeme příslušnou úpravu v právu sekundárním, tvořenou převážně směrnicemi, jejichž první uplatňování sahá již do 70. let minulého století. Shodou okolností antidiskriminační směrnice snažící se zajistit rovné postavení obou pohlaví v pracovněprávních vztazích se zároveň staly prvními antidiskriminačními směrnicemi na poli tehdejšího Společenství vůbec.¹⁸⁸ Nejstarší směrnicí je směrnice Rady 75/117/EHS z roku 1975, která se týká právě zásady stejného odměňování žen a mužů. Vzhledem ke svému stáří zakládá mimo jiné povinnost států odstranit takovou diskriminaci z jejich právních předpisů.¹⁸⁹ Následovala směrnice 76/207/EHS týkající se rovného zacházení v přístupu k zaměstnání a pracovních podmínek; po ní ještě několik dalších směrnic.

B.3.2. Diskriminace pohlaví v zaměstnání v judikatuře

Že diskriminace v této oblasti do současnosti představuje mnohem aktuálnější problém než diskriminace ve vzdělávání, dokazuje i bohatá judikatura jednotlivých soudů. Z toho můžeme dovodit, že tento typ diskriminace není ještě ani zdaleka vymýcen. Soudy jsou doposud nuceny se s ní často vypořádávat.

¹⁸⁶ Listina základních práv Evropské unie, čl. 15 odst. 2. Dostupné z <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:cs:PDF>

¹⁸⁷ Smlouva o fungování Evropské unie, čl. 157 odst. 1. Dostupné z <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT>

¹⁸⁸ NOVOTNÁ, Tereza. *Diskriminace v zaměstnání* [online]. Plzeň, 2014 [cit. 2019-03-16]. Dostupné z:

<https://otik.zcu.cz/bitstream/11025/18138/1/Diskriminace%20vzamestnani%20Tereza%20Novotna.pdf>. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni. Vedoucí práce JUDr. Martin Janák, str. 30

¹⁸⁹ Směrnice Rady 75/117/EHS o sblížení právních předpisů členských států týkajících se provedení zásady stejné odměny pro muže a ženy, čl. 3. Dostupné z https://www.mpsv.cz/files/clanky/2362/sr_75_117.pdf

Takovéto případy se někdy dostanou až k nejvyšší instanci naší soudní soustavy obecných soudů, tedy k Nejvyššímu soudu. Jeden z nejznámějších případů se týkal nerovného zacházení s ženami v zaměstnání; Nejvyšší soud vydal rozhodnutí o něm pod spisovou značkou NS 21 Cdo 3819/2008.¹⁹⁰ V dovolání se žalobkyně domáhala náhrady nemajetkové újmy ve výši 1 500 000 Kč proti České republice, resp. Ministerstvu zahraničí, na základě svého konzulárního působení v Libyi. Žalobkyně tuto náhradu požadovala za nerovné zacházení při výkonu tohoto povolání, jakož i za obtěžování z důvodu pohlaví ze strany svého nadřízeného. Svou argumentaci však neobhájila a tak bylo dovolání zamítnuto.¹⁹¹ Také několika dalším dovoláním s podobnou tematikou Nejvyšší soud nevyhověl, v takovýchto situacích se následně několik žalobců obrátilo až na Ústavní soud.

Ještě bohatší judikaturu nacházíme opět na poli mezinárodního, či spíše evropského práva. Mnoho případů se objevilo u soudů evropských, kterými jsou v současné době Evropský soud pro lidská práva a Soudní dvůr Evropské unie. Zásadním rozdílem mezi těmito institucemi je skutečnost, že SDEU je orgán Evropské unie, zatímco ESLP byl vytvořen k projednávání porušení Evropské úmluvy o lidských právech sjednané v rámci Rady Evropy. Od roku 1998 zasedá trvale a jednotlivci se na něj mohou obracet přímo.¹⁹² Nicméně ten se klasickou diskriminací v zaměstnání ve formě nerovného odměňování a dalších se ESLP nezabývá. Práva spojená se zaměstnáním nejsou součástí Evropské úmluvy, neboť jde o tzv. sociální práva, která místo ní garantuje Evropská sociální charta. Rozhodovací agenda ESLP je vyhrazená porušování Úmluvy, tudíž na oblast práv Charty působit nemůže. Tento soud tak rozhodl jen několik příbuzných případů týkajících se například důchodového věku zaměstnanců.¹⁹³

¹⁹⁰ VAŠÍČKOVÁ, Andrea. *Pracovněprávní zákaz diskriminace mužů a žen v judikatuře českých soudů a Soudního dvora EU: Zásada rovnosti mužů a žen kazuisticky* [online]. Olomouc, 2011 [cit. 2019-03-16]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/yd2voh/00122567-329282382.pdf>. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Fakulta právnická. Vedoucí práce JUDr. Mgr. Eva Šimečková, Ph.D., str. 58

¹⁹¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 8.4.2010, sp. zn. 21 Cdo 3819/2008. Dostupné z <http://kraken.slv.cz/21Cdo3819/2008>

¹⁹² European Court of Human Rights/Evropský Soud pro Lidská práva: The Court in brief/Soud ve zkratce. In: <https://www.echr.coe.int> [online]. [cit. 2019-03-16]. Dostupné z: https://www.echr.coe.int/Documents/Court_in_brief_CES.pdf

¹⁹³ KRPCOVÁ, Bohumila. *Diskriminace na základě pohlaví v judikatuře Ústavního soudu a Evropského soudu pro lidská práva* [online]. Olomouc, 2010 [cit. 2019-03-16]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/ftv976/>. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Fakulta právnická. Vedoucí práce JUDr. Maxim Tomoszek, str. 63

Značně plodnějším orgánem pro tuto oblast je tedy Soudní dvůr EU, který přezkoumává dodržování práva Evropské unie. Jeho judikatura je podstatným zdrojem antidiskriminačního práva.¹⁹⁴ Diskriminace z důvodu pohlaví byla první oblast diskriminace řešená unijním právem a důležitou zásluhu na tom nese právě SDEU. Případy, které jsou zde nejčastěji řešeny, se týkají hlavně samotného přístupu k zaměstnání a rovného odměňování v něm. Především v první ze zmíněných skupin jsou hlavním viníkem genderové stereotypy.¹⁹⁵ Do ní můžeme zařadit celou řadu známých kauz. Mezi ně patří případ 14/83 von Colson a Kamann, dvou žen, které se ucházely o místo sociálních pracovníků ve výchovném ústavu pro muže. Jejich žádost byla zamítnuta a na volná místa byli přijati dva muži s nižší kvalifikací. Řešení SDEU v tomto smyslu je však důležitější pro založení povinnosti eurokonformního výkladu jednotlivých členských států, tedy pro tzv. nepřímý účinek směrnic.¹⁹⁶ Přestože platí zakotvení rovnosti pohlaví v přístupu k povolání, soud judikoval také existenci různých výjimek, což dokazují případy Johnston či Sirdar. Oba dva se týkaly zařazení žen do ozbrojených složek. V případě Sirdar SDEU stanovil, že vyloučení žen ze speciálních bojových jednotek může být ospravedlnitelné důvody vycházejícími z povahy daných aktivit.¹⁹⁷ V rámci rovného odměňování nacházíme mnoho dalších judikátů. Zřejmě nejznámější z nich se týká přímé diskriminace; jde o případ Defrenne versus Sabena (Defrenne II.). Paní Defrenne, letuška společnosti Sabena se domáhala náhrady škody z důvodu, že jako žena je hodnocena nižším platem než její mužští kolegové. SDEU judikoval, že princip rovného odměňování tvoří součást základních zásad Evropského Společenství.¹⁹⁸

¹⁹⁴ SVOBODA, Michal. *Zákaz diskriminace v právu EU* [online]. Plzeň, 2014 [cit. 2019-03-17]. Dostupné z: <https://otik.uk.zcu.cz/bitstream/11025/13719/1/Diplomova%20prace%20-%20Svoboda%20Michal.pdf>. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta právnická. Vedoucí práce JUDr. Monika Forejtová, Ph.D., str. 27

¹⁹⁵ VAŠÍČKOVÁ, Andrea. *Pracovníprávní zákaz diskriminace mužů a žen v judikatuře českých soudů a Soudního dvora EU: Zásada rovnosti mužů a žen kazuisticky* [online]. Olomouc, 2011 [cit. 2019-03-16]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/yd2voh/00122567-329282382.pdf>. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Fakulta právnická. Vedoucí práce JUDr. Mgr. Eva Šimečková, Ph.D., str. 77

¹⁹⁶ Rozsudek Soudního dvora ze dne 10. dubna 1984 „Rovné zacházení pro muže a ženy – Přístup k zaměstnání“ ve věci 14/83 von Colson a Kamman. Dostupné z https://curia.europa.eu/arrets/TRA-DOC-CS-ARRET-C-0014-1983-200407000-05_00.html

¹⁹⁷ Rozsudek Soudního dvora ze dne 26. října 1999 ve věci C-273/97 Sirdar. Dostupné z <http://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?jsessionid=819C8D963825BD8777822280343A135F?text=&docid=44803&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=4749334>

¹⁹⁸ Rozsudek Soudního dvora ze dne 8. dubna 1976 „Stejná odměna mužů a žen za stejnou práci“ ve věci 43/75 Defrenne vs. Sabena. Dostupné z https://curia.europa.eu/arrets/TRA-DOC-CS-ARRET-C-0043-1975-200406991-06_00.html

B.3.3. Ženy a práva spojená se zaměstnáním

Obdobně jako tomu bylo u prvního zkoumaného práva, tedy práva na vzdělání, i zde nacházíme na první pohled dostatečnou ochranu před jakoukoliv diskriminací v této oblasti. Přístup k povolání, jakož i pracovní podmínky a systém odměňování má být pro obě dvě pohlaví shodný. Přesto se však dá najít několik zásadních rozdílů. Jak stanovuje hned několik předpisů (např. zákoník práce či antidiskriminační zákon), rozdílné zacházení na základě pohlaví je v určitých výjimkách přípustné. Stejně hovoří i výše rozebraná judikatura soudů. Nutno ale říci, že právě v ní je opakovaně kladen důraz na restriktivní používání těchto výjimek. Dovolím si proto tvrdit, že ve většině zaměstnání rozdílné zacházení ospravedlnitelné není.

B.3.3.1. Politika rovných příležitostí

Jedním z důležitých nástrojů k zajištění rovnosti pohlaví je kromě jednotlivých legislativních opatření tzv. politika rovných příležitostí. Zaměřuje se hlavně na problémy spojené s uplatněním žen na trhu práce. Není však zaměřená jednostranně, tedy jen na ženy, ale snaží se uplatnit svůj pozitivní vliv i na opačné pohlaví. Jejím hlavním cílem je odstranit v pracovněprávní rovině stereotypy spojené s tradičním postavením muže a ženy ve společnosti; proto podporuje především ženy v oblasti kariéry a muže v oblasti rodiny a péče o potomky. Rozhodně však neusiluje o bezvýjimečné obrácení tradičních rolí – tedy že se moderní žena musí věnovat pouze kariéře a muž zase rodině.¹⁹⁹ Za úkol si stanovila vytvoření flexibilního prostředí, kde ani jedno pohlaví nebude svázáno stereotypními předsudky a dostane skutečnou možnost volby. V našem případě je nejpodstatnější cílená podpora žen, které jsou stále podrobeny větší diskriminaci v jejich kariéře. Mnoho současných výzkumů prokázalo, že tato skutečnost opravdu pramení z dogmatických představ o ženách; dokonce zde stále hrají roli „ženské“ vlastnosti, tedy že žena údajně příliš podléhá emocím a jedná méně racionálně. Právě to je častým ospravedlněním pro nevhodnost žen na vedoucích pozicích. Jako bychom se vraceli zpět k boji proti prvním právničkám...

¹⁹⁹ VALDROVÁ, Jana. *Abc feminismu*. Brno: Nesehnutí, 2004. ISBN 80-903228-3-2, str. 30

Politika rovných se orientuje také na možnosti kariérního postupu žen, který ženám komplikuje tzv. skleněný strop. Skleněný strop je jedním ze základních termínů gender studies a chápeme jím soubor určitých nespécifikovatelných překážek, které brání ženám v profesním postupu. Na vině jsou hlavně právě tradiční hodnoty a předsudky společnosti. Jeho výsledkem je jednoznačně menší zastoupení žen v těch nejvyšších politických, ekonomických ale i profesních pozicích. Pojem strop se používá ve smyslu, kam až jsou ženy běžně „vpuštěny“; strop je skleněný proto, že obvykle na první pohled existuje zdání, že žena může na špičkovou pozici dosáhnout (nebo spíše „dohlédnout“), ale při snaze jí získat náhle narazí na neviditelné nedefinovatelné překážky, které kariérní postup překaží.²⁰⁰ Nejvíce znatelný je tento problém v politice a právě proto se v této oblasti podniká nejvíce protiopatření. Avšak neveřejné prostředí jednotlivých korporací stále uplatňuje pro takovéto pozice šovinistický systém; do vedení velkých firem se ženy dostávají ještě poměrně sporadicky.²⁰¹ Dále se politika rovných příležitostí zabývá rovností ve vzdělávání zaměstnanců nebo jejich propouštění. Nic z toho by nemělo být podmíněno pohlavím.²⁰²

B.3.3.2. Diskriminace v přístupu k zaměstnání

Jedna z nejproblematictějších složek práva na zaměstnání z hlediska diskriminace pohlaví, kterou se politika rovných příležitostí zabývá, je přístup k povolání. Ženám jsou nejčastěji kladeny překážky především pro jejich případnou či aktuální roli matky, dalším důvodem jsou klasické stereotypy orientované na ženskou povahu – žena se na takovou práci „nehodí“ atd. Nežádá kdy se dá narazit i na nepokrytý šovinismus zaměstnavatele.

S takovouto diskriminací se lze setkat už u jednotlivých nabídek práce. Zákaz diskriminace při výběru zaměstnanců upravuje zákon o zaměstnanosti. Ve svém § 12 v odstavci prvním nařizuje, že *„Účastníkům právních vztahů vznikajících podle tohoto zákona je zakázáno činit nabídky zaměstnání, které mají*

²⁰⁰ Gender: Základní pojmy. <https://www.czso.cz> [online]. [cit. 2019-03-18]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/gender/gender_pojmy

²⁰¹ HERTZ, Noreena a Lenka BENNEROVÁ. Skleněný strop.

In: <https://padesatprocent.cz> [online]. 7.8.2006 [cit. 2019-03-18]. Dostupné z: <https://padesatprocent.cz/cz/skleneny-strop>

²⁰² VALDROVÁ, Jana. *Abc feminizmu*. Brno: Nesehnutí, 2004. ISBN 80-903228-3-2, str. 33

*diskriminační charakter.*²⁰³ Jeho odstavec druhý zakazuje zaměstnavateli vyžadovat při výběru zaměstnanců informace mj. příčíci se dobrým mravům a takové osobní informace, ke kterým zaměstnavateli není umožněn přístup na základě zvláštních zákonů. V případě, že tato ustanovení poruší, odpovídá za delikt dle tohoto zákona. Z toho vyplývá, že jakákoliv diskriminace v této oblasti je nepřípustná. Přesto se však ve skutečném životě s diskriminujícími inzeráty setkáváme na denním pořádku, navíc jsou společnostmi běžně tolerovány či dokonce omlouvány. Nároky na vhodně formulovanou nabídku práce nejsou zanedbatelné, a proto jsou často chápány jako „přehnané“.

Zaměstnavatelé při jejich vytváření nejčastěji chybují v uvedení rodu při oslovování potenciálních uchazečů nebo v záměrném vyhledávání pouze jednoho pohlaví na danou pozici. Dle genderové etiky by inzerát měl stejnou měrou oslovovat muže i ženy, u všech nabízených profesí je tak zpravidla nutné uvádět mužský i ženský rod.²⁰⁴ Přestože situace se rok od roku pozitivně vyvíjí, ještě dnes narazíme na mnoho inzerátů oslovující pouze muže, tedy využívající pouze mužský rod. Někteří odborníci se ale domnívají, že tzv. generické maskulinum se používá v českém jazyce jako obecný pojem, který souhrnně označuje profesi muže a ženy, takže o diskriminaci na základě pohlaví nejde. Na rozdíl od něj, generické femininum takovou vlastnost nemá, a tak pokud zaměstnavatel použije pouze označení v ženském rodě, o diskriminaci se jedná.²⁰⁵ Takový postoj zastával i bývalý veřejný ochránce práv a soudce Ústavního soudu Pavel Varvařovský. Já se naopak ztotožňuji s názorem hnutí NESEHNUTÍ, tedy že by v pracovněprávní inzerci vyhovující současným normám měly být uvedeny obě varianty. Druhým problémem je potom vyhledávání kandidáta na pozici dle pohlaví. Sice se už dnes tak často nesetkáváme s přímým „*Hledám muže na pozici...*“, avšak dle výzkumů bývalého ombudsmana nemusí být diskriminace v tomto ohledu tak do očí bijící. Méně patrnou variantou přímé diskriminace tak mohou být inzeráty upřesňující, že pozice je „vhodná“ pro jedno pohlaví. Pak není vyloučeno druhé pohlaví přímo, avšak je zřejmé, že inzerátem uvedené pohlaví

²⁰³ z.č. 435/2004 Sb. §12 odst. 1 pís. a). Dostupné z <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mrqga2f6nbtguwtmma&groupIndex=0&rowIndex=0>

²⁰⁴ VALDROVÁ, Jana. *Abc feminismu*. Brno: Nesehnutí, 2004. ISBN 80-903228-3-2, str. 32

²⁰⁵ Výzkum veřejného ochránce práv – projevy diskriminace v pracovní inzerci.

In: <https://www.ochrance.cz> [online]. 15.6.2011 [cit. 2019-03-18]. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/DISKRIMINACE/Doporuceni/Doporuceni-Inzerce.pdf, str. 8

bude při výběrovém řízení privilegováno. Přípustná není ani nabídka oznamující, že pozice je vhodná pro muže pro vyšší fyzickou náročnost zaměstnání. Vždy je totiž nutné vycházet ze schopností a vlastností daného jedince, nikoli z obecných vzorců, které společnost jednotlivým pohlavím přisoudila.²⁰⁶ Výjimky pro rozdílné zacházení při výběru zaměstnanců jsou koncipovány velmi úzce a zpravidla se týkají nezbytných předpokladů pro danou pozici, které opačné pohlaví zkrátka nemůže naplnit. Diskriminací proto nebude například výběr modelek a modelů pro předvádění ženského či mužského oblečení nebo výběr hereček a herců pro obsazení konkrétní role.

Ani v rámci následného přijímacího pohovoru nesmí být kandidátovi kladeny překážky z důvodu jeho pohlaví. Proto zákon o zaměstnanosti zakazuje zaměstnavateli vyžadovat informace o osobních záležitostech jedince, které s pracovněprávním poměrem nesouvisí. Nepřípustná je proto celá řada otázek, s nimiž se ale také doposud lze poměrně běžně setkat. Zaměstnavatel nemá právo ptát se uchazeče na manželský stav, počet dětí, těhotenství a mateřství a plány dotyčného s nimi spojené.²⁰⁷ To je důležitá skutečnost právě ve spojitosti s diskriminací žen v přístupu k povolání. Ty totiž bývají takto intimním otázkám vystaveny mnohem častěji než uchazeči opačného pohlaví.

B.3.3.3. Diskriminace v odměňování

Druhým podstatným problémem dnešní společnosti je nerovnost v odměňování žen a mužů. Řada výzkumů dokládá, že ještě zdaleka nedošlo k jeho vymýcení a doposud existují poměrně značné rozdíly. Proto se k této oblasti vyjadřuje množství významných osobností i státních institucí. Na tuto problematiku poukazuje například Ministerstvo práce a sociálních věcí v jednom ze svých článků pro média. Pracuje s výsledky Českého statistického úřadu a EUROSTATU, které dokazují stále existující gender pay gap; GPG považuje za záležitost, která poškozují nejen soukromý život jedinců, ale i ekonomiku jako celek. V roce 2016, kdy byl článek vydán, Česká republika obsazovala post

²⁰⁶ Výzkum veřejného ochránce práv – projevy diskriminace v pracovní inzerce.

In: <https://www.ochrance.cz> [online]. 15.6.2011 [cit. 2019-03-18]. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/DISKRIMINACE/Doporuceni/Doporuceni-Inzerce.pdf, str. 9

²⁰⁷ VALDROVÁ, Jana. *Abc feminismu*. Brno: Nesehnutí, 2004. ISBN 80-903228-3-2, str. 32

třetího státu s největšími rozdíly v odměňování v Evropské unii. Ženy si k roku 2014 vydělaly zhruba o 6 400 Kč méně než muži (ještě o tři roky později se rozdíl držel na 22%, zatímco ve zbytku EU činil průměr pouhých 16%).²⁰⁸ Na základě tohoto skličujícího průzkumu oznámilo MPSV zahájení pětiletého projektu „22% k rovnosti“, který se má zasadit o eliminaci příčin gender pay gap. Klíčovou aktivitou má být zefektivnění kontrol dodržování rovného odměňování, které má na starosti Státní úřad Inspekce práce.²⁰⁹

Na alarmující potřebu zlepšení situace apeluje i současná veřejná ochránkyně práv, Anna Šabatová. Její úsilí zaznamenává i otevřený dopis zaslaný vládnímu zmocněnci pro zastupování ČR před ESLP Vítu Schormovi. Ombudsmanka je přesvědčená, že přes celou řadu různých plánů a akčních programů (kromě zmíněného jmenuje dále např. projekt „Pozor na rozdíly v odměňování žen a mužů!“) Česká republika stále nezvládá odstranit diskriminaci žen v této oblasti a je tak nutné aplikovat další a více účinné prostředky.²¹⁰

Díky těmto uvedeným informacím jsem osobně také přesvědčená, že diskriminace v odměňování u nás stále ještě ani zdaleka není pod kontrolou.

B.3.3.4. Skleněný strop v právních profesích

Na základě uvedeného rozboru můžeme dovodit, že i v právnických profesích budou rozhodně nejproblematictější vrcholové pozice. Tam ženy sice zastoupeny jsou, avšak obvykle v mnohem menším počtu.

Třeba v dříve muži tolik ochraňovaném soudnictví se dnes setkáváme s ženami naprosto samozřejmě, a to i u těch nejvyšších složek soudní soustavy. Poměr mužů a žen ale ani zdaleka není vyrovnaný. Nejvýraznější zastoupení soudkyň nabízí momentálně Nejvyšší správní soud se svými 33%; z 36 soudců je

²⁰⁸ HABÁŇ, Petr. Průměrný výdělek českých žen je o téměř šest a půl tisíce korun nižší oproti mužům. In: <https://www.mpsv.cz> [online]. 8.3.2016 [cit. 2019-03-18]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/24473>

²⁰⁹ Metodika pro kontrolu odměňování žen a mužů. *Rovná odměna: Web projektu 22 % k rovnosti* [online]. [cit. 2019-03-18]. Dostupné z: http://www.rovnaodmena.cz/?page_id=1372

²¹⁰ ŠABATOVÁ, Anna. Nerovné odměňování žen a mužů. In: <https://www.ochrance.cz/> [online]. 27.9.2017 [cit. 2019-03-18]. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/ESO/69_2017_DIS_DKR-stanovisko.pdf

dvanáct žen.²¹¹ U dvou zbývajících soudů je však situace mnohem méně příznivá, Nejvyšší soud předkládá téměř shodné číslo žen jako NSS, avšak soudců je zde o 30 více (žen je tedy 13 z 66).²¹² Výsledné procento soudkyň se tak drží sotva na hranici 20%. Ještě rigidnější stav udržuje Ústavní soud, kde z 15 jeho představitelů jsou nyní pouze dvě soudkyně. Pozitivním faktem zůstává jen to, že jedna z nich, JUDr. Milada Tomková, obsazuje post místopředsedkyně ÚS.²¹³ Příjemným překvapením se tak jeví situace u Nejvyššího státního zastupitelství, kde tuto funkci od jejího znovuzrození v roce 1994 zastávaly postupně tři ženy a jen dva muži. Jde proto o jednu z mála institucí s obráceným poměrem pohlaví.²¹⁴

Ani v orgánech samosprávných komor se neseťkáváme s převahou žen. V představenstvu České advokátní komory k dnešnímu dni působí jen dvě ženy.²¹⁵ Tento stav mi připadá o to zvláštnější, že advokacie byla oborem nejvíce příznivým pro ženy již v době první republiky. Jiné komory vykazují vyšší zastoupení, avšak nikde nedosahuje ani poloviny. Prezidium Notářské komory s pěti ženami z třinácti členů získalo 38,5%.²¹⁶ Nejlépe dopadlo prezidium Exekutorské komory, které se svými dvěma místy obsazených ženami z pěti možných dosáhlo 40%.²¹⁷

²¹¹ Současní soudci. [Http://www.nssoud.cz](http://www.nssoud.cz) [online]. [cit. 2019-03-19]. Dostupné z: <http://www.nssoud.cz/soudci>

²¹² Seznam soudců Nejvyššího soudu. [Http://www.nsouid.cz](http://www.nsouid.cz) [online]. [cit. 2019-03-19]. Dostupné z:

http://www.nsouid.cz/judikatura/ns_web.nsf/galeriesoudcu?Open&area=O%20Nejvy%C5%A1%C5%A1%C3%ADm%20soudu&grp=Galerie%20soudc%C5%AF&lng=

²¹³ Současní funkcionáři a soudci. [Https://www.usoud.cz](https://www.usoud.cz) [online]. [cit. 2019-03-19]. Dostupné z: <https://www.usoud.cz/soucasni-funkcionari-a-soudci/>

²¹⁴ Nejvyšší státní zástupci. [Http://www.nsz.cz](http://www.nsz.cz) [online]. [cit. 2019-03-19]. Dostupné z: <http://www.nsz.cz/index.php/cs/o-statnim-zastupitelstvi/nejvyi-statni-zastupci>

²¹⁵ Představenstvo. [Https://www.cak.cz](https://www.cak.cz) [online]. [cit. 2019-03-19]. Dostupné z: <https://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=9035>

²¹⁶ Orgány Komory. [Https://www.nkcr.cz](https://www.nkcr.cz) [online]. [cit. 2019-03-19]. Dostupné z: <https://www.nkcr.cz/kontakty>

²¹⁷ Orgány Exekutorské komory České republiky. [Https://www.ekcr.cz](https://www.ekcr.cz) [online]. [cit. 2019-03-19]. Dostupné z: <https://www.ekcr.cz/1/organy-komory/601-organy-exekutorske-komory-ceske-republiky>

B.4. Současné kauzy, názory a náhledy

Vzhledem k tomu, že nepochybuji o stávajících možnostech uplatnění žen v právnických profesích, rozhodla jsem se tomuto hledisku věnovat nadále pouze prostřednictvím názorů současných právniček. Ty se totiž diametrálně odlišují. Některé ženy v oboru věří, že dnes jsou právní profese doslova „přefeminizované“, jiné zas mají ještě pocit, že se vyskytují na území zjevného šovinismu. Jak jsme si ukázali, poněkud odlišná situace přetrvává na nejvyšších pozicích, kde se dosud uplatňuje model převažujícího mužského elementu. Postoje právniček se tak nutně musí lišit i podle prostředí, ve kterém se pohybují.

Velmi zajímavý pohled na věc představila ústavní soudkyně Kateřina Šimáčková ve svém rozhovoru pro DVTV. Ta je vzhledem ke svému postavení jedné z pouhých dvou soudkyň ÚS přesvědčená o tom, že na klíčových pozicích i v právu dominují muži. V celkovém počtu stávajících soudců sice převažují ženy, avšak nikoli na těch nejvýznamnějších postech. Situaci přirovnává k dřívějšímu systému škol, kde byla běžná převaha učitelek, nicméně ředitelem byl zpravidla muž. Takže zatím co na okresních soudech je zastoupení žen až 65%, u Nejvyššího soudu, jak jsem uvedla i já, se procenta drží stěží na 20. V těchto výsledcích soudkyně vidí jasně diskriminační podtext – rutina pro ženy, rozhodování pro muže. Domnívá se, že už v obecné rovině tvoří mocenské pozice tzv. „mužský klub“, kam se ženy dostávají jen obtížně; u justiční elity tomu není jinak. Jako pádné argumenty předkládá další zásadní data; předseda a místopředsedové Nejvyššího soudu jsou muži, předseda Nejvyššího správního soudu je muž a dokonce, až na jedinou výjimku, také předsednictví všech krajských soudů náleží jim. Progresivní přístup shledává pouze u Nejvyššího správního soudu, jenž považuje za prostředí ženám více nakloněné.²¹⁸ Svými slovy de facto potvrzuje můj výzkum o zastoupení žen v této oblasti.

Naopak právničky pohybující se ve sféře jiné právní profese mohou zaznamenat úplně odlišné zkušenosti. Pro srovnání názorů jsem vyzpovídala dvě ženy z oboru advokacie, jejichž postoje jsem zařadila jako přílohu své práce.

²¹⁸ DRTINOVÁ, Daniela a Martin VESELOVSKÝ. Justici řídí muži, moc je pánský klub, vládne nám mužské právo, říká ústavní soudkyně. In: <https://video.aktualne.cz/dvtv/> [online]. 19.2.2019 [cit. 2019-03-19]. Dostupné z: <https://video.aktualne.cz/dvtv/moc-v-cesku-je-pansky-klub-vladne-nam-muzske-pravo-rika-usta/r~7f6ba276338811e990fd0cc47ab5f122/>

B.5. Nejvýznamnější ženy v právu

B.5.1. Vrchní státní zástupkyně: Lenka Bradáčová

Jedna z nejvýznamnějších žen soudobého českého práva je Lenka Bradáčová, povoláním státní zástupkyně, od roku 2014 pak vrchní státní zástupkyně v Praze. Ta figurovala v mnoha mediálně sledovaných kauzách, mezi nimi například kauze ústeckého vraha Ritticha či v záležitosti Davida Ratha. Díky svým zásluhám v oblasti trestního práva získala v roce 2016 dokonce ocenění Právník roku. Laickou veřejnost si získala svou neústupností a spravedlivostí, pro kterou si dokonce vysloužila označení „Cattani v sukních“.²¹⁹

B.5.2. Veřejná ochránkyně práv: Anna Šabatová

Pro oblast lidských práv se velmi zasadila současná ombudsmanka. Aktivně bojovala proti minulému režimu, což se projevilo spolu s Chartou 77, jež signovala a stala se dokonce její mluvčí v roce 1986. Mezi lety 2008 – 2011 zastupovala náš stát v Evropském výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT), který je orgánem Rady Evropy. Za svoje aktivity si vysloužila celou řadu ocenění, mezi nimi i Cenu OSN za obranu lidských práv. V roce 2018 jí byl francouzským prezidentem propůjčen Řád čestné legie v hodnosti rytířky. Funkci ombudsmanky vykonává od roku 2014.²²⁰

B.5.3. Eurokomisařka: Věra Jourová

Českou ženou obsazující jeden z nejdůležitějších postů v orgánech Evropské unie, je Věra Jourová. Ta je členkou letos končící Junckerově evropské komise. Pro téma její práce je zajímavé, že hlavní agendou komisařky je mimo jiné boj proti diskriminaci a prosazování rovnosti mužů a žen.²²¹

²¹⁹ 103 osobností hledalo českého právníka století: Erwin Hanslik. In: <https://www.cak.cz> [online]. [cit. 2019-03-19]. Dostupné z: <https://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=19554>

²²⁰ Mgr. Anna Šabatová, Ph.D. - veřejná ochránkyně práv. In: <https://www.ochrance.cz> [online]. [cit. 2019-03-19]. Dostupné z: <https://www.ochrance.cz/verejna-ochrankyne-prav-ombudsmanka/>

²²¹ Věra Jourová. In: <https://ec.europa.eu> [online]. [cit. 2019-03-19]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/commission/commissioners/2014-2019/jourova_cs

C. Komparace postavení ženy v právnických profesích doby minulé s dobou současnou

Z poměrně obsáhlého rozboru minulé i současné situace v oblasti vzdělávání a uplatnění žen obecně a hlavně v právnických profesích si trůfám vyvozovat jednoznačné závěry.

C.1. Legislativní změny

Zatímco ve zkoumaném historickém období byly ženám kladeny překážky nejen ze strany společnosti, ale i ze strany práva, dnes už je samozřejmě taková situace absolutně nepřipustná. V 19. století právo ženy ne zřídka vylučovalo z různých oblastí veřejného života, což nejlépe demonstruje absence volebního práva. Také u vysokoškolského vzdělávání právo nejprve ženy vynechávalo, starší podzákonné právní akty dokonce směřovaly k zákazu studia na některých fakultách. I poté co ženy získaly trvale možnost působit na vysokých školách jako hospitantky, bylo nutné dalšími zvláštními legislativními akty povolit jejich řádné studium. V rámci následného uplatnění v právních profesích probíhaly spekulace o tom, zda na základě jejich tehdejší úpravy lze připustit ženy k jejich výkonu.

V tomto směru je dnešní legislativa nanejvýše striktní. Současné právo nesmí vytvářet žádné rozdíly při výkonu základních práv a navíc se musí aktivně zasazovat o co nejefektivnější prosazování zákazu diskriminace na základě pohlaví. Plnění těchto úkolů vyplývá už z toho, že se Česká republika považuje za „...demokratický právní stát založený na úctě k právům a svobodám člověka a občana.“²²² Kromě toho požadavky na úroveň ochrany vytváří také mezinárodní společenství prostřednictvím mezinárodních smluv i unijního práva. Je tedy naprosto zřejmé, že v moderní době není přípustná žádná diskriminační právní úprava. Nutno však podotknout, že první republika představovala teprve jakousi první snahu o zrovnoprávnění ženy ve všech ohledech vůbec, a proto lze pochopit, že vzhledem k jejímu krátkému trvání nemohla být její právní úprava dokonalá.

²²² Ústavní zákon České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů, čl. 1 odst. 1

C.2. Změny ve společnosti

Vzhledem k tomu, že společnost v období před první republikou nepovažovala ženu za rovnou ani rovnoprávnou s muži, prvotní reakce na vzdělané a zaměstnané ženy byly velmi negativní. Přestože po konci první světové války už se obraz studujících žen jevil akceptovatelným, v některých oborech ženy stále tolerovány nebyly vůbec nebo jen s velkými obtížemi. Na největší odpor vůči studentkám narazily ženy právě na fakultě právnické, proto se jim její brány otevřely až o tolik let později, než tomu bylo u jiných fakult. Ani z hlediska uplatnění v jednotlivých právních profesích se situace příliš nezlepšila. Snad po dobu celé první republiky byla práva stále chápána mnohými jako „mužský obor“, ve kterém by ženy působit neměly. Značně záporný postoj společnosti dokazuje i velký problém s připuštěním žen do některých právních profesí (soudnictví a státní služba), přestože pro to neexistovalo již žádné zákonné ospravedlnění. První právničky tak byly neustále nuceny dokazovat, že jsou schopné vyrovnat se svým mužským kolegům.

V moderním světě je vzdělávání i zaměstnávání žen absolutně samozřejmou záležitostí. Přes relativně vysokou ochranu ze strany legislativy se však dosud nepovedlo vymýtit diskriminaci v praktickém životě. Ukázalo se, že i v rámci vzdělávání se mladé ženy dosud s diskriminací setkávají. Někdy má dokonce podobu blízkou té historické, například je-li současným studentkám naznačeno, že obor, který studují, je „spíše mužský“. Takováto situace se ale ve většině případů netýká studia práv, tam se ženy cítí být diskriminované jen minimálně. Dokázala jsem, že také při uplatnění žen na trhu práce se objevují některé překážky, které úzce souvisí s poněkud zastaralými stereotypy. Zřejmě největší problém v právnických profesích představuje tzv. skleněný strop, na základě jehož mají ženy stále mnohem nižší zastoupení na klíčových pozicích v oboru. A tak, přestože se tato oblast může v dnešní době zdát až „přefeminizovaná“ (žen v právu se vyskytuje opravdu hodně), záhy zjistíme, že rozhodovací pravomoc pořád drží v rukou muži. Jen málokdo se ale dnes pustí do obhajoby tohoto nerovného stavu, naopak mnoho předních českých osobností z oboru (ústavní soudkyně Šimáčková, ombudsmanka Šabatová) apeluje na potřebu zdokonalení systému. Přestože tak současná situace rozhodně není bez chyby, vnímám zde velkou snahu společnosti takové nedostatky eliminovat.

3. Závěr

V úvodu své práce jsem si stanovila za cíl popsat stav období první republiky a stav současný, následně provést jejich komparaci. Jsem přesvědčená, že jsem vytvořila potřebnou výpověď o situaci prvorepublikových studentek práv a právniček, jakož i o situaci dnešních žen v tomto oboru. Pomocí svého bádání jsem načrtla přesný obraz o těchto dvou etapách.

První republika je klíčovou součástí našich dějin, neboť nastolila kardinální změny pro celou společnost. Jednou z těchto změn byla také definitivní akceptace ženy vzdělané a (odborně) pracující, a to jak v rovině obecné, tak na poli práva. První republika se zasadila o stvoření prvních právniček v celé naší historii. Přestože se společnost té doby evidentně ještě nezvládla zcela vyrovnat s proniknutím žen do tohoto dříve čistě mužského povolání, prvotní a tedy nejzásadnější krok byl učiněn.

Současná Česká republika stojí stejně jako ta první na zásadách demokracie a rovnosti. Moderní právo již odmítá jakékoliv varianty diskriminace pohlaví, kromě velmi restriktivně stanovených výjimek. Samozřejmě ani dnes se společnost snad vůbec žádným způsobem nepozastavuje nad studentkami práv a právničkami. Situace se tak jeví jako velmi příznivá, avšak dokonalá ještě zdaleka není. Ženy se ještě poměrně často setkávají s diskriminací při svém studiu, ještě větší problém představuje diskriminace při jejich uplatnění na trhu práce. U právních profesí zřejmě největší potíže činí stále zcela nedostatečné obsazování žen na klíčových rozhodovacích pozicích. A tak přestože jsou ženy-právničky v současnosti hojně zastoupené, stejně jako ústavní soudkyně Šimáčková jsem i já přesvědčená, že nám dosud vládne „mužské právo“.

Summary

This thesis describes situation of studying law in Czechoslovak First republic by women and first republic's woman lawyers as well as situation of studying law current woman lawyers. The aim of the thesis was to describe faithfully this part of our history and contemporary order followed by comparison of the historical and current situation.

Based on historical analysis was found out, that Czechoslovak first republic was the first era in our history, when women could study law and become lawyers. Before 1918 it hadn't been possible in no cases, because women until then couldn't be regular students on faculty of law. Despite this fact the society of First republic wasn't well-disposed to first woman law students and first woman lawyers. They were negatively viewed by society and also between experts of law (most often man experts). In some legal professions (especially in state administration and judiciary), there were many obstacles for women, that tried to work in, even though there wasn't any law regulation justifying this discrimination. Apparently because of this complicated situation, the number of first republic woman lawyers wasn't significant and the most of them work in advocacy.

The nowadays situation appears much better and woman in legal professions is common phenomenon. Also in the Czech Republic is relatively legislation about prohibition of discrimination based on the sex. The important role is played by international law and the law of EU. Discrimination in education and job is to be inadmissible. Despite that fact survey found out, that some young women still meet discrimination in schools. On faculty of law this situation appears just marginally. The biggest problem in current legal professions is probably comparatively small representation of women in top decision making positions. Finally there are a lot of women in law generally, but the most important legal questions are still decided by men. This situation confirms also the number of woman judges in our high courts, which is much smaller than woman judges in common courts. It seems that women intended for routine work and men seems to be intended to solve the most serious problems in law.

Seznam použitých pramenů

1) Tištěné zdroje

Knihy

BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: Divčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri/Slon, 2005. Gender sondy. ISBN 80-7277-241-4

BALÍK, Stanislav a kolektiv. *Dějiny notářství v českých zemích*. V Praze: Notářská komora České republiky ve spolupráci s Národní galerií, 2014. ISBN 978-80-260-5768-0

BALÍK, Stanislav. *Minulost, přítomnost a perspektivy advokacie*. Plzeň: Západočeská univerzita, 1998. ISBN 80-7082-398-4

BUREŠOVÁ, Jana. *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001. ISBN 80-244-0248-3

HORSKÁ, Pavla. *Naše prababičky feministky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. Knihnice Dějin a současnosti. ISBN 80-7106-380-0

LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: žena devatenáctého století*. Vydání druhé, v Karolinu první, přepracované. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3540-8

MALÍNSKÁ, Jana. *Do politiky prý žena nesmí-proč?: Vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. Praha: Libri/Slon, 2005. Gender sondy, 3. ISBN 80-86429-423

MASARYK, Tomáš Garrigue a Zdeněk FRANTA. *Mravní názory*. 2. vyd. Praha: Státní nakladatelství, 1925. Knihy pro každého (Státní nakladatelství).

PLAMÍNKOVÁ, Františka. *Občanská rovnoprávnost žen*. Praha: Státní školní knihosklad, 1920. Občanská knihovna (Státní školní knihosklad).

RETTIGOVÁ, Magdalena Dobromila, WÜNSCHOVÁ, Felicitas, ed. *Domácí kuchařka: Spolu s ukázkami z beletristického díla M.D. Rettigové a čtením o její*

osobnosti. Vydání druhé (fotoreprint). Praha: Odeon, nakladatelství krásné literatury a umění, 1986. ISBN 01-083-86

SEKYRKOVÁ, Milada. *Minerva 1890 - 1936: Kronika prvního dívčího gymnázia v habsburské monarchii*. Praha: Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3437

UHROVÁ, Eva. *Anna Honzáková a jiné dámy*. Česko: E. Uhrová, vlastním nákladem, 2012. ISBN 978-80-260-3152-9

UHROVÁ, Eva. *Radostná i hořká Františka Plamínková*. Praha: Mediasys, c2014. ISBN 978-80-260-7207-2, str. 32

VALDROVÁ, Jana. *Abc feminismu*. Brno: Nesehnutí, 2004. ISBN 80-903228-3-2

Periodika – články časopisů a almanachů

HEITLER, Rose. O ženském studiu na německé právnické fakultě v Praze. *Československé studentky let 1890 - 1930: Almanach na oslavu čtyřicátého výročí založení ženského studia Eliškou Krásnohorskou*. Praha: redakcí Dr. Albíny Honzákové, Ženská národní rada a spolek Minerva, 1930

CÍCHA, Václav. Žena soudcem. *Soudcovské listy*. Pardubice: Svaz československých soudců v Praze, 1923, ročník čtvrtý, číslo 2

HOKEŠOVÁ-SVOZILOVÁ, Marie. Juristky. *Československé studentky let 1890 - 1930: Almanach na oslavu čtyřicátého výročí založení ženského studia Eliškou Krásnohorskou*. Praha: redakcí Dr. Albíny Honzákové, Ženská národní rada a spolek Minerva, 1930

KOZÁKOVÁ-JÍROVÁ, Anděla. Několik životopisných dat. *Československé studentky let 1890 - 1930: Almanach na oslavu čtyřicátého výročí založení ženského studia Eliškou Krásnohorskou*. Praha: redakcí Dr. Albíny Honzákové, Ženská národní rada a spolek Minerva, 1930

KRÁLOVÁ-HORÁKOVÁ, Milada. Spolupráce Ženské národní rady čsl. s právničkami. *Československé studentky let 1890 - 1930: Almanach na oslavu*

čtyřicátého výročí založení ženského studia Eliškou Krásnohorskou. Praha: redakcí Dr. Albíny Honzákové, Ženská národní rada a spolek Minerva, 1930

KUČEROVÁ, Anna. Bývalá žačka gymnasia "Krásnohorské" na vysoké škole. *Československé studentky let 1890 - 1930: Almanach na oslavu čtyřicátého výročí založení ženského studia Eliškou Krásnohorskou*. Praha: redakcí Dr. Albíny Honzákové, Ženská národní rada a spolek Minerva, 1930

KRCHA, Karel. Žena soudcem. *Soudcovské listy*. Pardubice: Svaz československých soudců v Praze, 1923, ročník čtvrtý, číslo 1

MALÝ, Pres. Dr. Žena - soudce. *Soudcovské listy*. Pardubice: Svaz československých soudců v Praze, 1923, ročník čtvrtý, číslo 1

PAJEROVÁ, Libuše. O mém studiu právnickém. *Československé studentky let 1890 - 1930: Almanach na oslavu čtyřicátého výročí založení ženského studia Eliškou Krásnohorskou*. Praha: redakcí Dr. Albíny Honzákové, Ženská národní rada a spolek Minerva, 1930

Právník: časopis věnovaný vědě právní i státní. Praha: Nakladatelství jednoty právnické, 1927, ročník 66

2) Legislativní zdroje

Ústavní předpisy

Ústavní zákon České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů

Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů

Unijní předpisy

Smlouva o fungování Evropské unie

Listina základních práv Evropské unie

Směrnice Rady 75/117/EHS o sblížení právních předpisů členských států týkajících se provedení zásady stejné odměny pro muže a ženy

Zákony

z. č. 561/2004 Sb

z.č. 435/2004 Sb.

z.č. 198/2009 Sb.

Podzákoné předpisy

Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 62/1987 Sb. o Úmluvě o odstranění všech forem diskriminace žen

Sdělení č. 450/1990 Sb. federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o stejném odměňování pracujících mužů a žen za práci stejné hodnoty

Sdělení č. 465/1990 Sb. federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o diskriminaci v zaměstnání a povolání

Historické právní předpisy

z.z. 14/1870

z.z. 86/1875

z.z. 16/1903

z.č. 278/1919

z.č. 40/1922

Ostatní

Senát Národního shromáždění R. Čs. 1929: *Interpelace senátorů F. F. Plamínkové, R. Wagnera a spol. na pana předsedu vlády o odmítání žen s akademickým vzděláním hlavně pak právnickým, které se hlásí do konceptní služby státní a soudní* [online]. Praha, 1929 [cit. 2019-03-02]. Dostupné z: https://www.senat.cz/informace/z_historie/tisky/2vo/tisky/T0826_01.htm

Poslanecká sněmovna N.S. r.č. 1929: *Návrh poslanců Fr. Zeminové, L. Pechmanové, inž. Záhorského, dra Klapky, dra Patejdla a druhů na přijímání právniček do všech oborů státní konceptní služby.* [online]. Praha, 1929 [cit. 2019-03-02]. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t2121_00.htm

3) Judikatura

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 8.4.2010, sp. zn. 21 Cdo 3819/2008

Rozsudek Soudního dvora ze dne 8. dubna 1976 „Stejná odměna mužů a žen za stejnou práci“ ve věci 43/75 Defrenne vs. Sabena

Rozsudek Soudního dvora ze dne 10. dubna 1984 „Rovné zacházení pro muže a ženy – Přístup k zaměstnání“ ve věci 14/83 von Colson a Kamman

Rozsudek Soudního dvora ze dne 26. října 1999 ve věci C-273/97 Sirdar

4) Elektronické zdroje

Elektronické akademické práce

KNAPOVÁ, Veronika. *Ženy v právu (K právnímu postavení žen a jeho reflexi v meziválečném Československu)* [online]. Olomouc, 2012 [cit. 2019-02-21].

Dostupné z: <https://theses.cz/id/naz8kr/>. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Fakulta právnická. Vedoucí práce JUDr. et Mgr. Ondřej Horák, Ph.D.

KRPCOVÁ, Bohumila. *Diskriminace na základě pohlaví v judikatuře Ústavního soudu a Evropského soudu pro lidská práva* [online]. Olomouc, 2010 [cit. 2019-

03-16]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/ftv976/>. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Fakulta právnická. Vedoucí práce JUDr. Maxim Tomoszek

LEFNEROVÁ, Iva. *První české ženy na evropských univerzitách* [online].

Liberec, 2015 [cit. 2019-02-16]. Dostupné z:

https://dspace.tul.cz/bitstream/handle/15240/15416/BP_Lefnerova.pdf?sequence=1. Bakalářská práce. Technická univerzita v Liberci. Vedoucí práce Prof. PhDr. Jaroslav Čechura, DrSc.

LUŠTINCOVÁ, Eva. *Život, dílo a odkaz Věnceslavy Lužické* [online]. Pardubice, 2010 [cit. 2019-02-12]. Dostupné z:

https://dk.upce.cz/bitstream/handle/10195/36000/Lu%C5%A1tincov%C3%A1E_%C5%BDivot%20Lu%C5%BEick%C3%A9_%20KR_2010.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Bakalářská práce z oboru Humanitní studia. Univerzita Pardubice, Fakulta Filozofická, Humanitní studia. Vedoucí práce Prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.

NEDVÍDKOVÁ, Jana. *Diskriminace na základě pohlaví a rovnost*

odměňování [online]. Brno, 2017 [cit. 2019-03-14]. Dostupné z:

https://is.muni.cz/th/j30r5/Diplomova_prace_-_Nedvidkova_Jana.pdf. Diplomová práce. Právnická fakulta Masarykovy univerzity. Vedoucí práce JUDr. Ladislav Vyhnánek, Ph.D., LL.M.

NOVÁČKOVÁ, Iva. *Přístup žen ke vzdělání v historii* [online]. Pardubice, 2012 [cit. 2019-02-12]. Dostupné z:

https://dk.upce.cz/bitstream/handle/10195/46076/NovackovaI_PristupZen_MP_2012.pdf?sequence=3&isAllowed=y. Bakalářská práce z oboru Humanitní studia. Univerzita Pardubice, Fakulta Filozofická. Vedoucí práce Mgr. Miloslav Průka, Ph.D

NOVOTNÁ, Tereza. *Diskriminace v zaměstnání* [online]. Plzeň, 2014 [cit. 2019-03-16]. Dostupné z:

<https://otik.zcu.cz/bitstream/11025/18138/1/Diskriminace%20vzamestnani%20Tereza%20Novotna.pdf>. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni. Vedoucí práce JUDr. Martin Janák

PEŠÁKOVÁ, Kristýna. *Ženské spolky jako cesta k ženskému vzdělávání* [online]. Brno, 2006 [cit. 2019-02-12]. Dostupné z:

<https://is.muni.cz/th/wbney/diplomka.pdf>. Bakalářská práce z oboru Sociální pedagogika a poradenství. Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, Ústav pedagogických věd. Vedoucí práce PhDr. Alena Schauerová

SKÁCELOVÁ, Lenka. *Historické proměny a specifika dívčího odborného vzdělávání na přelomu 19. a 20. století* [online]. Olomouc, 2012 [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/x1x5m4/SkacelovaBcPraceFinale.pdf>. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta, Ústav pedagogiky a sociálních studií. Vedoucí práce Mgr. Eva Kaněčková

SVOBODA, Michal. *Zákaz diskriminace v právu EU* [online]. Plzeň, 2014 [cit. 2019-03-17]. Dostupné z:

<https://otik.uk.zcu.cz/bitstream/11025/13719/1/Diplomova%20prace%20-%20Svoboda%20Michal.pdf>. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta právnická. Vedoucí práce JUDr. Monika Forejtová

ŠACLOVÁ, Lenka. *Vliv osvícenských idejí na českou školu přelomu 18. a 19. století* [online]. České Budějovice, 2012 [cit. 2019-02-12]. Dostupné z:

https://theses.cz/id/w3617n/DP_-_Vliv_osvicenskych_ideji_na_ceskou_skolu_prelomu_18__.pdf. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, Ústav Bohemistiky. Vedoucí práce Mgr. Jana Skálová, Ph.D

VALENTOVÁ, Vendulka. *Působení českých žen v právnických profesích v ČSR v letech 1918 - 1938*. Praha, 2010. Rigorozní práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra právních dějin. Vedoucí práce Prof. JUDr. Jan Kuklík, DrSc.

VAŠÍČKOVÁ, Andrea. *Pracovněprávní zákaz diskriminace mužů a žen v judikatuře českých soudů a Soudního dvora EU: Zásada rovnosti mužů a žen kazuisticky* [online]. Olomouc, 2011 [cit. 2019-03-16]. Dostupné z:

<https://theses.cz/id/yd2voh/00122567-329282382.pdf>. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Fakulta právnická. Vedoucí práce JUDr. Mgr. Eva Šimečková, Ph.D.

ZÁRYBNICKÁ, Monika. *Vzdělávání žen a dívek v 19. a na počátku 20. století v Čechách* [online]. České Budějovice, 2016 [cit. 2019-02-15]. Dostupné z: https://www.pf.jcu.cz/education/departament/czv/archiv_zp/pv/2016/Vzdelavani_z_en_a_divek_v_19_a_na_pocatku_20_stoleti_v_Cechach.pdf. Závěrečná práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, Oddělení celoživotního vzdělávání. Vedoucí práce Doc. PhDr. Miroslav Somr, DrSc.

Elektronické články

BALÍK, Stanislav. Advokáti – Poúnoroví poslanci Národního Shromáždění republiky Československé. *Bulletin Advokacie* [online]. Praha: Česká advokátní komora v agentuře Impax, 2018, (3/2018), str. 67 [cit. 2019-02-25]. ISSN 1805-8280. Dostupné z: https://www.cak.cz/assets/komora/bulletin-advokacie/ba_3_2018_web.pdf

HABÁŇ, Petr. Průměrný výdělek českých žen je o téměř šest a půl tisíce korun nižší oproti mužům. In: <https://www.mpsv.cz> [online]. 8.3.2016 [cit. 2019-03-18]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/24473>

HERTZ, Noreena a Lenka BENNEROVÁ. Skleněný strop. In: <https://padesatprocent.cz> [online]. 7.8.2006 [cit. 2019-03-18]. Dostupné z: <https://padesatprocent.cz/cz/skleneny-strop>

FROLÍKOVÁ, Lenka. *Tomáš Garrigue Masaryk: první a (zatím) poslední prezident - feminista* [online]. 2015. Dostupné z: <https://padesatprocent.cz/cz/tomas-garrigue-masaryk-prvni-a-zatim-posledni-prezident-feminista>

KADLECOVÁ, Markéta. *Františka Plamínková: zapomenutá bojovnice* [online]. 2007. Dostupné z: <https://padesatprocent.cz/cz/frantiska-plaminkova-zapomenuta-bojovnice>

KOVÁŘOVÁ, Daniela. Ženská stopa v české advokacii: Příspěvek pro konferenci o dějinách advokacie v Luhačovicích, 21. září 2018. In: <http://www.bulletin->

advokacie.cz [online]. 2018 [cit. 2019-02-25]. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/zenska-stop-a-v-ceske-advokacii?browser=full>

LENDEROVÁ, Milena. Feminismus, gender, emancipace a ženská otázka.

In: *www.msmt.cz* [online]. Dostupné z: http://www.msmt.cz/file/9633_1_1/

LUJCOVÁ, Drahomíra. Reflexe názorů na právnické vzdělávání žen a jejich zapojení do praxe v letech 1918 – 1928 ve vybraných titulech dobového tisku a v poslanecké sněmovně. *Všehrd* [online]. 17.3.2015 [cit. 2019-02-16]. Dostupné z: https://www.vsehrd.cz/clanek/reflexe-nazoru-na-pravnicke-vzdelavani-zen-a-jejich-zapojeni-do-praxe-v-letech-1918-1928-ve-vybranych-titulech-doboveho-tisku-a-v-poslanecke-snemovne_acf2ebc7-0f68-4e35-99fd-20816de2b93e

SECKÁ, Milena. *Počátek ženských spolků v českých zemích* [online]. 2010.

Dostupné z: <http://katolickezeny.cz/babyka/?p=166>

ŠABATOVÁ, Anna. Nerovné odměňování žen a mužů.

In: <https://www.ochrance.cz/> [online]. 27.9.2017 [cit. 2019-03-18]. Dostupné z:

https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/ESO/69_2017_DIS_DKR-stanovisko.pdf

VOLFOVÁ, Jana. *Charlotte Garrigue-Masaryková* [online]. 2016. Dostupné z:

<http://www.cesky-dialog.net/clanek/7165-charlotte-garrigue-masarykova/>

ZORMANOVÁ, Lucie a Monika DROZDOVÁ. *Rozvoj vzdělávání*

ni žen v Čechách, na Moravě a ve Slezsku [online]. Dostupné z:

<https://www.rovne-prilezitosti.cz/clanky/clanek-3.html>

Ostatní

103 osobností hledalo českého právníka století: Erwin Hanslik.

In: <https://www.cak.cz> [online]. [cit. 2019-03-19]. Dostupné z:

<https://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=19554>

Český statistický úřad: Statistiky - Gender: Vzdělání.

In: <https://www.czso.cz> [online]. [cit. 2019-03-15]. Dostupné z:

https://www.czso.cz/csu/gender/1-gender_vzdelani

Český statistický úřad: Gender: Vzdělání - datové údaje.

In: <https://www.czso.cz> [online]. [cit. 2019-03-15]. Dostupné z:

https://www.czso.cz/csu/gender/2-gender_vzdelani

European Court of Human Rights/Evropský Soud pro Lidská práva: The Court in

brief/Soud ve zkratce. In: <https://www.echr.coe.int> [online]. [cit. 2019-03-16].

Dostupné z: https://www.echr.coe.int/Documents/Court_in_brief_CES.pdf

Františka Plamínková: učitelka, politička, novinářka, aktivistka za práva žen.

In: <http://albina.ff.cuni.cz> [online]. Dostupné z:

http://albina.ff.cuni.cz/index.php/Franti%C5%A1ka_Plam%C3%ADnkov%C3%A1

Gender: Základní pojmy. <https://www.czso.cz> [online]. [cit. 2019-03-18].

Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/gender/gender_pojmy

History and theory of feminism [online]., str. 1. Dostupné z:

http://www.gender.cawater-info.net/knowledge_base/rubricator/feminism_e.htm

Metodika pro kontrolu odměňování žen a mužů. *Rovná odměna: Web projektu 22*

% k rovnosti [online]. [cit. 2019-03-18]. Dostupné z:

http://www.rovnaodmena.cz/?page_id=1372

Mgr. Anna Šabatová, Ph.D. - veřejná ochránkyně práv.

In: <https://www.ochrance.cz> [online]. [cit. 2019-03-19]. Dostupné z:

<https://www.ochrance.cz/verejna-ochrankyne-prav-ombudsmanka/>

Nejvyšší státní zástupci. <http://www.nsz.cz> [online]. [cit. 2019-03-19]. Dostupné

z: <http://www.nsz.cz/index.php/cs/o-statnim-zastupitelstvi/nejvyi-statni-zastupci>

Orgány Komory. <https://www.nkcr.cz> [online]. [cit. 2019-03-19]. Dostupné z:

<https://www.nkcr.cz/kontakty>

Orgány Exekutorské komory České republiky. <https://www.ekcr.cz> [online]. [cit. 2019-03-19]. Dostupné z: <https://www.ekcr.cz/1/organy-komory/601-organy-exekutorske-komory-ceske-republiky>

Prof. T. G. Masaryk: Moderní názor na ženu. <https://is.muni.cz/el> [online]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1423/jaro2009/SPP457/um/8146081/Masaryk_Moderni_nazor_na_zenu.pdf

Představenstvo. <https://www.cak.cz> [online]. [cit. 2019-03-19]. Dostupné z: <https://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=9035>

RADOVÁ, Aneta. Diskriminace žen v právu na vzdělání. <https://www.surveio.com> [online]. Plzeň, 2019 [cit. 2019-03-17].

Dostupné z: <https://www.surveio.com/survey/d/H9E3R3V5A7C2E0A5E>

RADOVÁ, Aneta. Diskriminace studentek práv při studiu. <https://www.surveio.com> [online]. Plzeň, 2019 [cit. 2019-03-17]. Dostupné z: <https://www.surveio.com/survey/d/S8K5O9P3Y1D6Z2S1V>

Seznam soudců Nejvyššího soudu. <http://www.nsoud.cz> [online]. [cit. 2019-03-19]. Dostupné z: http://www.nsoud.cz/judikatura/ns_web.nsf/galeriesoudcu?Open&area=O%20Nejvy%C5%A1%C5%A1%C3%ADm%20soudu&grp=Galerie%20soudc%C5%AF&lng=

Současní funkcionáři a soudci. <https://www.usoud.cz> [online]. [cit. 2019-03-19]. Dostupné z: <https://www.usoud.cz/soucasni-funkcionari-a-soudci/>

Současní soudci. <http://www.nssoud.cz> [online]. [cit. 2019-03-19]. Dostupné z: <http://www.nssoud.cz/soudci>

Stručná historie feminismu. [Feminismus.cz](http://web.feminismus.cz) [online]. Dostupné z: <http://web.feminismus.cz/historie.shtml>

Věra Jourová. In: <https://ec.europa.eu> [online]. [cit. 2019-03-19]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/commission/commissioners/2014-2019/jourova_cs

Výzkum veřejného ochránce práv – projevy diskriminace v pracovní inzerci.
In: <https://www.ochrance.cz> [online]. 15.6.2011 [cit. 2019-03-18]. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/DISKRIMINACE/Doporuceni/Doporuceni-Inzerce.pdf, str. 8

Jiné

video - DRTINOVÁ, Daniela a Martin VESELOVSKÝ. Justici řídí muži, moc je pánský klub, vládne nám mužské právo, říká ústavní soudkyně.

In: <https://video.aktualne.cz/dvtv/> [online]. 19.2.2019 [cit. 2019-03-19]. Dostupné z: <https://video.aktualne.cz/dvtv/moc-v-cesku-je-pansky-klub-vladne-nam-muzske-pravo-rika-usta/r~7f6ba276338811e990fd0cc47ab5f122/>

Příloha 1

Iva, rok narození 1940 (nyní 8 let v důchodu).

- 1) Setkala jste se někdy s rozdílným přístupem či dokonce diskriminací při svém studiu? Pokud ano, čeho konkrétně se to týkalo, jak jste s tím naložila a jaké byly reakce okolí?**

Studovala jsem na Právnické fakultě UK při zaměstnání. Byla šedesátá léta minulého století. Podmínkou pro poskytnutí studijního volna byl souhlas zaměstnavatele se studiem. Kdo byl problematický z politických či jiných příčin, doporučení ke studiu většinou nedostal a nárok na studijní volno neměl. To nebyl můj případ. Zaměstnavatel mi studijní volno poskytoval.

Podle zákoníku práce jsem čerpala volno na doložené přednášky, na přípravu a vykonání předmětové zkoušky, na přípravu a vykonání státnic, na vypracování a obhajobu diplomové práce.

Na Právnické fakultě jsem měla, pokud vím, stejné podmínky jako mužští kolegové studující při zaměstnání. Diskriminace si nejsem vědoma.

- 2) Setkala jste se někdy s rozdílným přístupem či dokonce diskriminací při hledání zaměstnání? Pokud ano, čeho konkrétně se to týkalo, jak jste s tím naložila a jaké byly reakce okolí?**

Při studiu a po dosažení vysokoškolského vzdělání na PF UK jsem pracovala na místě, kde nebylo právnické vzdělání předepsáno. Zaměstnavatel mi dal souhlas ke studiu a poskytoval volno, ale podnikového právníka nepotřeboval. Funkce právníka byla již obsazena a jiné vhodné místo k dispozici nebylo. Ve skutečnosti se mnou do budoucna jako s právníčkou, nebylo počítáno.

Měla jsem možnost pokračovat v dosavadní funkci v oddělení odběratelsko-dodavatelských vztahů nebo skončit pracovní poměr a najít si zaměstnání jinde. Nikdo mě nevyháněl, ani nezdržoval. Zvýšení platu k ocenění kvalifikace nepřicházelo v úvahu. Myslím, že to tehdejší mzdové předpisy ani neumožňovaly.

Nezájem dosavadního zaměstnavatele o mne jako právníčku nemohu označit za diskriminaci vůči své osobě. Myslím, že to tak nechápal ani nikdo z mého okolí.

Bylo to v době, kdy na místa např. náměstků ředitele byli vybíráni lidé podle politických měřítek. Odborná kvalifikace nebyla podmínkou. To bylo diskriminační, ale nemělo smysl s tím bojovat.

Rozhodla jsem se pro ukončení pracovního poměru. Přestěhovala jsem se z Plzně do Prahy a našla si místo právničky v organizaci zabývající se inženýrskou činností. Hledali druhého právníka pro agendu, která se týkala převážně hospodářského práva (přesun gotického kostela v Mostě). Dověděla jsem se o tomto místě z vývěsky. Když jsem se přišla představit, byla jsem přijata velmi přátelsky. Platové podmínky se z počátku téměř nelišily od dosavadního zaměstnání, ale časem se zlepšovaly.

3) Setkala jste se někdy s rozdílným přístupem či dokonce diskriminací v některém ze svých zaměstnání? Pokud ano, čeho konkrétně se to týkalo, jak jste s tím naložila a jaké byly reakce okolí?

Inženýrská organizace byla v roce 1978 zrušena. Přešla jsem v rámci delimitace na Ministerstvo výstavby a stavebnictví.

V aparátu Ministerstva výstavby a stavebnictví jsem byla zařazena ve stejné platové kategorii jako ostatní referenti a referentky s vysokoškolským vzděláním. Pro diskriminaci nebyl prostor, snad jen při přiznávání odměn. Rozdíly závisely na částce určené k rozdělení a na důležitosti konkrétních úkolů. Nebylo to zjevně nespravedlivé. Ucházet se o vedoucí místo mě ani nenapadlo. Dělala jsem odbornou práci a smířovala se s tím, že už to tak zůstane. Neměla jsem zájem politicky se angažovat.

4) Setkala jste se při své praxi někdy s tím, že by vaše odborné působení bylo jinými jakkoliv snižováno či znevažováno kvůli pohlaví? Pokud ano, čeho konkrétně se to týkalo, jak jste s tím naložila a jaké byly reakce okolí?

Ministerstvo výstavby a stavebnictví bylo zrušeno v roce 1990. Přijala jsem nabídku na zaměstnání v aparátu Ministerstva životního prostředí, kde jsem zůstala do odchodu do důchodu v polovině roku 2010.

Nezaznamenala jsem snižování nebo znevažování svého odborného působení kvůli tomu, že jsem žena. Pracovala jsem ve funkci vedoucí oddělení a později ředitelky odboru personálního a organizačního celkem 17 let. Nejsm si vědoma, že by při výběru mezi zájemci o zaměstnání v aparátu ministerstva ženy měly jiné podmínky než muži. Zákoník práce byl dodržován. Snažila jsem se, aby se nikomu neubližovalo.

5) Dokázala byste zhodnotit, jaký byl stav této problematiky na začátku vaší praxe a jaký v pozdějších letech? Domníváte se, že se situace během vaší praxe zlepšila? Které časové období vnímáte jako největší progres v této oblasti?

Do roku 1990 odbornost nebyla na prvním místě. Vedoucí funkce byly převážně obsazovány lidmi, kteří byli angažováni v Komunistické straně. Nejvyšší funkce (ředitel, náměstek) zastávali většinou muži. Ženy politicky spolehlivé pracovaly ve vedoucích funkcích nižšího stupně. Většinou administrativních (účetárna, mzdová agenda, kádrová práce). Nebyl důvod odbornou úroveň žen na těchto místech zpochybňovat. Muži o tyto činnosti podle mé zkušenosti většinou neusilovali.

Po roce 1990 se situace žen zlepšila. V aparátu ministerstva, které mohu hodnotit, nebyly ženy ve vyšších funkcích nijak ojedinělé. Jejich působení nemohlo být považováno za méně kvalifikované, protože se odborně mužům vyrovnaly. Měly i patřičné sebevědomí. Finančně byli všichni (muži i ženy) zařazeni do platové třídy podle délky praxe a odborné kvalifikace. To určovaly předpisy schválené pro státní správu. Zjevnou diskriminaci žen pro předpokládanou nižší inteligenci nebo odlišné povahové vlastnosti jsem nezaznamenala.

Mám-li označit nějaké období, pak to je určitě období po roce 1990, kdy se přestalo zkoumat jaký kdo má vztah k „socialistickému zřízení“. Výběr pro nejvyšší funkce ve státní správě je upraven zákonem o státní službě. Funkce ministra nebo ministryně je obsazována podle jiných hledisek, ale věřím, že i zde odborné znalosti a osobní kvality jsou důležitější, než k jakému pohlaví se kdo hlásí.

6) Domníváte se, že v současnosti už je situace pro ženy v tomto oboru zcela vyrovnaná, nebo je ještě diskriminace relativně běžný úkaz ať už v jakékoliv podobě? Setkala jste se s nějakým takovým případem v poslední době?

Moje osobní zkušenosti jsou z doby před osmi lety. Z poslední doby nemám zprávy, jak působí v praxi zákon o státní službě.

Situace asi nebude nikdy zcela vyrovnaná. Např. ženy vracející se do zaměstnání po rodičovské dovolené a ženy s velmi malými dětmi budou mít větší potřebu pracovního volna nebo kratšího úvazku. To je někde jistě diskriminační. Omezená vstřícnost se vyskytuje i ve státní správě.

V úplné rodině je to zatím většinou muž, na kom leží odpovědnost za přijatelnou finanční situaci jeho rodiny. Myslím, že ženy se soudní cestou raději nedomáhají, aby měly v zaměstnání rovné postavení s muži, protože diskriminace se obtížně prokazuje a soudní projednávání pravděpodobně negativně ovlivňuje pracovní vztahy, ať je výsledek jakýkoliv.

Některé soukromé firmy a obchodní řetězce nejednají se zaměstnanci podle pravidel. Z doslechu vím, že se to týká nejen žen, ale i mužů. Domnívám se však, že nyní, v době ekonomické konjunktury, mají i tito zaměstnavatelé zájem poskytovat výhody. Nabízejí je zejména novým zaměstnancům, a to nejen ženám. Doufám, že to není na úkor stálých zaměstnanců.

K porovnávání postavení žen s postavením mužů obecně nemám dostatek informací. V posledních letech pracuji ve výboru Společenství vlastníků. To mne nutí seznamovat se zejména s občanským zákoníkem a prováděcími předpisy a zajímat se o právní stanoviska. Využívám své znalosti v každodenní praxi i při formulování organizačních předpisů Společenství.

V Praze dne 12. října 2018.

Příloha 2

Dagmar, rok narození 1980 (podniková právnička v nadnárodním korporátu)

- 1) Setkala jste někdy s rozdílným přístupem či dokonce diskriminací při svém studiu? Pokud ano, čeho konkrétně se to týkalo, jak jste s tím naložila a jaké byly reakce okolí?**

Své vysokoškolské studium jsem ukončila v roce 2006, nemám pocit, že bych se během něj setkala s jakoukoliv diskriminací. Naopak se mi zdálo, že prostředí mého ročníku bylo spíše „dívčí“. Ani ze strany přednášejících jsem nezaznamenala žádné takové jednání, občas kolovaly rady typu „na tuto zkoušku si vezmi krátkou sukni“, ale ty jsem považovala za „urban legends“.

- 2) Setkala jste se někdy s rozdílným přístupem či dokonce diskriminací při hledání zaměstnání? Pokud ano, čeho konkrétně se to týkalo, jak jste s tím naložila a jaké byly reakce okolí?**

Při výběru povolání mě značně ovlivnil můj Erasmovský pobyt v Dánsku, kde jsem vnímala skutečnou rovnost pohlaví (dokonce se zde nepovažovalo za vhodné ani gentlemanství). Díky tomu jsem si následně zvolila místo v mezinárodní společnosti, kde jsem očekávala přesně takovou rovnost, jako jsem zažila v Dánsku. Společnost má přísné předpisy omezující diskriminaci nejen na základě pohlaví. Naopak preferuje model co největší diverzity týmu.

- 3) Setkala jste se někdy s rozdílným přístupem či dokonce diskriminací v současném zaměstnání? Pokud ano, čeho konkrétně se to týkalo, jak jste s tím naložila a jaké byly reakce okolí?**

Jediná diskriminace, kterou jsem ve svém současném povolání zaznamenala, byla orientovaná na umístění ČR ve „východní“ Evropě (dle názoru některých klientů).

- 4) Setkala jste se při své praxi někdy s tím, že by vaše odborné působení bylo jinými jakkoliv snižováno či znevažováno kvůli pohlaví? Pokud**

ano, čeho konkrétně se to týkalo, jak jste s tím naložila a jaké byly reakce okolí?

Nejsem si toho vědomá.

5) S jakými názory se setkáváte ohledně toho, že na rodičovskou dovolenou nastoupil váš manžel? Jde o názory spíše kladné nebo záporné? Souvisí tyto názory někdy nějakým způsobem s oborem, ve kterém pracujete?

Pro společnost, ve které se pohybujeme, je to relativně běžný jev, takže jsme se s žádnými poznámkami na toto téma neseekali. Moje nadřízená je dokonce v podobné pozici, má děti čtyři a na rodičovské dovolené je manžel. Nezaznamenala jsem, že by to někdo považoval u právniček za normální, zatímco u jiných profesí ne, roli hraje spíš výše výdělku. Navíc se plánujeme s manželem na rodičovské vystřídat, což naše právní úprava také umožňuje.

6) Domníváte se, že v současné době je v právnické profesi skutečně již naprostá rovnost pohlaví, nebo je stále relativně běžné setkávat se s jakoukoliv diskriminací žen-právniček?

Domnívám se, že záleží na prostředí, ve kterém se právnička pohybuje, v mém oboru tedy na konkrétní společnosti. Nutno ale říci, že naše společnost neprezentuje typicky český model, ale spíše model USA. I proto jsem se možná s diskriminací nesekala, a kdyby k tomu došlo, máme kvalitní systém, jak jí nahlásit a efektivně řešit. Částečně souhlasím s ústavní soudkyní Šimáčkovou, že problém uplatnění současných právniček bude především v souvislosti s vyššími pozicemi ve státní správě.

V Plzni dne 8. března 2019